

Τα Καντιλιώτικα

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΤΕΥΧΟΣ 25 • ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2018 • ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Τα Καντιώτικα

Ενημερωτική και Πολιτιστική Έκδοση
της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών Δήμου Κόνιτσας
Τεύχος **25**, Αύγουστος 2018
ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Υπεύθυνος έκδοσης: Άρτεμις Ζιώγα,
Πρόεδρος Δ.Σ. Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών
Επιμέλεια: Κώστας Αργύρης
Σχεδιασμός-σελιδοποίηση: Θωμάς Γκινούδης

Διευθύνεται από συντακτική επιτροπή
της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών Δήμου Κόνιτσας

Συγγραφείς της παρούσας έκδοσης:
Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου, Θωμάς Β. Ζιώγας,
Χαρίλαος Γ. Γκούτος, Νίκος Δημητρούλης,
Νικ. Βασ. Φασούλης, Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη

Φωτογραφίες:

Μουσείο Ηπειρωτών Μαστόρων Πυρσόγιαννης,
Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών, Θωμάς Β. Ζιώγας,
Χαρίλαος Γ. Γκούτος, Μουσείο Μπενάκη (Φωτογραφικά Αρχεία)

Εικόνα εξωφύλλου:

*Ο Κώστας Μπαλάφας, τον καιρό που φωτογράφιζε
την Αντίσταση στην Ήπειρο.*

- Άρθρα και επιστολές που έχουν σταλεί για δημοσίευση, ενδέχεται, λόγω θεματολογίας ή περιορισμένου χώρου, να δημοσιευτούν σε επόμενα τεύχη.
- Δημοσιεύονται μόνο ενυπόγραφα κείμενα, που δεν εκφράζουν απαραίτητα και τις απόψεις του εκδότη.
- Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού μπορεί να δημοσιεύσει τα άρθρα ή τις επιστολές κατά την κρίση της, χωρίς όμως να αλλάξει το ύφος και το νόημα του κειμένου.

Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών

Δήμου Κόνιτσας

Δροσοπηγή 441 00, τηλ.: 26550 81414

E-mail: info@drosopigi.org

www.drosopigi.org

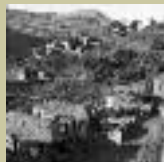
Περιεχόμενα

Έκθεση φωτογραφιών

του Κώστα Μπαλάφα:

Το αντάρτικο στην Ήπειρο, 1941-1944 . . 2

Λιάσκα, ένας παλιός Καντιώτικος οικισμός

Θωμάς Β. Ζιώγας 7

Μαρτυρίες μιας διαδρομής 1913-1949

Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου 37

Η μονή της Μόλιστας

Χαρίλαος Γ. Γκούτος 50

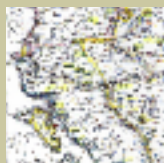
Το πανηγύρι

Νίκος Δημητρούλης 53

Πελαταιακά

πολιτικά εφήμερα

Νικ. Βασ. Φασούλης 54

Η Ήπειρος σε χάρτες των ετών 1570, 1592, 1640

Χαρίλαος Γ. Γκούτος 57

...οι μήνες που πέρασαν

στον τόπο μας! 60

Έκθεση «Κώστας Μπαλάφας: Το αντάρτικο στην Ήπειρο, 1941-1944».

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Με μεγάλη χαρά αναγγέλλουμε στα μέλη, τους συγχωριανούς, τους συνεπαρχιώτες και στους απανταχού φίλους μας ότι από 07-07-2018 έως 10-11-2018 θα φιλοξενησουμε στο Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής έκθεση 50 επιλεγμένων φωτογραφιών του ηπειρώτη Κώστα Μπαλάφα, οι οποίες δείχνουν ζωντανά και χωρίς οποιαδήποτε πολιτικά φτιασιδώματα την ηρωική Εθνική Αντίσταση της περιόδου 1941-1944. Τα επίσημα εγκαίνια της έκθεσης θα γίνουν την 11η Αυγούστου 2018, κατά το καταρτιζόμενο πρόγραμμα, παρουσία και εκπροσώπου του μουσείου Μπενάκη.

Τα εκθέματα/φωτογραφίες προέρχονται από τα φωτογραφικά Αρχεία του μουσείου Μπενάκη (Αθήνα), το οποίο, ευγενώς και χωρίς καμία επιβάρυνση για δικαιώματα, μας παραχώρησε όλο το υλικό. Βέβαια, αυτό δεν έγινε από κάποιον αόρατο αυτοματισμό. Σε όλη τη διαδικασία συνεννόησης με το προσωπικό του μουσείου είχαμε την αμέριστη βοήθεια του δικού μας εικαστικού Κώστα Τζιμούλη, ο οποίος πάντα είναι δίπλα μας σε όλες τις καλλιτεχνικές εκθέσεις που προβάλλονται στο Εκθεσιακό Κέντρο της Δροσοπηγής. Χάρη στις γνωριμίες του βρέθηκε και ο χορηγός επικοινωνίας της Έκθεσης, ο κ. Τάσος Αβέρωφ. Επειδή η αχαριστία δεν έχει θέση στο χωριό μας, εκφράζουμε δημόσια ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ και σε όλους, παρόλο που αυτό είναι ελάχιστο, υποσχόμενοι ότι θα ανταποκριθούμε πλήρως στις προσδοκίες τους. Η έκθεση έχει ιστορικό και παιδευτικό σκοπό, που υπηρετείται στο ακέραιο από τις καταπληκτικές λήψεις του Κώστα Μπαλάφα, στις οποίες αποτυπώνεται το momentum, ήτοι το στιγμιαίο ιστορικό γίνεσθαι της περιόδου εκείνης, κατά την οποία ένας ενθουσιώδης και αγνός πατριωτισμός, συνεχόμενος του ηρωικού ΟΧΙ του 1940, διακατείχε τον ελληνικό λαό. Αυτό αβίαστα αναδύεται από τις εξαιρετικής καλλιτεχνικής και αισθητικής ποιότητας φωτογραφίες της έκθεσης, όλες αυθεντικές, αν τις δούμε χωρίς τους παραμορφωτικούς φακούς της μεταπολεμικής περιόδου, πράγμα μοιρετό πλέον, λόγω της μεγάλης χρονικής απόστασης που

απάλυνε τις ιδεολογικές εμπάθειες. Σας περιμένουμε, λοιπόν, όλους στα επίσημα θυρανοίξια της έκθεσης (11-08-2018), αλλά και πριν και μετά από αυτά, όσο καιρό η έκ-

θεση θα είναι ανοιχτή. Θα δείτε και θα νιώσετε πως δυο ύψιστα άυλα αγαθά, η τέχνη και η αλήθεια, όταν με επιτυχία συνδυάζονται, φωτίζουν τη γνώση και ανυψώνουν το πνεύμα του ανθρώπου.

Το περιοδικό μας «τα Καντσιώτικα»

Το εξαιρετικό σε περιεχόμενη ύλη και ποιότητα παρουσίασης περιοδικό μας, ίσως μοναδικό πλέον στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας και επιζητητό από πάμπολλους, εμφανίζει ήδη πρόβλημα έλλειψης άρθρων, μολοντί θεματικά επεκτάθηκε σε όλα τα τριγύρω Μαστοροχώρια και στο σύνολο της επαρχίας Κόνιτσας. Λίγοι ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά μας και τους ευχαριστούμε. Στο παρόν τεύχος, για να καλύψουμε το κενό, παρεκκλίναμε από τον κανόνα της αποφυγής μακροσκελών δημοσιεύσεων. Έτσι, συμπεριλάβαμε το πολυσέλιδο άρθρο «Λιάσκα, ένας παλιός Καντσιώτικος οικισμός», του συγχωριανού μας Θωμά Β. Ζιώγα, και για τον πρόσθετο λόγο ότι αυτό αναφέρεται σε ιστορικό θέμα της Δροσοπηγής που άμεσα ενδιαφέρει όλους μας.

Λοιπές δράσεις της Αδελφότητας

Είναι πολλές. Μερικές που έγιναν ήδη αναγράφονται σε επόμενες σελίδες στο παρόν τεύχος. Κρατούμε μυστικές όσες θα λάβουν χώρα το καλοκαίρι του 2018, για να κεντρίσουμε από τώρα το ενδιαφέρον σας. Ίσως αυτό συντελέσει να βρεθούμε το καλοκαίρι πολύ περισσότεροι και μονοιασμένοι στις εκδηλώσεις. Όπως και να έχει, στη Γενική Συνέλευση της Αδελφότητας τον Αύγουστο του 2018, που είναι και αρχαιρεσιακή, θα απολογηθούμε, θα αποδώσουμε λογαριασμό και θα κριθούμε για ό,τι πράξαμε στη δίχρονη θητεία μας.

Έρρωσθε άπαντες! (Να είστε καλά όλοι!)

το Διοικητικό Συμβούλιο
της Αδελφότητας Δροσοπηγής

Ευχαριστούμε θερμά τα παρακάτω μέλη και φίλους της Αδελφότητας για την οικονομική τους ενίσχυση: Δημητρώλη Νίκο 1.200\$ (500\$ πέρυσι & 700\$ φέτος), Αβέρωφ Τάσο 1.000€, Θεοδώρα Κοτσίνη 150€, Κουτσούκο Παύλο 50€.

Έκθεση φωτογραφιών του Κώστα Μπαλάφα: Το αντάρτικο στην Ήπειρο, 1941-1944

Από 7 Ιουλίου έως 10 Νοεμβρίου 2018

Το μέγαρο του παλιού Σχολείου της Δροσοπηγής (τώρα Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο) έχει καταξιωθεί σε όλους τους συνεπαρχιώτες της Κόνιτσας, και όχι μόνον, ως κέντρο προβολής και ανάδειξης της ιστορίας και του πολιτισμού του τόπου μας. Και δεν έχουν άδικο. Η τελειότητα της εκθεσιακής υποδομής του, οι ενδιαφέρουσες και παιδευτικές θεματικές επιλογές, η καλαίσθητη προβολή των εκθεμάτων και ο ζήλος όσων εθελοντικά προσφέρονται για την επιτυχία των εκθέσεων καθιστούν το μέγαρο πραγματικό πνευματικό κέντρο.

Στο πλαίσιο αυτής της πραγματικότητας και για τη διατήρησή της, η Αδελφότητα ενδιαφέρ-

θηκε και ζήτησε από το μουσείο Μπενάκη (Αθήνα) να προβληθεί στο μέγαρό μας η έκθεση «Κώστας Μπαλάφας – Το αντάρτικο στην Ήπειρο 1941-1944», η οποία το καλοκαίρι του 2015 είχε παρουσιασθεί στο χωριό Βωβούσα Ζαγορίου, αλλά με διπλάσια εκθέματα στη Δροσοπηγή, αφού ο χώρος και η διάταξή του το επέτρεπε. Το μουσείο ανταποκρίθηκε θετικά στο αίτημά μας και μας παραχώρησε 50 καδραρισμένες (63x66) φωτογραφίες, χωρίς κανένα ενοίκιο ή πνευματικό δικαίωμα, πλην των δαπανών ασφαλιστικής κάλυψης και μεταφοράς των έργων, καθώς και το κόστος μετακίνησης και φιλοξενίας ενός εκπροσώπου του που θα παραστεί στα εγκαίνια της έκθεσης. Η επιβάρυνση της Αδελφότητας θα είναι ελάχιστη, καθώς ο κ. Τάσος Αβέρωφ, φίλος του χωριού μας, με προθυμία έγινε χορηγός επικοινωνίας της Έκθεσης.

Την επιλογή του υλικού επιμελήθηκαν οι κυρίες Αλίκη Τσίργιαλου και Γεωργία Ιμσιρίδου εκ μέρους των Φωτογραφικών Αρχείων του μουσείου Μπενάκη, σε συνεργασία με τον συγχωριανό μας εικαστικό Κώστα Τζιμούλη, ο οποίος, με την αρωγή ολίγων συνεργατών, επιμελήθηκε και την καλλιτεχνική ανάρτηση των φωτογραφιών στις κατάλληλες θέσεις του εκθεσιακού χώρου. Ήδη οι φωτογραφίες προβάλλουν στους επισκέπτες το ήθος και το πνεύμα της εποχής της Εθνικής Αντίστασης, μέσα από την ασύγκριτη φωτογραφική τέχνη και ευαισθησία του Κώστα Μπαλάφα.

Η επιλογή της έκθεσης τούτης, με το ευαίσθητο πολιτικό θέμα που αναδεικνύεται από αυτήν, ίσως κάποιους ηλιθιωμένους, που ακόμη δεν απέβαλαν το διχαστικό πνεύμα του εμφυλίου 1946/9 και του μετέπειτα ψυχρού πολέμου, να τους ξενίσει, ή να τους ξαναθυμίσει γεγονότα, καλά ή κακά, που άκουσαν ή έζησαν. Καιρός είναι να τα ξεπεράσουν όλα αυτά. Οι νέες γενεές που στο μεταξύ μπήκαν στον στίβο της ζωής διαπίστω-

Ασύρματος των ανταρτών.

Η είσοδος της Μονής Αγίας Παρασκευής. Εικονίζονται αριστερά ο Διοικητής του 85ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Καρσεράς και δεξιά ο Θ. Δερμάνης. Χαράδρα Βίκου, φθινόπωρο 1944.

σαν, βοηθούσης και της σοβούσης κρίσης, ότι, όποια ιδεολογία και αν πρεσβεύει κάποιος, η ανάγκη πάντα και αδιακρίτως τον υπερβαίνει, γι' αυτό έβαλαν άλλες προτεραιότητες, περισσότερο βιοτικές παρά ιδεολογικές, καθώς τις ενδιαφέρει η προοπτική της ζωής τους και όχι οι ιδεοληψίες του παρελθόντος. Και καλά κάνουν.

Η ανάδειξη και η προβολή της ηρωικής Εθνικής Αντίστασης 1941/4 έπαψε προ πολλού να γίνεται στα κρυφά και με κίνδυνο τιμωρίας, λόγω της μετεμφυλιακής κρατούσας κατάστασης. Το επίσημο ελληνικό Κράτος, αναστρέφοντας πλήρως την αρχική αρνητική και διωκτική θέση του στο θέμα αυτό, αναγνώρισε με νόμο, έστω και αργοπορημένα, την Εθνική Αντίσταση ως κορυφαία ηρωική πράξη του ελληνικού λαού και τίμησε τους αγωνιστές της, παρέχοντάς τους ακόμη και συμβολικές συντάξεις. Με το πνεύμα και την ουσία αυτού του νόμου συστοιχείται η παρούσα Έκθεση και προβάλλει με μοναδικές φωτογραφικές μαρτυρίες αυτό που η Βουλή των Ελλήνων αποδέχτηκε.

Λίγα λόγια για το μουσείο Μπενάκη

[Πηγή: Διαδίκτυο www.el.wikipedia.org]

Το μουσείο Μπενάκη είναι ένα από τα πιο γνωστά μουσεία της Αθήνας. Ιδρύθηκε το 1929 από τον Αντώνη Μπενάκη στην μνήμη του πατέρα του Εμμανουήλ Μπενάκη και στεγάζεται στην οικία της ιστορικής από την Αλεξάνδρεια οικογένειας Μπενάκη. Σημειώνεται ότι η προσφορά της οικογένειας Μπενάκη στη πολιτική, κοινωνική και την πολιτιστική ζωή της Αθήνας, αλλά και γενικότερα της Ελλάδας κρίνεται ανεκτίμητη.

Το κυρίως μουσείο στεγάζεται στο νεοκλασικό κτίριο της οικογένειας Μπενάκη, που κτίστηκε το 1867/8 στην Αθήνα, στη διασταύρωση της οδού Κουμπάρη και της λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, έναντι του Εθνικού κήπου. Το 1910 το κτίριο περιήλθε στον Εμμανουήλ Μπενάκη. Την περίοδο 1929/31 το κτίριο επεκτάθηκε προς τα δυτικά και διαμορφώθηκε κατάλληλα για να στεγάσει το νέο μουσείο. Για να μπορέσει, όμως, το μουσείο να λειτουργήσει

σαν ολοκληρωμένο ίδρυμα και να στεγάσει τις συνεχώς εμπλουτιζόμενες συλλογές έργων τέχνης του, μια νέα πτέρυγα σχεδιάστηκε από τους Αλέκο και Στέφανο Καλλιγά και ολοκληρώθηκε το 1997. Το κεντρικό αυτό κτίριο μουσείο άνοιξε επίσημα τις πύλες του στο κοινό το καλοκαίρι του 2000.

Το μουσείο φιλοξενεί στους τρεις ορόφους αντιπροσωπευτικά έργα όλων των εποχών της ελληνικής ιστορίας και τέχνης από την προϊστορική εποχή μέχρι τους σύγχρονους καιρούς. Η αρχική συλλογή του Αντώνη Μπενάκη, που αποτελεί και τον πυρήνα της συλλογής του μουσείου, περιελάμβανε έργα αρχαίας, βυζαντινής, μεταβυζαντινής, ισλαμικής και παραδοσιακής τέχνης. Στις συλλογές του μουσείου περιλαμβάνονται επίσης έργα ασιατικής (κινέζικης κυρίως) και κοπτικής τέχνης.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το τμήμα των Φωτογραφικών Αρχείων του μουσείου Μπενάκη, που ιδρύθηκε το 1973, με στόχο τη συγκέντρωση, διαφύλαξη, καταγραφή και ταξινόμηση φωτογραφιών από μνημεία και αντικείμενα παλαιοχριστιανικής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, αλλά γρήγορα επεκτάθηκε με αγορές ή δωρεές σε φωτογραφίες τέχνης. Ενδεικτικά, φιλοξενούνται έργα των γνωστών Ελλήνων φωτογράφων Nelly's, Βούλας Παπαϊωάννου, Περικλή Παπαχατζηδάκη, Δημήτρη Χαρισιάδη, Νικόλαου Ρίζου, Νικόλαου Τομπάζη, και από το 2008 του Κώστα Μπαλάφα.

Δ) Λίγα λόγια για τον φωτογράφο Κώστα Μπαλάφα (1917-2011)

Ο ηπειρώτης φωτογράφος Κώστας Μπαλάφας γεννήθηκε το 1917 στο ορεινό χωριό Κυψέλη (παλιά Χώσωση) του νομού Άρτας, από γονείς αγρότες. Στην Αθήνα, στη διάρκεια των γυμνασιακών του σπουδών, είδε πρώτη φορά φωτογραφική μηχανή και μαγεύτηκε. Μυήθηκε στη φωτογραφική τέχνη, την οποία αγάπησε και υπηρέτησε για εξήντα και πλέον χρόνια, στα Γιάννενα, πριν να ξεσπάσει ο 2ος παγκόσμιος πόλεμος.

Ο Κώστας Μπαλάφας, τον καιρό που φωτογράφιζε την Αντίσταση στην Ήπειρο.

Στα τέλη του 1940, στα συντρίμια ενός ιταλικού αεροπλάνου που καταρρίφθηκε από ελληνικά αντιαεροπορικά πυρά έξω από τα Γιάννενα, βρέθηκε ένα κουτί με κινηματογραφικό φιλμ, το οποίο ο Μπαλάφας αγόρασε με αντίτιμο λίγες οκάδες καλαμποκάλευρο. Με αυτό και με μια φωτογραφική μηχανή που είχε λίγο νωρίτερα προμηθευτεί από έναν Ιταλό στρατιώτη και με παρακινδυνευμένες ενέργειες, καθώς η φωτογράφιση απαγορευόταν την περίοδο της κατοχής, άρχισε να αποτυπώνει τον ένοπλο αντίτακτο αγώνα του ηπειρώτικου λαού κατά των κατακτητών, στον οποίο και ο ίδιος συμμετείχε, καθώς εντάχθηκε στην 6η ταξιαρχία του 85ου συντάγματος του Ελληνικού Απελευθερωτικού Στρατού (Ε.Λ.Α.Σ.) ως μαχητής-τυφεκιοφόρος. Την περίοδο αυτή (1941-1944) έλαβε μέρος σε πολλές επιχειρήσεις στα βουνά, αποτυπώνοντας, χωρίς επικές εξάρσεις, τις ζυμώσεις για την έναρξη του ένοπλου αγώνα, τη ζωή και δράση των ανταρτών (πορείες, εκπαίδευση, ασκήσεις, μάχες, κ.λπ.), τα καμένα από τον κατακτητή χωριά, τον θρήνο των χαροκαμένων μανάδων, και αργότερα τις εκδηλώσεις του λαού των

Σύνθημα σε τοίχο.

Αντάρτες σε πορεία. Ήπειρος, 1943.

Ιωαννίνων κατά την απελευθέρωση (Οκτώβριος 1944), μαζί με τους πρωταγωνιστές των γεγονότων αυτών.

Με το τέλος του πολέμου, για πολιτικούς λόγους και ενώ η εμφύλια διαμάχη είχε ήδη ξεκινήσει, εμπιστεύτηκε το υλικό που είχε συγκεντρώσει στην οικογενειακή του φίλη Ιουλία Γοργόλη, θεωρώντας πως υπήρχε κίνδυνος να κατασχεθεί και να χαθεί αν έμενε στα χέρια του. Εκείνη το έκρυψε κάτω από το ξύλινο πάτωμα ενός γιαννιώτικου σπιτιού, όπου και παρέμεινε καταχωνιασμένο για 31 χρόνια, μέχρι το 1974, οπότε ο Μπαλάφας το επανέκτησε, καθώς η χώρα είχε μπει στην τροχιά της μεταπολίτευσης και επεκράτησαν, από την πλευρά της Πολιτείας, θετικότερες απόψεις για την Εθνική Αντίσταση.

Μέχρι το 1974, λόγω των πολιτικών συνθηκών της χώρας, αλλά και της θεματολογίας των εικόνων, το έργο του βρισκόταν στην αφάνεια. Αργότερα, όταν αναπτύχθηκε το ενδιαφέρον για την ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας, έγινε γνωστό μέσα από εκθέσεις και εκδόσεις που είχαν πάντα την προσωπική του σφραγίδα.

Και σαν τέτοιο αναφέρουμε τον τόμο «Κώστας Μπαλάφας. Το αντάρτικο στην Ήπειρο. Ασπρόμαυρες φωτογραφίες 1940-1944», που με δική του δαπάνη εξέδωσε ο ίδιος το 1991 και αποτελεί σημαντική φωτογραφική ιστορική μαρτυρία για τα τεκταινόμενα της τότε εποχής, αποτυπωμένη στο χαρτί με τη δική του αυθεντική καλλιτεχνία.

Την περίοδο του εμφύλιου 1946/9 και έως το 1951, εργάστηκε ως επίσημος μεταφραστής της Βρετανικής Αποστολής, ταξιδεύοντας σε όλη την Ελλάδα και φωτογραφίζοντας τη ζωή και τα έθιμα των ανθρώπων της επαρχίας. Ακολούθως, χάρη στην καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας, προσλήφθηκε στην αμερικανική εταιρεία Embascos Service Inc., πρόδρομο της Δ.Ε.Η., αναλαμβάνοντας τον τομέα αναπαραγωγής σχεδίων. Κατόπιν, διατήρησε την ίδια θέση και στην διάδοχη Δ.Ε.Η., όπου παρέμεινε μέχρι τη συνταξιοδότησή του, ασχολούμενος παράλληλα με την αγαπημένη του τέχνη, τη φωτογραφία. Από το 1954 έγινε μέλος της Ελληνικής Φωτογραφικής Εταιρείας (Ε.Φ.Ε.) και συμμετείχε σε εκθέσεις και διαγωνισμούς, ενώ φωτογραφίες

του δημοσιεύονται συχνά στο τριμηνιαίο περιοδικό «Ελληνική Φωτογραφία».

Ο Κώστας Μπαλάφας συγκαταλέγεται ανάμεσα στους κορυφαίους Έλληνες εκπροσώπους του ρεύματος της ανθρωπιστικής φωτογραφίας, που άνθισε διεθνώς μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο, και καθόρισαν την πορεία της ελληνικής φωτογραφίας. Το έργο του, μαρτυρία μοναδικής σημασίας για την κοινωνία και την ιστορία της πατρίδας μας, είναι αφιερωμένο στον απλό άνθρωπο του μόχθου και στους αγώνες που δίνει κάτω από τραγικές συνθήκες, τόσο για την επιβίωσή του, όσο και για την ελευθερία του. Εξέχουσα θέση στην καλλιτεχνική του δημιουργία κατέχουν οι κάτοικοι των απομακρυσμένων χωριών της γενέτειράς του, της Ηπείρου, και ιδιαίτερα οι αγέρωχες ηπειρώτισσες μάνες, που κάτω από αντίξοες συνθήκες έχουν επωμισθεί τη συνέχεια της ζωής στον τόπο τους. Τα θέματά του αποκτούν διαχρονική αξία, καθώς τα αποτυπώνει με έντονη συνείδηση ότι οι παραδόσεις και τα έθιμα χάνονται με το πέρασμα του χρόνου και την εξέλιξη του σύγχρονου τρόπου ζωής. Το ύφος της

φωτογραφικής του δουλειάς διαμόρφωσαν οι σκληρές συνθήκες ζωής των παιδικών του χρόνων και οι αγώνες του ελληνικού λαού για ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια.

Το έτος 2008, τρία χρόνια πριν το θάνατό του, ο Κώστας Μπαλάφας εμπιστεύτηκε το φωτογραφικό του έργο (15000 αρνητικά, πρωτότυπα φωτογραφικά τυπώματα, 72 κινηματογραφικές ταινίες, καθώς και γραπτές και ηχητικές μαρτυρίες) στο μουσείο Μπενάκη, με τη βεβαιότητα ότι θα το διαχειριστεί με σεβασμό και την αρμόζουσα δεοντολογία, τόσο ως προς τη φύλαξή του, όσο και ως προς την αξιοποίησή του. Και δεν έκανε λάθος. Δείγμα της σωστής και πρέπουσας αξιοποίησης είναι και η παρούσα έκθεση στο Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής, η οποία γίνεται με προσφορά των εκθεμάτων από το μουσείο Μπενάκη.

Σας περιμένουμε

Το Δ. Σ. της Αδελφότητας Δροσοπηγής

[Τα επίσημα εγκαίνια της έκθεσης θα γίνουν την 11η Αυγούστου 2018].

Λιάσκα, ένας παλαιός Καντσιώτικος οικισμός

Εισαγωγική πληροφόρηση: Δικό μου άρθρο με τον ίδιο τίτλο υπάρχει στο βιβλίο *“Κάντσικο-Δροσοπηγή, συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου”*, Αθήνα 1993, σελ. 127-142. Το άρθρο αυτό είχε δημοσιευθεί και στο περιοδικό “Κόνιτσα”, τεύχ. 46, 47, 48/1992. Επειδή έκτοτε κύλισε πολύς χρόνος και βρέθηκαν ή γνωστοποιήθηκαν αρκετά νέα στοιχεία, έκρινα σκόπιμο να επικαιροποιήσω το κείμενο και τον συνοδευτικό χάρτη, διατηρώντας τον βασικό κορμό του άρθρου, και να τα ξαναδημοσιεύσω εδώ ολόκληρα, για την ευκολία και την πληρότητα της ενημέρωσης.

Δύο εξαιρέτα από κάθε άποψη βιβλία, που διαπραγματεύονται την ιστορία του γειτονικού χωριού Φούρκα, έχουν εκδοθεί και κυκλοφορούν εδώ και καιρό. Είναι τα παρακάτω:

α) «Φούρκα, το μαγευτικό χωριό της Πίνδου», του δάσκαλου Δημ. Γ. Μακρή, Θεσσαλονίκη 1977, έκδοση Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας των εν Η.Π.Α. Φουρκιωτών.

β) «Η Φούρκα της Ηπείρου», του δάσκαλου Χρήστου Γ. Εξάρχου, Θεσσαλονίκη 1987.

Ομολογώ ότι αμφότερα, αλλά κυρίως το δεύτερο με το χείμαρρο του λαογραφικού υλικού

που παραθέτει, με ενθουσίασαν τόσο πολύ, που δεν θα ήταν υπερβολή αν έλεγα ότι τόνωσαν και έθρεψαν το πατριωτικό μου φρόνημα και την αγάπη για τα πάτρια. [Το περιοδικό “Καντσιώτικα”, τευχ. 19/2012, σελ. 8-17, με άρθρα του Βασ. Παπαγεωργίου, τίμησε τη μνήμη και την προσφορά του κ. Χρ. Εξάρχου (1911-2012)].

Αυτή, όμως, η αγάπη για τα πάτρια ενέχει πάντα μέσα της, για όλους μας, μια αυθύπαρκτη ροπή για την έρευνα, την αποκάλυψη και τη γνώση της αληθινής, κατά το δυνατόν, ιστορίας του τόπου μας. Είναι προφανές ότι οι δυο ως άνω Φουρκιώτες δάσκαλοι δούλεψαν την ιστορία του χωριού τους, διακατεχόμενοι από τα ίδια ακριβώς αισθήματα.

Είναι ανθρώπινη αδυναμία και συμβαίνει στον καθένα μας, όταν πρόκειται να γράψουμε κάτι για τον τόπο που μας γέννησε, να εξιδανικεύουμε, να εξωραϊζουμε και να μεγαλοποιούμε κάπως τα γεγονότα και στοιχεία που από την προφορική παράδοση διασώθηκαν ή από ιστορικές πηγές μαρτυρούνται. Είναι μια συναισθηματική εσωτερική παρόρμηση, από την οποία θα μπορούσε να μας απαλλάξει μόνο μια ψυχρή, αυστηρώς λογική θα έλεγα, θεώρηση και κριτική των δεδομένων, αν μπορούσε να υπάρξει, η οποία θα παραμέριζε κάθε «τοπικιστικό πατριωτισμό».

Με τα παραπάνω, δεν θέλω καθόλου να μειώσω τη φανερή αξία των δύο παραπάνω βιβλίων. Απλά και μόνο σημειώνω ότι σ’ αυτά έχει εμφολοχωρήσει η παραπάνω αδυναμία, κυρίως σε ότι έχει σχέση με την ιστορία του οικισμού Λιάσκα. Ιδίως το βιβλίο του κ. Μακρή έχει πάρα πολλές αναλήθειες πάνω σ’ αυτό το θέμα και απορώ πώς δεν βρέθηκε κάποιος Φουρκιώτης, ή άλλος κοντοχωριανός, να υποδείξει τα κραυγαλέα, πράγματι, σφάλματα και να προστατεύσει έτσι τη σοβαρότητα και φερεγγυότητα του ζηλευτού, κατά τα άλλα, βιβλίου του. Ίσως το σύνδρομο του υπερβολικού τοπικισμού να έπαιξε και εδώ το ρόλο του.

Αντίθετα, το βιβλίο του κ. Εξάρχου είναι πολύ

(Φωτ. Γ8-1.Α)/(Φωτ. Γ8-1.Β): Αριστερά η πρωτότυπη και δεξιά η μεταγραφή της εντοιχισμένης επιγραφής στη Μονή Κλαδόρμης. [Πηγή: Βιβλίο "Μοναστήρια της Ηπείρου", 1996, του Δ. Καμαρούλια, τόμ. Α', σελ. 195 εικ. 128 και σελ. 193].

πιο προσεκτικό και δεν βγάξει επισφαλή συμπεράσματα. Απλά παραθέτει, αναγκαστικά, όσα οι παλιότεροι απ' αυτόν Φουρκιώτες έγραψαν ως προφορική παράδοση για τη Λιάσκα, αφήνοντας, τουλάχιστον σε μένα, την εντύπωση ότι και ο ίδιος δεν πείθεται για τα περί Λιάσκας γραφόμενα. Τολμά, όμως –και εύγε του!– να ομολογήσει ότι η Λιάσκα βρίσκεται τώρα σε Καντσιώτικο έδαφος, κάτι που δεν αναφέρει ο κ. Μακρής σε ολόκερο το βιβλίο του. Παρόλα αυτά, και σ' αυτό το βιβλίο αναπαράγονται και γνωστοποιούνται πληροφορίες οι οποίες ελέγχονται παρακάτω λανθασμένες και πρέπει να κριθούν, γιατί διαφορετικά θα δυσκολέσουν την τωρινή, αλλά και τη μελλοντική έρευνα, συσκοτίζοντας την επιζητούμενη ιστορική αλήθεια.

Βέβαια, σκοπός αυτού εδώ του άρθρου δεν είναι η κριτική των δύο παραπάνω βιβλίων, αλλά η επισήμανση ότι ορισμένες θέσεις και συμπεράσματα που υπάρχουν σ' αυτά, κυρίως στο βιβλίο του κ. Μακρή, είναι εσφαλμένα, χρήζουν κριτικής, και πρέπει να ανασκευασθούν, αφού προκύψουν νέες τεκμηριωμένες απόψεις, από μια καλόπιστη διαλεκτική αντιπαράθεση επιχειρημάτων. Σ' αυτήν την ερευνητική προσπάθεια, χωρίς να κατέχω μόνο εγώ «το φως το αληθινόν», θα συμβάλλω όσο μπορώ παρακάτω και έχω πάμπολλα στοιχεία και επιχειρήματα να παραθέσω.

Σημειώνω ότι ο οικισμός έχει το όνομα Λιάσκα¹/Ljaška/Ляшка και προφέρεται έτσι ακρι-

βώς [με δασύ σ] από όλους τους γείτονες, ενώ στα παραπάνω δυο βιβλία το όνομά του γράφεται Λιάσκα. Πρόκειται πάντα για τον ίδιο οικισμό, ανεξάρτητα από τις γραμματικές παραλλαγές της ονομασίας του. Προσωπικά, παλιότερα και τώρα, χρησιμοποιώ τον τύπο «Λιάσκα», που τον θεωρώ πλέον δόκιμο, επειδή έτσι ακριβώς διασώζεται η ονομασία στο Κάντισκο που την κατέχει και κυρίως διότι έτσι τον πρωτοβρίσκουμε γραμμένο στον κώδικα της Μονής Ζάμπορδας [ιδέ πιο κάτω].

Οι σοφοί Κινέζοι έλεγαν την παροιμία «μια φωτογραφία αξίζει όσο χίλιες λέξεις» και εγώ συμπληρώνω, αφού τεχνικό επάγγελμα ασκώ, ότι «ένα σχέδιο αξίζει όσο άπειρες λέξεις», αρκεί να είναι αληθινό και να αποδίδει υπό κλίμακα την πραγματικότητα. Γι' αυτόν τον λόγο, δημοσιεύω εδώ απόσπασμα από τους επίσημους χάρτες γενικής χρήσης της Γ.Υ.Σ., στο οποίο φαίνεται η ευρύτερη περιοχή της Λιάσκας στην οποία αναφερόμαστε [Δροσοπηγή - Λιάσκα - ρέμα Κουσαρτσκού/ Μαρίτσα - Φούρκα - Σαραντάπορος - Ξέρμα - Επταχώρι] και σημειώθηκαν οι ακριβείς θέσεις όλων των επίμαχων οικισμών και της Μονής Κλαδόρμης, δηλ. το τωρινό μοναστήρι Φούρκας, [όρα χάρτη (Φωτ. Γ8-3)]. Πάνω σ' αυτόν τον χάρτη, που είναι σαφώς προσανατολισμένος και αποδίδει με τις υψομετρικές καμπύλες το ανάγλυφο της περιοχής με τρόπο παραστατικό, [σε συνδυασμό με τον χάρτη (Φωτ. Γ8-5)], θα ενσκήψουμε, θα μελετήσουμε, θα κρίνουμε, θα αξιολογήσουμε

και τελικά θα καταλήξουμε σε συμπεράσματα για τη σχέσεις της Λιάσκας με τα όμορα χωριά, ελέγχοντας ταυτοχρόνως και την λεγόμενη «στοματική παράδοση» κάθε χωριού, η οποία πολλές φορές αποδεικνύεται εσφαλμένη.

Επί πλέον, η δημοσίευση του χάρτη θα βοηθήσει όλους μας να έχουμε σαφέστερη θεώρηση του χώρου, αλλά και τους αναγνώστες των βιβλίων να χωροθετήσουν ακριβέστερα τους οικισμούς αυτούς, κυρίως τη Λιάσκα. Και τούτο, γιατί όσα γράφει ο κ. Μακρής, [όρα σελ. 11, 12 και κυρίως στις 19, 20, Βυζαντινή περίοδος], δείχνουν ότι αγνοεί παντελώς τη θέση της και την τοποθετεί αυθαίρετα, αρκεί αυτό να εξυπηρετήσει το ποθητό συμπέρασμα, ότι αυτή συγχωνεύτηκε με τη Φούρκα. Ο κ. Εξάρχου, πάλι, στον ιδιόχειρο, εν είδει σκαριφήματος, χάρτη που στην αρχή του βιβλίου του παραθέτει, σωστά τοποθετεί τη Λιάσκα μέσα στο Καντσιώτικο έδαφος, αλλά λαθεμένα τη σημειώνει ελάχιστα πιο πέρα από τη Μονή Κλαδόρμης, γιατί απέχει απ' αυτήν παρασάγγες πολλές. Εκεί όπου τοποθετεί τη Λιάσκα θα βρισκόταν, κατά πάσα πιθανότητα, ο εξαφανισθείς οικισμός Κλαδόρμη, [όρα πιο κάτω παρ. 2.β]. Αμφότεροι, για να προσδιορίσουν τη θέση της, θα μπορούσαν να συμβουλευτούν την ακόλουθη γραφή, του 1937: «**Λιάσκα**, η, στ' **Λιάσκα**, τοποθεσία **Καντσιούκου (ΝΑ)**, όπου η παλαιά **Λιάσκα**, της

οποίας **ερείπια** σώζονται.», [όρα "Τοπωνυμικόν της επαρχίας Κόνιτσας", του Κ.Δ. Στεργιόπουλου, στα **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**, τόμος **ΙΒ' /1937**, σελ. 230, λήμμα «Λιάσκα»].

Θα προσπαθήσω να ανασυνθέσω, όσο αυτό είναι εφικτό, την ιστορία της Λιάσκας, με βάση τους συνημμένους εδώ χάρτες [όρα (Φωτ. Γ8-3) και (Φωτ. Γ8-5)], τα πραγματολογικά στοιχεία του χώρου, την προφορική παράδοση², τα σήμερα ισχύοντα όρια και τις γραφές του κώδικα της Ζάμπορδας [ιδέ σημ. 5], σχολιάζοντας συγχρόνως τα διαλαμβανόμενα στα δύο παραπάνω βιβλία.

Υπολογίζω ότι, πριν από το μέσον του 18^{ου} αιώνα, [δηλ. πριν το **1750**], στο μέσον περίπου του σημερινού τόξου Δροσοπηγή - Μονή Κλαδόρμης, υπήρχε η έκταση που διακατεχόταν από το χωριό Λιάσκα. Και το λέγω αυτό με επίγνωση, διότι το Κάντσικο, αγοράζοντας περί το 1750 τον χώρο της Λιάσκας, [ιδέ πιο κάτω], επεξέτεινε την έκτασή του και προσέγγισε τις παρυφές της Μονής Κλαδόρμης, γεγονός που ισχύει ακόμη. Με βάση τα όσα λένουν στη Δροσοπηγή (πρώην Κάντσικο), χάραξα πάνω στον χάρτη τα πιθανά και μάλλον ακριβή σύνορα της έκτασης που κατείχε η Λιάσκα [ιδέ χάρτη (Φωτ. Γ8-3) με κίτρινο]. Ανατολικά ακολουθούν την κορυφογραμμή του βουνού Κούτσουρο- δυτικά

(Φωτ. Γ8-2): Η Μονή Κλαδόρμης ανακαινισμένη, δεκαετία 2010. [Πηγή: Διαδίκτυο www.fourkakonitsas.gr].

τον «Τρανό λάκκο», αρκετά κοντά στη Δροσοππηγή, μέχρι την κορυφή του βουνού Ταμπούρι³. Βόρεια την κοίτη του Σαραντάπορου ποταμού· νότια ακολουθούν, κατά τον υδροκρίτη, τη ράχη που κατηφορίζει από το Ταμπούρι και περνώντας από την κορυφή Αϊλιάς κατέληγαν στη θέση «Τρία σύνορα», όπου και τώρα σμίγουν τα όρια των τριών κοινοτήτων Φούρκας, Ξέρμας και Επταχωρίου. Η οριοθέτηση αυτή αφήνει τη Μονή Κλαδόρμης και κάποια γύρω απ' αυτήν μικρή έκταση, [το κιτρινωμένο τρίγωνο στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)], μέσα στην ευρύτερη περιοχή της Λιάσκα.

Η παραπάνω οριοθέτηση δεν είναι αυθαίρετη, γιατί, εκτός των άλλων που παρακάτω θα πούμε, αυτή ορίζεται από τα φυσικά εδαφικά χαρακτηριστικά (ρέματα, κορυφογραμμές), με τα οποία υλοποιείται ο παλαιόθεν τηρούμενος συνοριακός κανόνας ότι «τα όρια ορίζονται όπως κυλούν τα νερά», δηλ. με βάση τους υδροκρίτες της περιοχής.

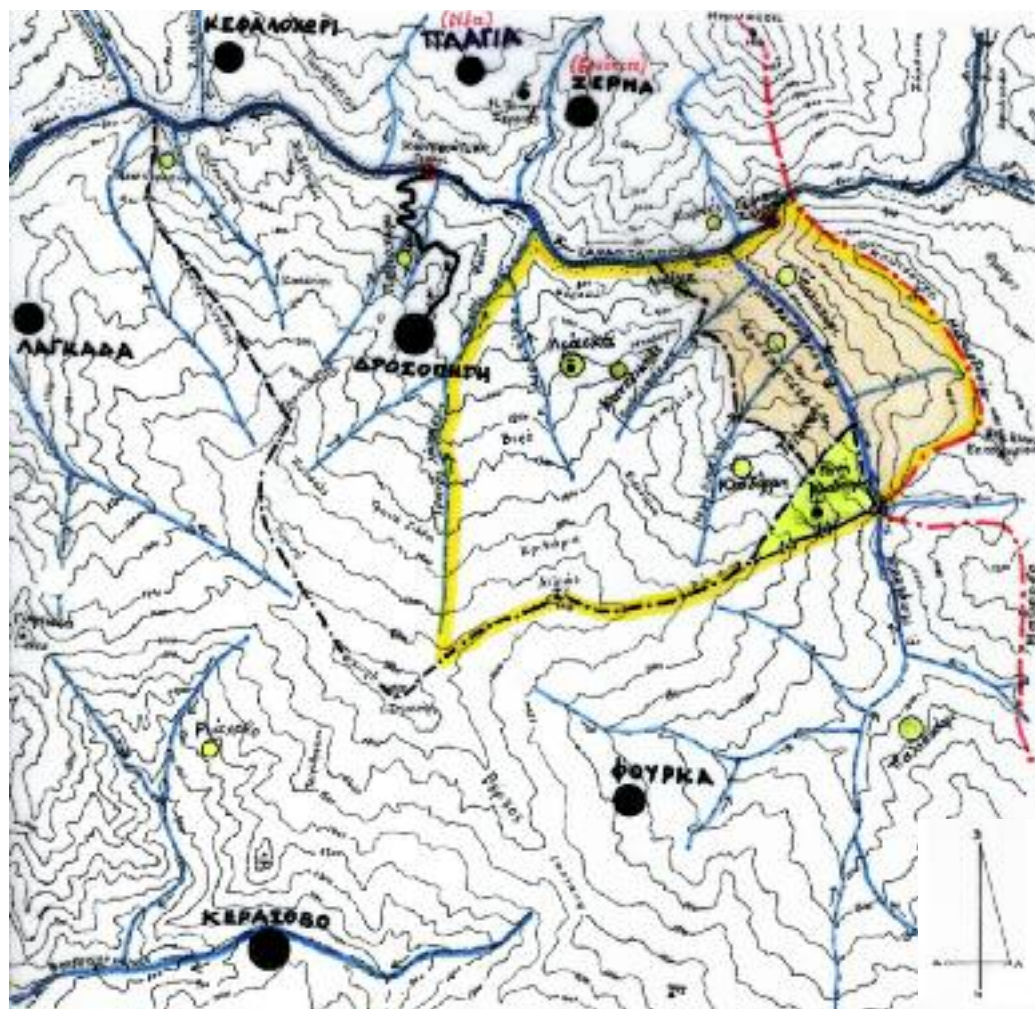
Σχολιάζοντας τα όρια, εν σχέσει με τα σήμερα ισχύοντα, πρέπει να πω ότι, μετά την πώληση του τσιφλικιού και επί πολλά έτη, τα όμορα χωριά βρήκαν ευκαιρία και ήγειραν διεκδικήσεις σε απόμακρα από το Κάντσικο μέρη του τσιφλικιού της Λιάσκα, για να επεκτείνουν τον ζωτικό τους χώρο. Και αυτό συνέβη διότι δεν υπήρχε πλέον ένας και μοναδικός ισχυρός τσιφλικάς [εδώ ήταν πριν μουσουλμάνος], ο οποίος με τους ένοπλους μπράβους του να προστατεύει ολάκερο τον χώρο της Λιάσκα. Οι άοπλοι νέοι ιδιοκτήτες, δηλ. οι Καντσιώτες, όλοι τους αγρότες, κτηνοτρόφοι και κτίστες, δεν μπορούσαν να ελέγχουν όλες τις εσχατιές της έκτασης της Λιάσκα.

Έτσι, την περιοχή που κείται στη δεξιά πλευρά του Κουσαρτσιώτικου ρέματος και μέχρι την κορυφογραμμή του βουνού Κούτσουρο, τη διεκδικούσε το Μπουρμπουτσκό (τώρα Επταχώρι). Βρήκε, όμως, πείσμονες αντιπάλους διεκδικητές τους διαμένοντες στο εγγύτατο Κουσαρτσκό και το Παλιοχώρι [εφόσον το τελευταίο υπήρχε ακόμη ως οικισμός], δηλ. τους

μετέπειτα οικιστές της Ξέρμας (τώρα Πλαγιά), οι οποίοι τελικά την κατόχεψαν και την κατέχουν και τώρα. Γι' αυτήν την περιοχή επί αιώνες ερίζουν οι Ξέρμωτινοι με τους γείτονές τους Επταχωρίτες [ιδέ σημ. 12]. Προσθέτω μόνον ότι, μέχρι και τον μεσοπόλεμο, κάποιες οικογένειες από το Κάντσικο καλλιεργούσαν χωράφια στη θέση «Σανίδα» της περιοχής αυτής, με ό,τι αυτό μπορεί να υποδηλώνει για το δεσμό της με τη Λιάσκα.

Και την περιοχή κατά μήκος της αριστερής όχθης του Κουσαρτσιώτικου ρέματος, όπου βρισκόταν ο μικροοικισμός Κουσαρτσκό, την διεκδίκησε και τελικά την κατέλαβε το χωριό Ξέρμα, μέσω των οικιστών του οικισμού αυτού, οι οποίοι συνδέθηκαν διαχρονικά με τη Ξέρμα, [όρα παρ. 1.γ και 1.δ]. Τα ασαφή όρια με το Κάντσικο, τα διάσπαρτα χωράφια των Καντσιωτών στην περιοχή και η πολύχρονη διαπάλη των δυο χωριών για τον έλεγχό της [όρα σημ. 12], δείχνουν ότι αυτή ήταν κάποτε μέρος της έκτασης της Λιάσκα. Τα παραπάνω εξηγούν και την **εισπήδηση** της Ξέρμας στην έναντι πλευρά του Σαραντάπορου, στον χώρο της κάτω κοιλάδας του ρέματος Κουσαρτσκού, μοναδική εξαίρεση σε όλο το μήκος του Σαραντάπορου.

Παρόμοιο ιστορικό έχουμε και για τα νότια σύνορα της Λιάσκα, τα οποία τη χώριζαν από την έκταση της Φούρκας, όπως αυτά ορίστηκαν παραπάνω με τη Μονή Κλαδόρμης μέσα στα εδάφη της Λιάσκα. Για να μην υπάρχει καμία σύγχυση, σημειώνω ότι το Κάντσικο, όσο υπήρχε η πλησιόχωρη Λιάσκα, είτε ως ανεξάρτητο χωριό, είτε ως τσιφλίκι, δεν είχε κοινά σύνορα με τη Φούρκα, γιατί παρεμβαλλόταν η έκταση της Λιάσκα. Μόνο περί την κορυφή Ταμπούρι είχαν κάποια επαφή μικρού μήκους οι εκτάσεις τους [ιδέ σημ. 3 και χάρτη (Φωτ. Γ8-3)]. Μετά το 1750 και επί πολλές δεκαετίες, μέχρι και τα χρόνια του μεσοπολέμου, η Φούρκα διεκδικούσε, παρά την αντίσταση των Καντσιωτών, αρκετές ακραίες περιοχές της Λιάσκα, [π.χ. «Μονή Κλαδόρμης», «Φλιάμα», «Προσωρινά», «Γιαννίτσαρη», «Κριθάρια/Αϊ-

(Φωτ. Γ8-3): Απόσπασμα χάρτη της ευρύτερης περιοχής Λιάσκας· με κίτρινο τα όρια της έκτασής της. Με - - - - τα τωρινά σύνορα της Δροσοπηγής. [Πηγή: Σχεδίαση Θωμά Β. Ζιώγα, από τους χάρτες γενικής χρήσης 1:50.000 της Γ.Υ.Σ.].

λιάς», «Ριπάνα». Προϊόντως του χρόνου, κατόρθωσε να αποκτήσει κάποιες από αυτές, είτε μερικώς [π.χ. τη «Φλιάμα»], είτε ολικώς [π.χ. τη «Μονή Κλαδόρμης» και την πέριξ περιοχή της, το κίτρινο τρίγωνο στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)]. Στη δεκαετία του 1950, οι γέροντες στο Κάντσικο θυμούνταν ακόμη τις παλιές, μέχρι ξυλοδαρμού, έριδες με τους Φουρκιώτες. Τελικώς, τα όρια ρυθμίστηκαν οριστικώς με δικαστικές αποφάσεις [η τοπωνυμία «Προσω-

ρινά» αυτές εννοεί] στα χρόνια του μεσοπολέμου.

Για τα παραπάνω είμαι βέβαιος ότι θα υπάρχουν εύλογες αντιρρήσεις. Αν, όμως, μεταφερθούμε στη χρονική περίοδο 1534-1692, για την οποία υπάρχουν στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας⁴ γραπτές αναφορές για τους οικισμούς της υπό έρευνα περιοχής, είμαι βέβαιος ότι σωστά οριοθέτησα στον χάρτη τα εδάφη τους. Τα στοιχεία του κώδικα που μας ενδιαφέρουν κα-

ταγράφονται, [όρα βιβλίο Μαρίας Χατζηγιάννου στη σημ. 5, σελ. 205-206], ως εξής:

«**Επαρχία του Βελάς** [οι δωρητές μέσα σε διπλές κεραίες || είναι μετά το 1692].

σ.149α **Κεράσσοβο** [τώρα **Αγία Παρασκευή**]
Σόφως. Θεοδώρας πρ(εσβυτέρας). Δημητρίου.
Στάμω. Γεωργίου. Μόντζιω. Ρουσίας (μον)αχ(ής).
Γεωργίου. Γιανούς. Νάστου. Στέρως. Δημητρίου.
Γεωργίου. Στάμου. Μότζιου. Κύρου ιερέ(ως). Θε-
οδώρας πρ(εσβυτέρας).

σ. 149β **Κλαδόρομι** [τώρα **Κλαδόρμη**]
Δούκα ιερέ(ως). Δούκα. Πούλιω. Νηλία.
Βουρρηπικό [μάλλον εννοεί Μπουρμπουτσκό,
τώρα **Επταχώρι**]
Πόγδου ιερέ(ως). Ιωάννου. Νικολάου ιερέ(ως).
Καλλής.

σ.149γ **Φούρκα**
Αλεξίου. Περιστεράς. Στέφου. Μανουήλ.
|| Ιωάννου. Ιωάννου. Ιωάννου. Αναστασίας. Γε-
ωργίου. Αγώρου. Δημητρίου. Κωνσταντίνου. ||
Χορίον Πελέκαδες [ίσως το σημερινό **Πληκάτι**]
|| Δήμο. Ιωάννι. Δέσπος πρ(εσβυτέρας). ||

σ. 149ε **Ζέρμα** [τώρα **Πλαγιά**]
Δημητρίου.
Λιάσκα
Νικολάου κ(εκοιμημένου).
Σελιτζανα [ίσως εννοεί Σέλτσον, τώρα **Οξυά**]
Πούλιω. Βέλιω.

.....
κ.λπ.».

Ο οικισμός Κλαδόρομι αναγράφεται στον κώδικα 4 φορές, όσοι και οι εξ αυτού δωρητές, την περίοδο 1534-1692, ενώ η Λιάσκα και η Ζέρμα από 1 φορά εκάστη, επίσης την αυτή περίοδο, ενώ και τα τρία κατατάσσονται στην επαρχία του επισκόπου Βελλάς. Με αυτά ως δεδομένα, ο κ. Μακρής, σημειώνει, [όρα βιβλίο σελ. 14], επί λέξει: «*Το πιο ενδιαφέρον όμως έγκειται στο ότι σημειώνεται στον κώδικα και το **Μοναστήρι της Κλαδόρμης, αλλά και η Λιάσκα μ' ένα όνομα.***». Επισημαίνω ότι **δεν** σημειώνεται στον κώδικα κανένα «*Μοναστήρι της Κλαδόρμης*», όπως λανθασμένα γράφει, αλλά το χωριό καταγωγής των 4 δωρητών λεγόμενο Κλαδόρομι (τώρα Κλαδόρμη). Το ότι 2 εκ των

4 δωρητών είναι γυναίκες και οι έτεροι 2 άνδρες είναι ξεκάθαρη μαρτυρία ότι ο κώδικας δεν αναφέρεται σε μοναστήρι, είτε ανδρών, είτε γυναικών, διότι ένα εκ των δύο θα ίσχυε. Το αυτό ισχύει και εκ του ότι ο 1 εκ των 2 ανδρών είναι ιερέας, άρα ύπανδρος και όχι μοναχός. Ο μικροοικισμός Κλαδόρομι και η περί αυτόν περιοχή, στην οποία ήταν κτισμένο και το μοναστήρι, εξού και ονομασία Μονή Κλαδόρμης, πρέπει να χωροθετηθεί προς την πλευρά της Λιάσκας, όπως αυτό καταφαίνεται απ' όσα παρακάτω γράφονται, [όρα παρ. 2.β]. Ελπίζω να διευκρινισθεί πλήρως το θέμα αυτό και με όσα στη συνέχεια γράφω.

Μέσα σ' αυτόν τον οριοθετημένο χώρο που διακατείχε η Λιάσκα, του οποίου η έκταση είναι περί τα 15.000 στρέμματα, υπήρχα και φαίνονται στον χάρτη οι ακριβείς θέσεις τους μερικοί οικισμοί, καθώς και η Μονή Κλαδόρμης με τη γύρω απ' αυτήν περιοχή, που αποτελούσε μια μοναστηριακή/βακούφικη νησίδα μέσα στον ευρύτερο χώρο που η Λιάσκα διακατείχε [ιδέ χάρτη (Φωτ. Γ8-3)]. Ας τους σχολιάσουμε παρακάτω χωριστά.

1) ΛΙΑΣΚΑ

Ήταν ο κύριος οικισμός του χώρου αυτού. Βρίσκεται ακριβώς απέναντι, και σε απόσταση βολής, θα έλεγα, από τη Δροσοπηγή. Όλοι οι Καντσιοίτες γνωρίζουν τη θέση της, διότι τη βλέπουν καθημερινά στην έναντι ράχη και την καλημερίζουν μόλις χαράξει η μέρα, αφού από εκεί ανατέλλει ο ήλιος και η απόσταση είναι μικρή, περί τα 1,80 χλμ σε ευθεία γραμμή. Η απόσταση της Λιάσκας από τη Φούρκα είναι τουλάχιστον 3 φορές μεγαλύτερη, κάπου 5,5 χλμ. σε ευθεία γραμμή. Κείται ακριβώς βόρεια από τη Φούρκα και όχι ΒΑ όπως ο κ. Εξάρχου γράφει [στην σελ. 35], γιατί τότε θα χωροθετούταν, εσφαλμένα βέβαια, δίπλα στη Μονή Κλαδόρμης. Αλλά δεν είναι μόνο τούτο το δυσμενές. Ανάμεσα στη Λιάσκα και τη Φούρκα παρεμβάλλεται ο ορεινός όγκος του Αϊλιά (1.716/8 μ) και της συνεχόμενης κορυφογραμμής, που δυσχεραί-

νει κάθε επαφή μεταξύ τους, ακόμη και την οπτική, γεγονός που με υποχρεώνει να πω ότι στη Φούρκα μόνον εξ ακοής τη γνώριζαν ως γειτονικό οικισμό. Και αυτή η Μονή Κλαδόρμης βρίσκεται εγγύτερα στη Λιάσκα, από την οποία απέχει περίπου 3,40 χλμ σε ευθεία γραμμή και ΝΑ κατεύθυνση, ενώ από τη Φούρκα απέχει περισσότερο, κάπου 4,20 χλμ σε ευθεία γραμμή και ΒΑ κατεύθυνση.

Ο τόπος όπου είναι κτισμένη η Λιάσκα, πάνω ακριβώς στο σύρραχο, είναι αρκετά επίπεδος, με πολλά ισιώματα και γόνιμο έδαφος, [ώρα (Φωτ. Γ8-6)]. Μέχρι τη δεκαετία του 1960, όλη αυτή η ομαλή έκταση καλλιεργούνταν από τους Καντσιώτες. Όχι σπάνια, όταν όργωναν, το ξυλάλετρο ξέθαβε, εκτός από τοίχους θεμελίων, και κόκκαλα ακόμη. Αγέρωχες στέκουν εκεί ψηλά οι αιωνόβιες βαλανιδιές που απαρτίζουν τη χαρακτηριστική συστάδα που στοργικά καλύπτει και προστατεύει το εξωκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα. Όχι μόνο εικόνισμα, όπως ο κ. Εξάρχου γράφει [στη σελ. 36], αλλά ολόκληρο εξωκλήσι, το οποίο υπήρχε, υπάρχει, [δυστυχώς, βοηθούντων και των Αλβανών λαθρομεταναστών, περί το 2005 κατέπεσε], και μάλιστα μέχρι τη δεκαετία του 1960 έκανε πανηγύρι την ημέρα του Αγίου (26 Ιουλίου) και μετέβαιναν εκεί πολλοί χωριανοί [ώρα (Φωτ. Γ8-8)], οι οποίοι συνέχιζαν το πανηγύρι την επόμενη μέρα στο μεσοχώρι της Δροσοπηγής, γιατί γιόρταζε (27 Ιουλίου) η κεντρική εκκλησία του χωριού, η Αγία Παρασκευή. Το 1916 ξαναχτίστηκε από τους Καντσιώτες το εξωκλήσι, γιατί ο ναΐσκος ήταν ετοιμόρροπος, αλλά δυστυχώς δεν εντοιχίστηκε στο νέο κτίσμα η παλιά επιγραφή, την οποία πολλοί θυμούνταν ότι υπήρχε. Κανένας τώρα δεν μπορεί να βεβαιώσει τη χρονολογία που είχε χαραγμένη. Μερικοί λένουν ότι έγραφε 1740 ή 1750, γιατί τότε, το 1916 που ξαναχτιζόταν και ήταν στην επικαιρότητα το θέμα, σχολιαζόταν ως σημαντικό γεγονός ότι ήταν αρχαιότερο κτίσμα από την παλιά κεντρική εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (1763;;) στο μεσοχώρι της Καντσίκου.

Ανατολικά από το εξωκλήσι, στα ισιώματα

και τα χωράφια, ακόμη είναι εμφανή τα θεμέλια από αρκετά σπίτια και υπάρχουν πολλοί λιθωστροί, κοινώς «γκρημάδες», υπολείμματα της ανωδομής αυτών των οικιών που απομακρύνθηκαν από τους καλλιεργητές. Μια πηγή με άφθονο νερό που υπάρχει ανάμεσά τους, απ' όπου υδρευόταν ο οικισμός, συμπληρώνει την αναγκαία υποδομή του. Ακόμη και οι πάλαι ποτέ προεστοί της άφησαν εκεί το αποτύπωμά τους με τις πλησιόχωρες τοπωνυμίες «Πρωτό(γ)ηρος» και «Πρωτόπαπας», καθώς δείχνει η ακόλουθη γραφή του 1938: «**Πρωτόπαπας, ο, Στ' Προυτόπαπα, τοποθεσία Καντσίκου (ΝΑ), της οποίας τα κτήματα κατείχε πρωτόπαπας της άλλοτε Λιάσκας.**», [ώρα Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος ΙΓ' /1938, σελ. 166, λήμμα «Πρωτόπαπας»]. Όλα αυτά πιστοποιούν και βεβαιώνουν μονοσήμαντα την ύπαρξη του οικισμού της Λιάσκας ακριβώς σ' αυτήν τη θέση, σε συνδυασμό και με το πάντα επαρκές ομοιόλεκτο τοπωνύμιο Λιάσκα, έτσι ώστε να μην υπάρχει καμία απολύτως αβεβαιότητα για τη θέση της. Και τώρα, όποιον να ρωτήσεις στη Δροσοπηγή, ξέρει και την τοπωνυμία και τη θέση της.

Ο κ. Μακρής αναφέρει μια τοποθεσία Καστρί κοντά στο μοναστήρι [ώρα σελ. 20-21, Βυζαντινή περίοδος], για την οποία δεν έχω γνώμη και γνώση παρά μόνον τη γραφή: «**Καστρί, το τόπος πλησίον του μοναστηρίου Φούρκας, κληθείς ούτω εκ των ερειπίων παλαιού κάστρου.**» [ιδέ "Κονιτσιώτικα", του Χαράλ. Ν. Ρεμπέλη, σελ. 264, Αθήνα 1953/2005 | ώρα παρόμοια γραφή του Κ.Δ. Στεργιόπουλου, ό.π., τόμος ΙΒ' /1937, σελ. 213, λήμμα «Κάστρον»]. Μετά από πολλά άλλα περί βυζαντινών φρουρίων, γράφει τούτα: «*Γεγονός είναι πάντως, πως σ' εκείνη την τοποθεσία [στο «Καστρί» κοντά στο Μοναστήρι] βρίσκουμε, από τον 16^{ον} ως τον 17^{ον} αιώνα, τον οικισμό της Λιάτσικας, και δεν αποκλείεται να σχετίζεται η ίδρυση της με την ύπαρξη του φρουρίου.*». Και παρακάτω σημειώνει: «*Παράλληλα, υπάρχει κι άλλο ένα σημείο, άξιο να τραβήξει την προσοχή μας, είναι το Μοναστήρι της Κλαδόρμης που οπωσδήποτε, τουλάχιστο κατά τους τελευταίους βυζαντινούς αιώνες λει-*

τουργούσε. Και το πρόβλημα είναι: πώς κτίστηκε Μοναστήρι τόσο κοντά σε κατοικούμενη περιοχή, **αφού είναι δεδομένο πως υπήρχε εκεί η Λιάτσιακα;** Μήπως αρχικά, πριν οπωσδήποτε από τον 16^{ον} αιώνα, υπήρχε μόνο εκκλησία, που εξυπηρετούσε τους κατοίκους της Λιάτσιακας;».

Οι παραπάνω γραφές και απορίες δεν έχουν καμία τεκμηρίωση και είναι όλως λανθασμένη η άποψη ότι κοντά στη Μονή Κλαδόρμης «υπήρχε εκεί η Λιάτσιακα», γιατί αυτό αντίκειται στα πραγματολογικά γεωγραφικά στοιχεία της περιοχής. Αν «υπήρχε εκεί η Λιάτσιακα», τότε τα σύνορά της δεν θα μπορούσαν να φθάνουν μέχρι την κορυφή Ταμπούρι/Οχυρό (1.776/8 μ), που βρίσκεται σε πολύ μεγάλη απόσταση και, εν σχέσει με τη Μονή, στο έτερο άκρο του κοινού ορίου με τη Φούρκα, [όρα σημ. 3 και χάρτη (Φωτ. Γ8-3)]. Το χωριό Λιάσκα **αποδεδειγμένα** δεν βρίσκεται κοντά στη Μονή, αλλά απέχει απ' αυτήν, προς την κατεύθυνση του Κάντσικου, λιγότερο απ' ότι η Φούρκα, [όρα χάρτες (Φωτ. Γ8-3) και (Φωτ. Γ8-5)]. Όλες αυτές οι γραφές είναι ευρήματα και υποθέσεις εργασίας που αποσκοπούν στο να γίνει κάποια ιστορική ένταξη των χρονολογιών 1534 (16^{ος} αιώνας), 1692 (17^{ος} αιώνας) και των οικωνυμίων Κλαδόρομι και Λιάσκα που αναφέρονται στον κώδικα της Ζάμπορδας.

Ο ίδιος, πάλι, γράφει [στη σελ. 12] ότι αρχικά ένας οικισμός Παλιοχώρι, που βρίσκεται ανατολικά της Φούρκας, στην απέναντι δεξιά πλευρά του ρέματος Μαρίτσα/Κουσαρτσιώτικο, στο μέσον της απόστασης Φούρκα-Ζιούζιουλν, [είναι παντελώς άλλο από το «Παλιοχώρι» στο βουνό «Κούτσουρο» που ανήκει τώρα στη Ξέρμα], εγκαταλείφθηκε και «.....σκόρπισαν οι κάτοικοί του προς τρεις κατευθύνσεις, ιδρύοντας τα ισάριθμα χωριά: τη **Λιάτσιακα**, το Μάβροβο και τη Φούρκα. Σύμφωνα με την παράδοση πάλι, οι οικιστές της Λιάτσιακας και του Μαβρόβου διέλυσαν, άγνωστο πότε ακριβώς, τα χωριά τους και **ενώθηκαν** με τους κατοίκους της Φούρκας.». Δεν έχω γνώμη για το Παλιοχώρι και το Μαύροβο [οι χάρτες (Φωτ. Γ8-3) και (Φωτ. Γ8-5) το δείχνουν στα όρια με τη Ζιούζιουλν]. Ας

τα χειριστούν ιστορικά όπως θέλουν οι γείτονες, αφού αμφότερα βρίσκονταν σε έκταση της Φούρκας και ήσαν ορατά από το χωριό. Σημειώνω μόνο ότι για τα «Παλιοχώρια» που υπήρχαν σε πολλά χωριά, μια παρόμοια ιστορία λέγεται ως παράδοση, [όρα Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος ΙΓ' /1938, σελ. 154-155, λήμμα «Παλιοχώρι»]. Για τη Λιάσκα, όμως, υπάρχει σοβαρότατη αντίρρηση, κυρίως για πραγματολογικούς λόγους γεωγραφίας και απόστασης, πέραν των άλλων που γράφονται εδώ. Η Λιάσκα υπάρχει και φωνάζει «έλεος!!!» μ' αυτά που γράφονται γι' αυτήν και ίσως μας περιγελά. Απέχει από τη Μονή λιγότερο απ' ότι η Φούρκα και μας περιμένει προσκυνητές, να ανάψουμε κεράκι στο εξωκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα. Παραπάνω τη χωροθέτησα επακριβώς. Με μια μόνο φευγαλέα ματιά στον χάρτη [όρα (Φωτ. Γ8-3) και (Φωτ. Γ8-5)] διακρίβώνει κανείς πόσο εγγύς στο Κάντσικο βρίσκεται. Μόνο απ' αυτό, εκτός των άλλων που θα πούμε παρακάτω, προκύπτει ότι είναι **μέγα λάθος** όλα αυτά που γράφτηκαν για τη θέση της Λιάσκακας. Γι' αυτό και σημείωσα παραπάνω ότι κάποιοι έπρεπε να υποδείξει την εσφαλμένη χωροθέτηση και να προστατεύσει έτσι τη σοβαρότητα και εγκυρότητα του ζηλευτού κατά τα άλλα βιβλίου του κ. Μακρή.

Ο κ. Εξάρχου που έγραψε υστερότερα, αποφεύγοντας όλες αυτές τις τοπογραφικές κακοτοπιές, φρονίμως ποιών, μεταφέρει ό,τι οι προλαλήσαντες Φουρκιώτες έγραψαν επί του θέματος και σημειώνει [στη σελ. 36] ότι η Λιάσκα ενώθηκε με τη Φούρκα, και ως λόγο αναφέρει: «... και για τη **Λιάτσιακα**, ότι βρίσκονταν στην πιο **μακρινή απόσταση** απ' τη Φούρκα». Το αντίθετο συμπέρασμα έπρεπε λογικά να βγάλει, δηλ. ότι δεν μετοίκησαν οι κάτοικοι της Λιάσκακας στη Φούρκα, επειδή ακριβώς βρισκόταν σε πολύ μακρινή απόσταση, πέρα και πίσω από τα βουνά που την περιβάλλουν.

Σχολιάζοντας αυτήν την άποψη και των δυο, θα τη χαρακτηρίζα παντελώς ανεπαρκή, γιατί η Λιάσκα, ενώ βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση

από τη Φούρκα, απέχει ένα δρασκελισμό, που λέει ο λόγος, από το Κάντσικο, τόσο που ακούγονταν τα κοκόρια της. Οι κάτοικοί της θα είχαν κάθε λόγο να συμπράττουν με τους Καντσιώτες, προκειμένου να προφυλαχτούν από ληστές ή ξένους επιδρομείς (Αλβανούς ληστές, Κολωνιάτες, κ.λπ.), και όχι με τους Φουρκιώτες που βρίσκονταν πέρα και πίσω από τον ορίζοντα. Μήπως κάνω λάθος;

Πρόσθετα, μήπως υπάρχει κάποια πειστική απάντηση στα ερωτήματα: Γιατί όλη η έκταση και περιουσία της Λιάσκας, περί τα 15.000 στέμματα, εκτός από το μοναστήρι και μια μικρή περί αυτό περιοχή [κιτρινισμένο τρίγωνο στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)] την κατέχουν από αιώνες πλέον, περίπου από το 1750, οι Καντσιώτες; Γιατί όχι οι Φουρκιώτες; Τί συμβαίνει; Γιατί αυτή η προτίμηση προς τα Κάντσικο; Λογικά, το αντίθετο έπρεπε να συμβεί, αν οι Λιασκιώτες είχαν μετοικήσει στη Φούρκα, όπου ακόμη θα ήταν νωπή η θύμηση της πατρογονικής Λιασκιώτικης γης και, συνεπώς, η πίεση και η μέριμνα να την επανακτήσουν θα ήταν περισσότερο έντονη. Δεν έγινε, όμως, έτσι. Γιατί;

Κατά τη γνώμη μου, και μόνο αυτό αποδεικνύει ότι είναι αναληθής η άποψη ότι οι Λιασκιώτες συμπύχθηκαν στη Φούρκα, οπότε η σχετική προφορική Φουρκιώτικη παράδοση ελέγχεται εσφαλμένη. Συχνά, επιβάλλεται να κρίνουμε την προφορική παράδοση και αν αυτή δεν είναι συμβατή με υπάρχοντα αμάχητα πειστήρια (ευρήματα, γεωγραφικά και πραγματολογικά δεδομένα, τεκμηριωμένα γεγονότα, πειστήρια, κ.λπ.), όπως εδώ, πρέπει να τη θεωρούμε εικοτολογική ιστόρηση από τους προγόνους και να μην τη δεχόμαστε αβασάνιστα.

Για την ιστορία της Λιάσκας ξέρουμε πολύ λίγα πράγματα. Όσο υπήρχε, είχε και αυτή παραπλήσια ιστορική εξέλιξη με τα πέριξ γειτονικά χωριά (Κάντσικο, Ξέρμα, Επταχώρι, Φούρκα). Η γραφή στον κώδικα της Ζάμπορδας⁵ είναι η αρχαιότερη, μέχρι τώρα, αναφορά στο όνομά της, καθώς και στο οικωνύμιο Κλαδόρομι/Κλα-

δόρμη. Εδώ επισημαίνω τη σπουδαιότητα του βιβλίου του κ. Μακρή, ο οποίος γνωστοποίησε και επεξήγησε το περιεχόμενο του κώδικα ευρύτερα, γράφοντας [στη σελ. 12-14]: «.....Ο κώδικας αυτός, που περιέχει ονόματα δωρητών κατά τόπο καταγωγής, άρχισε να τηρείται το 1534, με τη διαφορά πως τον ανέγραψε το 1692 ο Γιαννιώτης Ιωάννης Ζωγράφος. Η τήρησή του συνεχίστηκε και στα μεταγενέστερα χρόνια. Μεταξύ των άλλων ονομάτων, ο Ζωγράφος μεταφέρει από τον παλιό κώδικα τέσσερα ονόματα κατοίκων της Φούρκας, την οποία μνημονεύει χωριστά, εντάσσοντάς την στην “επαρχία του Βελλάς” μαζί μ’ άλλα 16 χωριά. Το πιο ενδιαφέρον όμως έγκειται στο ότι σημειώνονται στον κώδικα και το **Μοναστήρι** της Κλαδόρμης, αλλά και η Λιάτσικα **μ’ ένα όνομα**».

Ομολογουμένως, είναι ένα πολύ σπουδαίο κείμενο, από το οποίο τεκμαίρεται βασίμως ότι υπήρχαν, τουλάχιστον πριν το 1692, η Φούρκα, η Λιάσκα και το Κλαδόρομι, με τη μοναδική **διόρθωση** ότι ο κώδικας γράφει για οικισμό Κλαδόρομι [ιδέ σημ. 5 | Καλινδέρης σελ. 64 | Χατζηϊωάννου σελ. 205] και **όχι** για «*Μοναστήρι της Κλαδόρμης*». Η διόρθωση είναι αναγκαία, γιατί διαφορετικά μπορεί να οδηγηθούμε σε λάθος πορίσματα. Για μετά το 1692, τί γίνεται; Ο κ. Μακρής πάλι μας πληροφορεί [στη σελ. 14]: «...πώς μετά το έτος 1692, ενώ η Φούρκα αναφέρεται στον κώδικα με 8 ονόματα, για τη Λιάτσικα δεν γίνεται καθόλου λόγος», και συμπεραίνει απ’ αυτό, τελείως αυθαίρετα, ότι οι κάτοικοι της Λιάσκας είχαν ήδη εγκατασταθεί, τον 17^ο αιώνα, στη Φούρκα. Γι’ αυτήν την εγκατάσταση εξέφρασα ήδη παραπάνω τη γνώμη μου ότι δεν μπορεί να αληθεύει. Προσθέτω εδώ ότι η πυρπόληση, μέχρι αφανισμού, της Φούρκας τον 17^ο αιώνα, όπως περιγράφεται από τον κ. Μακρή [στη σελ. 28], είναι απόλυτα αρνητική προς το συμπέρασμά του, γιατί οι Λιασκιώτες ασφαλώς και δεν θα εγκαθίσταντο σε ένα καμένο και ερειπωμένο χωριό, όπως θα ήταν τότε η Φούρκα. Λογικό και ανθρώπινο είναι να αναζητήσουν κάτι καλύτερο για τη μόνιμη εγκατάστασή τους.

Πάντως, ένα είναι γεγονός, ότι μετά το 1692 δεν αναφέρεται η Λιάσκα, ούτε και ο οικισμός Κλαδόρομι, που σημαίνει ότι, για κάποιους άγνωστους σε μας λόγους, έπαψαν μετά το 1692 να υπάρχουν δωρητές από τους οικισμούς αυτούς, όπως αυτό συνέβη και με το Κεράσοβο και με το Επταχώρι (πρώην Μπουρμπουτσκό), τα οποία δεν εξαφανίστηκαν, επειδή δεν αναγράφονται δωρητές τους στον κώδικα, αφού αμφότερα υπάρχουν και τώρα. Πολλοί μπορεί να είναι οι λόγοι αυτής της εξαφάνισης της Λιάσκας από το προσκήνιο. Ο απλούστερος λόγος είναι ότι ίσως δεν έτυχε να ξαναπεράσουν από εκεί οι περιπατητές καλόγεροι που έκαναν τη ζητεία των δώρων. Άλλος λόγος είναι ότι δεν ξαναπέρασαν, όπως έπραξαν με τη γειτονική Φούρκα κατ'εξαιρεση από όλα τα πέριξ χωριά, επειδή ήδη είχε διαλυθεί ως κοινότητα και είχε τσιφλικοποιηθεί, αφού ελάχιστα μετά το 1692 υπήρχε στη Λιάσκα μουσουλμάνος μπέης τσιφλικάς, η χήρα του οποίου χρηματοδότησε, κατά την παράδοση, την τοξωτή «γέφυρα Κάντσικου» στον Σαραντάπορο, που φτιάχτηκε τεκμηριωμένα το 1717. Γι' αυτό, ορθότερα στέκει η εκδοχή ότι τόσο η Λιάσκα, όσο και η Μονή Κλαδόρμης, δηώθηκαν από Αλβανούς ληστές (ίσως Κολονιάτες), άποψη που και ο κ. Μακρής προτείνει [στη σελ. 77], αλλά παραδόξως μόνο για τη Μονή, και τη χρονολογεί⁶ γύρω στο 1740. Όμως, η απουσία της Λιάσκας από το κατάστιχο του κώδικα μετά το 1692 και η βεβαία ανακατασκευή της Μονής το 1747 μας υποχρεώνουν να δεχθούμε ότι ήταν κοινή η μοίρα τους. Γι' αυτό φαίνεται ως πιθανότερο η δήλωσή τους να συνέβη πριν από το 1740, μάλλον περί τα **τέλη του 17^{ου} αιώνα**, όπως παρακάτω θα προκύψει [όρα ιστορικά συμβάντα στη σημ. 7]. Την ίδια τύχη θα είχε και ο οικισμός Κλαδόρομι/Κλαδόρμη, αν βέβαια υπήρχε μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Γι' αυτόν πιθανότερη φαίνεται η άποψη της πρότερης εξαφάνισής του από φυσική καταστροφή (κατολίσθηση), [ιδέ πιο κάτω παρ. 2.β]. Στηριζόμενος στην περιγραφή του κ. Μακρή για την πυρπόληση της Φούρκας, [όρα σελ. 28,

κεφ. "Η Φούρκα κατά τον 17^ο αιώνα"], κάνω τη σκέψη ότι Λιάσκα, Μονή Κλαδόρμης και Φούρκα καταστράφηκαν συγχρόνως πριν το τέλος του 17^{ου} αιώνα, αφού εκείνοι οι άρπαγες Αλβανοί ληστές, ανηφορίζοντας προς τη Φούρκα μάλλον από τη μεριά του Επταχωρίου (πρώην Μπουρμπουτσκό), έπρεπε να περάσουν αναγκαστικά από Λιασκιώτικο έδαφος και τη Μονή, τα οποία και αφάνισαν. Δεν είναι εύκολο, ανάτιτα, να διαχωρίσουμε τις τύχες τους, αφού αναφερόμαστε σε όμοια γεγονότα, που συμβαίνουν στον ίδιο μικροχώρο και την ίδια εποχή. Τούτη η εκδοχή δίνει λογική εξήγηση και στην μετέπειτα **αδυναμία** της Φούρκας να αγοράσει το τσιφλίκι της Λιάσκας, περί το 1750. Πάντως, για κάποιον λόγο που δεν γνωρίζουμε τώρα, δεν χτυπήθηκαν τότε τα άλλα όμορα με τη Λιάσκα χωριά και ίσως γι' αυτό δεν διασώθηκε κάποια γραφή ή θύμηση για κάτι τέτοιο. Στο Κάντσικο, όταν ρωτούσες τους γέροντες «γιατί χάθηκε η Λιάσκα;», έπαιρνες την απάντηση: «...λένε ότι στη Λιάσκα και στον τόπο της συχνά κατέβαιναν **λύκοι**, οι οποίοι κατέτρωγαν το βιό τους. Κάποτε όμως κατασπάραξαν και τα μικρά παιδιά τους. Τότε πήραν τα μάτια τους και σκόρπισαν». Όσο απλή και αν φαίνεται αυτή η στοματική παράδοση, με τον συμβολισμό που υποκρύπτει, [**λύκοι** = Αλβανοί ληστές], μας ομολογεί ότι ο χαλασμός της Λιάσκας οφείλεται σε επιδρομή ληστών.

Στην εποχή που αναφερόμαστε, η μάστιγα της ληστείας⁷ βάραινε όλη την Ελλάδα. Τον τόπο μας ιδιαίτερα σκίαζαν οι Αλβανοί ληστές, κυρίως οι Κολονιάτες που οι επικώριοι τους αποκαλούσαν «σιοκόλια» (= αρπακτικά), [από το παλ. Σλ. sokolj (= αρπακτικό γεράκι, Αλβ. sokol], γιατί ήσαν μίσθαρνοι, βάρβαροι και άπληστοι, χωρίς κανένα ιερό και όσιο. Άφθονες οι γραφές γι' αυτούς και τα άνομα κατορθώματά τους. Αρκετά τοπικά συμβάντα περιέχουν τα δυο παραπάνω βιβλία και η βιβλιογραφία. Θα ήταν περιττό να ασχοληθώ με το θέμα, αφού τίποτε δεν έχω να προσθέσω.

Φαίνεται πως, αφού οι όποιοι ληστές άλωσαν τη Λιάσκα και τον τόπο της, αυτή και ο χώρος

(Φωτ. Γ8-4.Α)/(Φωτ. Γ8-4.Β): Αριστερά η πρωτότυπη και δεξιά η μεταγραφή της εντοιχισμένης επιγραφής στο «Καντισιώτικο γεφύρι» στον Σαραντάπορο. [Πηγή: Βιβλίο "Τα θολογυριστά πετρογέφυρα της επαρχίας Κόνιτσας", του Θωμά Β. Ζιώγα, Αθήνα 2017, σελ. 85].

που κατείχε έγινε τσιφλίκι, στα όρια του οποίου περικλειόταν, ως νησίδα, και η μοναστηριακή έκταση της ερειπωμένης ήδη Μονής Κλαδόρμης, την οποία, ως βακούφικη, σπάνια καταπατούσαν οι μουσουλμάνοι. Κάποιος μουσουλμάνος (Τουρκαλβανός μπέης ή Τούρκος) την έθεσε υπό την κατοχή του, με την έγκριση της οθωμανικής Αρχής. Αυτό δεν ήταν και τόσο δύσκολο, απ' ότι η ιστορία διδάσκει. Η δωροδοκία, το γνωστό «μπαξίσι», ήταν κανόνας ζωής για τους αξιωματούχους της οθωμανικής Διοίκησης. Το 1717 ασφαλώς και ήταν ακόμη τσιφλίκι, γιατί η **πλάκα**⁸ στο παλιό τοξωτό «Καντισιώτικο γεφύρι» στον Σαραντάπορο γράφει ακριβώς αυτήν τη χρονολογία και η παράδοση λέγει ότι το χρηματοδότησε η χήρα μπέισσα της Λιάσκας. Τριάντα χρόνια αργότερα, το 1747, ξαναχτίζεται η ήδη ερειπωμένη Μονή Κλαδόρ-

μης, αυτή που και τώρα υπάρχει [όρα (Φωτ. Γ8-2), ανακαινισμένη], αφιερωμένη όμως στην «κοίμηση της Θεοτόκου», καθώς μας πληροφορεί η εντοιχισμένη επιγραφή της [ιδέ (Φωτ. Γ8-1.Α) και (Φωτ. Γ8-1.Β)], και όχι στη «γέννηση της Θεοτόκου», όπως ίσχυε παλαιά, γεγονός που γεννά την υποψία ότι οι κτήτορες ήσαν αλλοδαποί και δεν γνώριζαν το ιστορικό της.

Τί απέγιναν οι παλιοί κάτοικοι της Λιάσκας, μετά την άλωσή της; Κανείς δεν έγραψε, μέχρι τώρα, κάτι γι' αυτό το θέμα, ή εγώ δεν βρήκα και δεν γνωρίζω κάτι σχετικό. Περί αυτού, μόνο λογικές υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε. Δεν νομίζω να στέκει η άποψη ότι όλοι, συλλήβδην, εγκατέλειψαν έναν τόπο με περί τα 15.000 στρέμματα γης, για να πορευτούν στο άγνωστο.

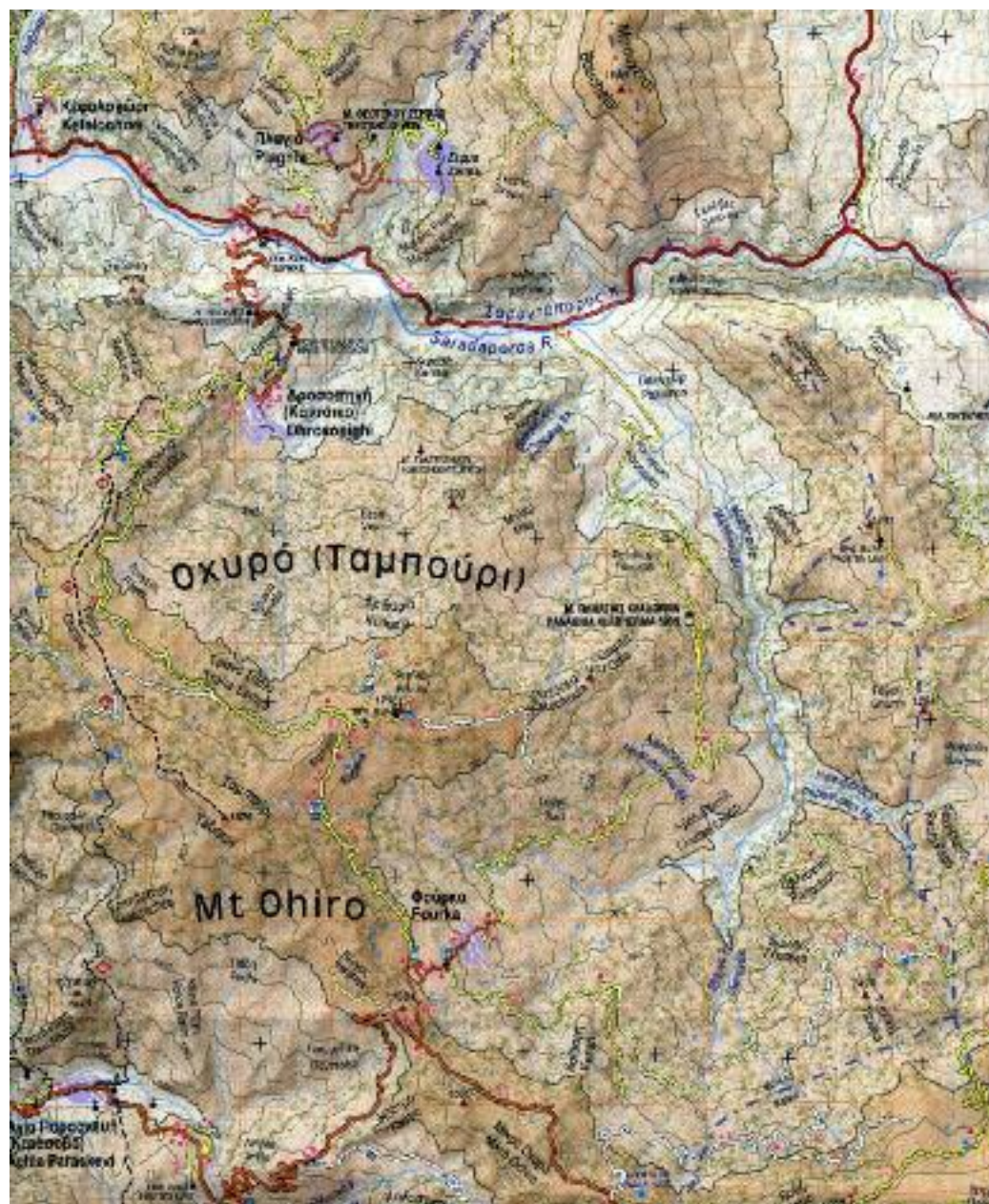
Για την εποχή που αναφερόμαστε, τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα παντού. Εκτός και αν κινήθηκαν ενάντια στην οθωμανική Αρχή [όρα σημ. 9], οπότε το ξεκλήρισμά τους ήταν καθολικό, κατά πάγια τουρκική πρακτική. Αλλά τέτοια ένδειξη δεν έχουμε. Ασφαλώς πολλοί έφυγαν, όπως η παράδοση το θέλει, και δεν γνωρίζουμε σε ποιούς ξένους⁹ τόπους εγκαταστάθηκαν,

Αρκετοί, όμως, πρέπει να έμειναν. Είναι αυτοί που έγιναν κολλήγοι, μπαίνοντας στη δούλεψη του νεόφερτου μουσουλμάνου τσιφλικά. Στους κόπους και τον μόχθο αυτών των ανθρώπων, που ήταν όλοι τους γεωργοί και βοσκοί σκορπισμένοι σε καλυβοσυνοικίες στα επίκαιρα σημεία του τσιφλικιού [Κανταϊκούλι, Κουσαρτσκό, Αρσέλια, κ.α.], πρέπει να αποδώσουμε τη μετέπειτα ευμάρεια του τσιφλικιού, η οποία έδωσε τη δυνατότητα στη χήρα μπίσσα να χρηματοδοτήσει, το 1717, την κατασκευή του δίτοξου «Κανταϊωτικού γεφυριού» στον Σαραντάπορο. Έχοντας κατά νου τον τύπο της οργάνωσης ενός τσιφλικιού, όπως από την ιστορία διδάσκεται, θα έλεγα βάσιμα ότι στη Λιάσκα, που ήταν ο κύριος οικισμός, κατοικούσε ο μπέης τσιφλικάς, οι άνθρωποί του και οι περί αυτόν ευνοούμενοι. Για τους κολλήγους ήδη έκανα λόγο.

Οι δεκαετίες 1740 και 1750 φαίνεται ότι είναι καταλυτικές για τη Λιάσκα και το τσιφλίκι της. Θα μεταφέρω εδώ μια προφορική παράδοση, την οποία ονομάζω «μύθος¹⁰», που σχετίζεται με τον ιδιοκτήτη μπέη τσιφλικά.

«Λέγεται ότι ο [τελευταίος] μπέης τσιφλικάς πέθανε νέος¹¹ και άφησε πίσω την Τουρκάλα μπίσσα με ένα φιλάσθενο γιό, που ήταν και μοναδικός κληρονόμος. Όπως κάθε μητέρα, η μπίσσα έκανε το παν, για να γιάνει το μονάκριβο παιδί της, και στην απελπισία της κατέφυγε ακόμη και στη συνδρομή των χριστιανών αγίων. Έτσι, με τις συμβουλές των προυχόντων Κανταϊωτών [και άλλων], ζήτησε αρωγή και θεραπευτική ευλογία από το έναντι μοναστήρι «Κοίμηση της Θεοτόκου», το γνωστό σήμερα

μοναστήρι Ξέρμας, που τότε βρισκόταν σε μεγάλη ακμή. Δεν πήγε στο κοντινό μοναστήρι «Παναγία Κλαδόρμης», το γνωστό σήμερα μοναστήρι Φούρκας, γιατί μάλλον ήταν κατεστραμμένο, [Το 1747 ξανακτίστηκε, λένε οι εντοικισμένες πλάκες του]. Πιθανολογώ ότι οι Κανταϊώτες προσοί εκμεταλλεύτηκαν την ανάγκη της μπίσσας, ίσως και σε συνεννόηση με τον ηγούμενο της μονής, για να επωφεληθούν και να καλύψουν κάποιες ανάγκες του τόπου τους, που θα εξυπηρετούσαν και τη μονή και το Κάνταϊκο [και άλλα γειτονικά χωριά]. Λέγεται, λοιπόν, ότι το μπεόπουλο διαβάστηκε από τον ηγούμενο και ότι ζητήθηκε από τη μάνα μπίσσα να τάξει στην Παναγιά ότι, όσο ο γιός της θα πηγαίνει καλά στην υγεία του αυτή με δικά της χρήματα να κατασκευάζει το γεφύρι, και επί πλέον να επιτρέψει στους χριστιανούς κατοίκους της Λιάσκας να κτίσουν εκκλησία στο όνομα του Αγίου Παντελεήμονα [προστάτη των ασθενών | ο παλιός ναός είχε καταστραφεί όταν «πατήθηκε» η Λιάσκα], όπου και θα προσεύχονται για τη σωτηρία του γιου της. Η μπίσσα, ξεπληρώνοντας το τάμα, χρηματοδότησε την κατασκευή του γεφυριού και άφησε να κτισθεί από τους Λιασκιώτες ο Άγιος Παντελεήμονας, φτωχός και λιτός σαν τους ίδιους, [γιατί όχι, από νέους κτήτορες, και την ερειπωμένη «Παναγία Κλαδόρμης», που βρισκόταν μέσα στο χώρο της;]. Για κάμποσα χρόνια το μπεόπουλο πήγαινε καλύτερα στην υγεία του. Φαίνεται ότι σε μερικά χρόνια, αφού περατώθηκε το γεφύρι και ο ναός, η ασθένεια του γιου υποτροπίασε και αυτός πέθανε. Τότε η μπίσσα, μοναχή και θλιμμένη, αποφάσισε να πουλήσει όλο το τσιφλίκι, να ελευθερώσει τους κολλήγους και να γυρίσει στους δικούς της. Οι Κανταϊώτες, [συλλογικά δια της δημογεροντίας], αγόρασαν όλο το τσιφλίκι, [ίσως] και το Κουσαρτσκό, όπου μόνον τμήματά του θα αγόρασαν, λόγω της μεγάλης απόστασης, ενώ το υπόλοιπο το κράτησαν διάφοροι άλλοι ντόπιοι [κυρίως κτηνοτρόφοι νομάδες], που μαζί με τους αυτόχθονες κολλήγους σχημάτισαν τον οικισμό Κουσαρτσκό. Μετά τη διάλυση του Κουσαρτσκού, το μέρος περιήλθε στην ιδιοκτησία των Ξερμω-

(Φωτ. Γ8-5): Χάρτης με την περιοχή Δροσοπηγής - Μονής Κλαδόρμης - Φούρκας. [Πηγή: Απόσπασμα από χάρτη της δεκαετίας 2010, εκδόσεις ΑΝΑΒΑΣΗ, Αθήνα].

τινών, που κυρίως ασχολούνται με την κτηνοτροφία, είτε με αγορές, είτε με καταλήψεις¹²». [Ακόμη και σήμερα τα όρια Δροσοπηγής - Ξέρμας στη θέση αυτή δεν είναι σαφή, δεν ακολουθούν κάποιον υδροκρίτη, αλλά είναι ανάκατα με αλληλοεμπλεκόμενες ιδιοκτησίες, με ότι αυτό σημαίνει για τη διασύνδεση της έκτασης του Κουσαρτσκού με τη Λιάσκα].

Εξετάζοντας τον «μύθο» με κριτικό πνεύμα και συσχετίζοντάς τον με ό,τι σήμερα υπάρχει και ισχύει, συμπεραίνουμε τα εξής:

1.α) Η αγορά του τσιφλικιού από τους Καντσιώτες, που έγινε συλλογικά από τους δημογέροντες για λογαριασμό όλων των κατοίκων, είναι βέβαιο γεγονός, και δεν νομίζω να επιδέχεται κανέναν αντίλογο, αφού και σήμερα την έκτασή του την διακατέχουν ως **ιδιωτική κοινοτική** και όχι ως δημόσια. Αυτό έγινε, γιατί, όταν το 1913 ήλθε το «Ελληνικό», στην τότε απογραφή επέδειξαν οι Καντσιώτες προεστοί το σωζόμενο ακόμη έγγραφο της αγοραπωλησίας. Φημολογείται ότι, τόσο αυτό το χαρτί, όσο και η «**μάνα/πλάκα**¹³», κάηκαν, μαζί με το σπίτι του Στέργιου Κουτρομπίνα/ Αναγνώστη, από πτώση βόμβας αεροπλάνου, στη διάρκεια του εμφύλιου 1946/49. Αυτή η ικανότητα του Κάντσιου, να μπορεί να αγοράζει ένα μεγάλο τσιφλίκι, φανερώνει ότι τότε, περί το 1750, ήταν χωριό καλά αυτοδιοικούμενο από δημογεροντία. Ταυτόχρονα, εγείρει σκέψεις, για το αν θα μπορούσε να έχει την προς τούτο απαιτούμενη αγοραστική δύναμη. Και αν δεν την είχε, από πού βρέθηκαν τα χρήματα; Το ότι η δικαιοπραξία της αγοράς ολοκληρώθηκε τότε και είναι βεβαία πλέον δείχνει ότι, όντως, βρέθηκε το τίμημα, παρά τις λογικές απορίες που εγείρονται.

(Φωτ. Γ8-6): Η ράχη της Λιάσκας ορώμενη από τη Ξέρμα· τα κορυφαία μεγάλα ξέφωτά της είναι η Λιάσκα. Η Δροσοπηγή κείται εκτός πλαισίου δεξιά. Πάνω οι κορυφές Αϊλιάς και Ταμπούρι· πίσω τους κείται η Φούρκα. [Πηγή: Λήψη Θωμά Β. Ζιώγα, 1997].

1.β) Η φήμη για τη χρηματοδότηση του «Καντσιώτικου γεφυριού» από τη μουσουλμάνα χήρα μπέισσα είναι διαδεδομένη και σε άλλα χωριά, π.χ. στη Ξέρμα, γεγονός, που μας υποχρεώνει, κατ' αρχάς, να τη δεχθούμε, αφού μάλλον δεν αντιβαίνει στα σημερινά δεδομένα. Το μέγεθος και η οικονομική απόδοση του τσιφλικιού, με έκταση περί τα 15.000 στρέμματα, δείχνει πως ήταν αρκετή, με βάση τις τότε συνθήκες, να επωμισθεί η χήρα μπέισσα μια τέτοια δαπάνη. Η πλάκα που βρέθηκε εντοιχισμένη στο γεφύρι¹⁴ γράφει **1717** [ώρα (Φωτ. Γ8-4.Α) και (Φωτ. Γ8-4.Β)], ενώ η χρονολογία ανακατασκευής της Μονής Κλαδόρμης είναι **1747**, σύμφωνα με την επίτοιχη επιγραφή της [ιδέ (Φωτ. Γ8-1.Α) και (Φωτ. Γ8-1.Β)], εκ των οποίων παρέπεται ότι τότε συνέβησαν όλα όσα παραπάνω περιέχονται στον «μύθο».

(Φωτ. Γ8-7): Πανόραμα ανατολικά (προς Μακεδονία) από τη Δροσοπηγή. Αριστερά το βουνό της Ξέρμας Μπουχέτσι· στο μέσον η κοιλάδα του Σαραντάπορου· δεξιά, πρώτη η κατηφορική ράχη της Λιάσκας, πίσω το βουνό Κούτσουρο και στο βάθος το υψηλό όρος Ροσιόταρι. [Πηγή: Λήψη Θωμά Β. Ζιώρα, 1997].

1.γ) Ο «μύθος» τοποθετεί χρονικά την πώληση του τσιφλικιού μετά το κτίσιμο της γέφυρας. Δεν θα λαθεύαμε καθόλου ορίζοντας τη χρονολογία αυτής της δικαιοπραξίας περί το 1750, αν τη συνδυάσουμε με τη χρονολογία 1750, που θεωρείται ως έτος «κτίσης¹⁵» του χωριού Ξέρμα, σε συνάρτηση και με την κατοχή από τη Ξέρμα της περιοχής στην κοιλάδα του Κουσαρτσιώτικου ρέματος, στην έναντι όχθη του Σαραντάπορου. Η κατοχή αυτή δεν φαίνεται λογική γεωγραφικά και δείχνει για **εισπήδηση** [σκιασμένη πορτοκαλί στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)], αφού στη Ξέρμα ποτέ δεν λεγόταν κάποια παράδοση ή θύμηση για αγορά της έκτασης αυτής στο παρελθόν. Αποτελεί δε μοναδική εξαίρεση σε όλο το μήκος του Σαραντάπορου στον χώρο των Μαστοροχωρίων, όπου ο ποταμός αποτελεί ανυπέρβλητο όριο και κανένα χωριό δεν έχει δική του έκταση στην απέναντι πλευρά. Γιατί μόνον εδώ συμβαίνει αυτό; Πα-

ρακάτω δίδεται μια πειστική εξήγηση. Υπάρχει διχογνωμία για το τι εννοούμε με τη λέξη «κτίση». Η πρώτη εκδοχή¹⁶, συνεπικουρούμενη και από όσα ο κ. Χαρ. Ν. Ρεμπέλης σημειώνει σχετικά [ιδε παρακάτω παρ. 1.δ], δέχεται ότι πρόκειται για **ίδρυση** νέου χωριού. Αυτή η περίπτωση δικαιολογεί απόλυτα την εντοιχισμένη πλάκα στη βρύση της Ξέρμας με χρονολογία 1750, γιατί θα θύμιζε την ίδρυση του νέου χωριού στην τοποθεσία «Ξέρμα», από τους φερούς κατοίκους εκ των διαλυθέντων μικροοικισμών. Η άποψη αυτή κωλαίνει σφόδρα και δεν φαίνεται να αληθεύει, διότι αντιβαίνει στην παρουσία οικισμού «Ξέρμα» στον κώδικα της Ζάμπορδας πριν το 1692, ενώ και το μοναστήρι της Ξέρμας είναι παλιότερο, [έγινε το 1656 ή έστω 1618;]. Μόνο το ενδεχόμενο, να ήταν αυτός ο εκ Ξέρμας Δημήτριος που μνημονεύεται στον κώδικα ένας κοσμικός υπηρέτης στο μοναστήρι Ξέρμας, ή και στο «Παλιο-

μονάστηρο» που προϋπήρχε εκεί κοντά, και να το δήλωσε ως διαμονή του εκ της τοπωνυμίας «Ξέρμα», θα δικαιολογούσε κάπως τούτη την άποψη, αλλά αυτό δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί τώρα, ούτε και φαίνεται πιθανό.

Υπάρχει και άλλη γνώμη¹⁷, ότι **προϋπήρχε** οικισμός Ξέρμα και τότε συγκεντρώθηκαν σ' αυτόν, δημιουργώντας ένα μεγαλύτερο χωριό, οι κάτοικοι και των άλλων μικροοικισμών, π.χ. Αρσέλια, Κουσαρτσκό, Καρυές, Παλιοχώρι. Σεβαστή καθ' όλα άποψη, αφού η ύπαρξή του πριν το 1692 βεβαιώνεται από τη γραφή «Ξέρμα» στον κώδικα της Ζάμπορδας. Γνωρίζοντας, όμως, καλά τη νοοτροπία των αγροτών και κτηνοτρόφων, οι οποίοι ιδιαίτερα δένονται με τον τόπο τους, δεν φαίνεται πολύ πειστικό, υπό κανονικές και ειρηνικές συνθήκες, να συγκεντρώθηκαν οι κάτοικοι από όλους μαζί τους μικροοικισμούς αυτούς στον οικισμό Ξέρμα την ίδια χρονιά, το 1750. Μάλλον σταδιακά θα έγινε αυτή η μεταφορά και μακροχρόνια θα ήταν η διαδικασία. Τότε, η χρονολογία 1750 στην πλάκα της βρύσης τί θέλει να θυμίσει; Αν αποκλεισθεί το απλούστερο, δηλαδή ότι δείχνει τη χρονιά κατασκευής της βρύσης και τίποτε παραπάνω, πράγμα που δεν δέχονται οι Ζερμωτινοί στις γραφές τους [όρα σημ. 15], τότε μόνο το ενδεχόμενο να έγινε αυτή η μαζική συγκέντρωση υπό την πίεση κάποιου **εξαναγκασμού** θα έδινε νόημα στη χρονολογία, η οποία θα έδειχνε το καταληκτικό έτος της **συγκρότησης** του χωριού.

Σε κάθε περίπτωση, το 1717 που κτίστηκε το «Καντσιώτικο γεφύρι» στον Σαραντάπορο, η Ξέρμα δεν ήταν συγκροτημένο¹⁸ χωριό, με την πραγματική έννοια του όρου. Ας μη γίνει, όμως, καμία απολύτως σύγχυση. Εδώ αναφερόμαστε ξεκάθαρα σε «οικισμό Ξέρμα» και όχι στο «μοναστήρι Ξέρμας», το οποίο είχε κτισθεί¹⁹ στην ευρύτερη τοποθεσία «Ξέρμα» από το 1656 (ή έστω το 1618;;).

Όποια άποψη και να δεχθούμε, αναγκαίο είναι να αναζητήσουμε το **αίτιο** που υποχρέωσε τόσες οικογένειες να μετακομίσουν στον οικισμό Ξέρμα κατά το συγκεκριμένο έτος 1750, γιατί

αναίτια δεν ξεσπιτώθηκαν οι άνθρωποι. Οι θέσεις από τις οποίες έφυγαν βρίσκονται μέσα στον χώρο του τσιφλικιού της Λιάσκας και, βεβαίως, ο λόγος της μετακόμισης πρέπει να σχετίζεται μ' αυτό. Είναι πλίου φαινότερο ότι το **αίτιο** είναι ακριβώς η πώληση του τσιφλικιού, περί το 1750, στους Καντσιώτες, και εξ αυτού προέκυψε ο **εξαναγκασμός** που έχει την παρακάτω εξήγηση.

1.6) Οι προσκολλημένοι στο τσιφλίκι κολλήγοι, γεωργοί και βοσκοί, με την εξαγορά του έγιναν απελεύθεροι, γιατί οι νέοι ιδιοκτήτες του τσιφλικιού, δηλ. οι Καντσιώτες, δεν ήσαν μπέηδες ή αφεντάδες, [υστερότερα, μετά το 1850, φέρονται να κομπάζουν ότι «*από μισιραίοι γίγαμι Νταβελαιοί*»], αλλά άνθρωποι της δουλειάς, σαν τους ίδιους, και δεν μπορούσαν να έχουν άλλους στη δούλεψή τους, για λόγους καθαρά οικονομικούς. Μάλλον τους πίεσαν, όσο μπορούσαν και επιτρεπόταν, να εγκαταλείψουν τον χώρο που μόλις είχαν αγοράσει. Δεν αποκλείεται ελάχιστοι εξ αυτών να συνενώθηκαν²⁰ με τους Καντσιώτες, αν και τέτοια θύμηση δεν διασώθηκε, ίσως λόγω της μεγάλης χρονικής απόστασης. Αρκετοί, όμως, απελεύθεροι με τις οικογένειές τους, μετά την αποδέσμευσή τους από το τσιφλίκι, επειδή έμειναν χωρίς γη και δουλειά, αναζήτησαν, άμεσα και αναγκαστικά, εργασία σε νέα αφεντικά, για την επιβίωσή τους τουλάχιστον. Αυτό συνέβη με εκείνους που δεν μπόρεσαν, για οποιονδήποτε λόγο, να καταλάβουν έγγεια κτήση στον χώρο που κρατήθηκε, δυναμικά και με πολλές έριδες [όρα σημ. 12], στο Κουσαρτσκό και γύρω από αυτό. Η κοντινή Μονή Κλαδόρμης, που μόλις είχε ξανακτισθεί το 1747, μάζευε τα σπαράγματά της επί πολλές δεκαετίες και δεν μπορούσε να τους απασχολήσει. Μάλλον γι' αυτό οι πρόγονοί μας έλεγαν ότι υστερούσε σε πλούτο, αίγλη και φήμη από το μοναστήρι της Ξέρμας: δείγμα αυτού και η καμπάνα του που αποκτήθηκε μόλις το 1863. Επόμενο ήταν, κατά τις μετά το 1750 δεκαετίες, πολλοί να φύγουν σε άλλους τόπους [ιδέ σημ. 9].

(Φωτ. Γ8-8): Λιάσκα 1955. Πανηγυριώτες από το Κάντσιο στη γιορτή του Αγίου Παντελεήμονα Λιάσκας. [Πηγή: Διαδίκτυο www.drosopigi.org].

Μερικές οικογένειες απελεύθερων ζήτησαν και βρήκαν εργασία στο έναντι του Σαραντάπορου, αρκετά μακρινό και ακμαίο τότε μοναστήρι της Παναγίας, το γνωστό σήμερα μοναστήρι Ζέρμας [κτίστηκε το 1656 ή έστω 1618;;], ως καλλιεργητές των αγρών, των αμπελιών και ως βοσκοί. Από αυτούς τους ανθρώπους θα συγκροτήθηκε το χωριό Ζέρμα, στη θέση όπου υπάρχουν και τώρα τα ερείπιά του, κοντά στο μοναστήρι που υπηρετούσαν, σύμφωνα και με την ακόλουθη, του έτους 1930, γραφή²¹: «...Το νυν χωρίον Ζέρμα φαίνεται ότι **δεν υπήρχε** κατά την εποχήν της πρώτης κτίσεως²² της Μονής, διότι οι κάτοικοι αυτής κατώκουν εις παρακειμένην κώμην καλουμένην “**Κωσαρτσκό**”, ης τα ερείπια σώζονται υπό το όνομα “**Παληοχώρι**”, αργότερον δε οι εκ των κατοίκων του Κωσαρτσκού “**Στυλαίοι**”²³, “**Τσονάδες**”, “**Παπαδαίοι**”, “**Τσομαναίοι**” και “**Γκοφινάδες**” συνεκεντρώθησαν εις την σημερινήν θέσιν του χωριού ως καλλιεργηταί των

απεράντων αγρών και αμπελών της Μονής Ζέρμας και **έκτισαν τον συνοικισμόν Ζέρμα**, όστις εις το Κτηματολόγιον του Τουρκικού κώδικος εφέρετο **μέχρι τινός Μοναστηρί Ζέρμας...**».

Διαχρονικά, οι ως άνω μέτοικοι συνετέλεσαν να αναπτυχθεί ένας ισχυρός δεσμός της Ζέρμας με την περιοχή του Κουσαρτσκού, ο οποίος εξηγεί πειστικά και την **εισπήδηση** της Ζέρμας στην έναντι του Σαραντάπορου κοιλάδα του Κουσαρτσιώτικου ρέματος [σκιασμένη πορτοκαλί στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)]. Δεν νομίζω ότι αφήνουν περιθώρια αμφιβολιών όλα τα παραπάνω, παρόλο που το **αίτιο** δεν κατονομάζεται ρητά. Απ’ όλα όσα αναφέρθηκαν, σαφώς θεωρώ ότι είναι αυταπόδεικτο και ολοφάνερο.

1.ε) Κρίνοντας τη γενεσιουργό αιτία του «μύθου», δηλ. την ασθένεια του μονάκριβου παιδιού της μπίεσσας, θα πρέπει αναντίρρητα να δεχθούμε ότι η αγωνία της μάνας αυτής για τη

σωτηρία του γιου, της δίνει ένα αμάχητο και ικανό κίνητρο για κάθε θυσία, το οποίο πηγάζει απευθείας από το μητρικό ένστικτο. Τι δεν μπορεί να πράξει μια μητέρα, όταν βρεθεί σε αυτήν την κατάσταση! Τα πάντα, παραμερίζοντας κάθε αναστολή. Ίσως, γι' αυτό η μπέισσα προβαίνει και σε χειρονομίες όχι τόσο ταιριαστές με το μουσουλμανικό της θρήσκευμα, π.χ. ευλογία από ηγούμενο. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν θα ήταν καθόλου δύσκολο σε κάθε έξυπνο προύχοντα να υποβάλλει στη σκέψη της πονεμένης χήρας μπέισσας ότι το «κρίμα» που τη βρήκε πιθανώς να οφείλεται σε θεία εκδίκηση, για τη δώση της Λιάσκας και της Μονής Κλαδόρμης, κατά την αντίληψη ότι «*αμαρτίαι γονέων παιδεύουσιν τέκνα*». Αυτό το πιθανό ενδεχόμενο δικαιολογεί τη γενναιοδωρία της [χρηματοδότηση της «γέφυρας Κάντσικου»] και τις όποιες θρησκευτικές της αποκλίσεις [ανέχεται στο χώρο της να ξανακτιστούν χριστιανικοί ναοί, ο Άγιος Παντελεήμων στη Λιάσκα και η Μονή Κλαδόρμης].

1.στ) Από όλα τα παραπάνω, αβίαστα προκύπτει ότι δείγμα των ανθρώπων της Λιάσκας και των μικροοικισμών του χώρου της ήταν οι μετέπειτα οικιστές της Ξέρμας. Αλλά αυτοί, απ' ότι ξέρουμε από τα σήμερα ισχύοντα, δεν ήταν και ούτε είναι βλαχόφωνοι, οπότε επαγωγικά προκύπτει ότι ούτε και οι αρχικοί κάτοικοι της Λιάσκας ήταν βλαχόφωνοι²⁴. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει το γεγονός ότι όλα τα τοπωνύμια της ευρύτερης περιοχής της Λιάσκας που περιήλθε στο Κάντσικο δεν έχουν θεματική σχέση με τη βλάχικη γλώσσα, ούτε και προφέρονται κατά τον βλάχικο λεκτικό τρόπο, εκτός από τη θέση «Φλιάμα» την οποία μοιράζονται τώρα τα δυο χωριά, η Φούρκα και το Κάντσικο, [Βλάχ. *fləamă* (= φλόγα, πυρά) < Λατ. *flama* (= φλόγα)] 'Όρα "*Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας*", του Θωμά Β. Ζιώγα, Αθήνα 2013, σελ. 155-181]. Και ασφαλώς δεν μπορεί να στέκει ορθώς η σκέψη ότι σκόπιμα θα τα άλλαξαν μετά την απόκτησή τους οι Καντσιώτες και οι Ξέρμωτινοί, που αμφότεροι ήταν

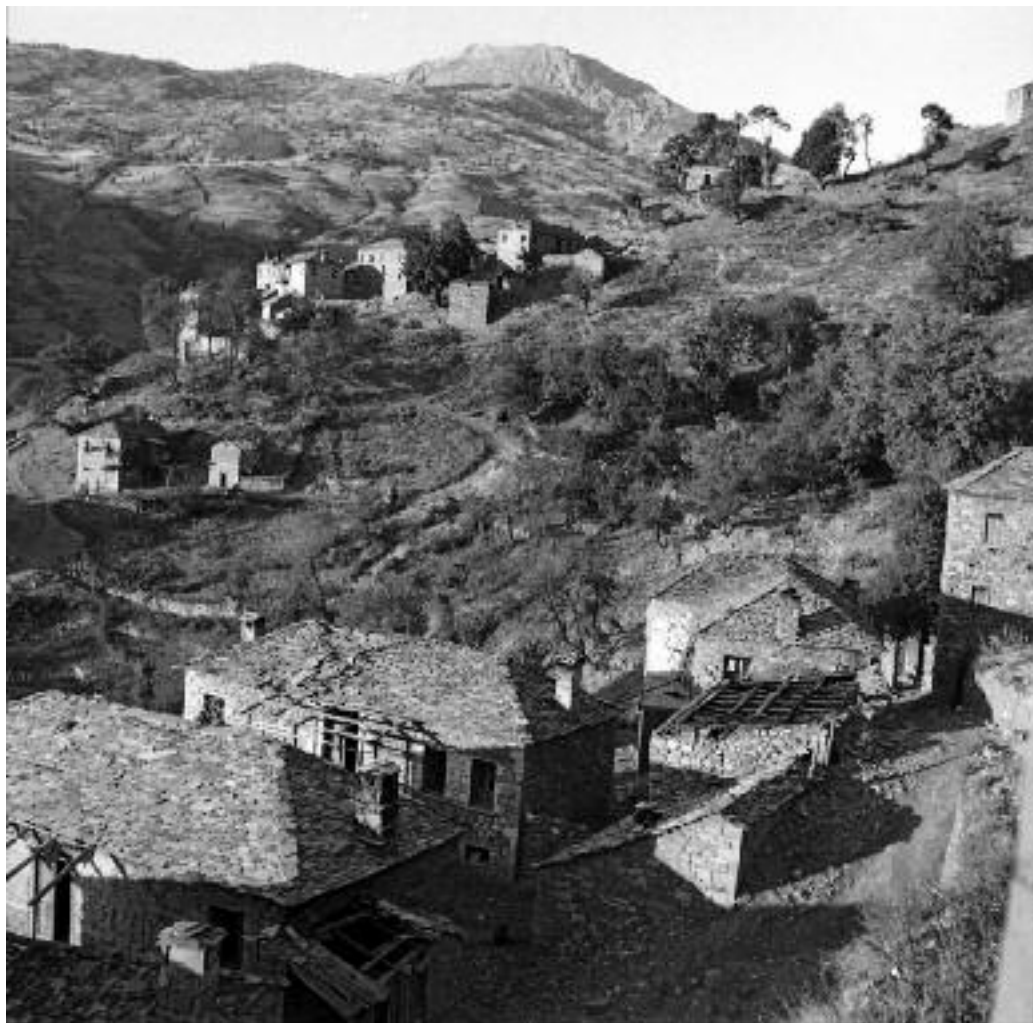
αποκλειστικά ελληνόφωνες. Το σωστό και λογικό είναι ότι τα τοπωνύμια της Λιάσκας διατηρήθηκαν, γιατί ήταν έκπαλαι γνωστά και σε χρήση [ιδέ πιο κάτω και παρ. 2.α, Καντσκούλι], και με αυτά πορεύτηκαν οι νέοι ιδιοκτήτες. Αυτό το συμπέρασμα έχει καίρια σημασία, γιατί αν ήταν βλαχόφωνοι, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι, όταν και για όποιο λόγο έφυγαν από το χωριό τους, προτίμησαν να εγκατασταθούν στην ομόγλωσση και όμορη Φούρκα. Ερευνητικά, δεν δικαιώνεται αυτή η άποψη, την οποία κακώς οι Φουρκιώτες συγγραφείς τη θεωρούν εκ πεποιθήσεως αυτονόητη, χωρίς κανένα τεκμήριο, παρά μόνο επειδή η δική τους παράδοση, τα μάλα αμφίβολη κατά τα προλεχθέντα [όρα πιο πάνω παρ. 1.δ], λέγει ότι οι κάτοικοι της Λιάσκας «*ενώθηκαν με τους κατοίκους της Φούρκας*». [Όρα παρόμοια γραφή του Χαρίλ. Γκούτου στη σημ. 7, με βάση μόνο την Φουρκιώτικη βιβλιογραφία].

2) ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΜΙΚΡΟΟΙΚΙΣΜΟΙ

Γράφτηκε ήδη παραπάνω ότι, μέσα στο χώρο που η Λιάσκα διακατείχε, υπήρχαν μερικοί μικροοικισμοί. Θα αναφέρω εδώ λίγα στοιχεία για καθέναν απ' αυτούς.

2.α) Το Καντσκούλι

Βρίσκεται πολύ κοντά στη Λιάσκα και ανατολικά της, σε απόσταση μικρότερη του 1,00 χλμ, ακριβώς πάνω στο μονοπάτι που οδηγεί από τη Λιάσκα στη Μονή Κλαδόρμης [φαίνεται στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)]. Στη θέση αυτή διακρίνονται ακόμη θεμέλια και «γκρημάδες» από οικήματα. Υπάρχει μια μικρή νεροπηγή, αλλά πολύ μικρότερης παροχής από τη βρύση της Λιάσκας, που συμπληρώνει την απαιτούμενη υποδομή. Δεν ξέρουμε επακριβώς ποιά σχέση το συνέδεε με τη Λιάσκα, αλλά, λόγω γειννίας, φαίνεται πως είχε παράλληλο βίο με αυτήν και κοινή ήταν η μοίρα τους. Για τούτον τον μικροοικισμό το 1937 γράφτηκε: «*Καντσκούλι, το, στου Καντσ'κούλ', τοποθεσία Καντσίκου (ΝΑ),*

(Φωτ. Γ8-9): Ζέρμα 1948. Μερική άποψη. [Πηγή: Αρχείο Μουσείου Μπενάκη. Λεζάντα: ΑΕ.340-4 Δημήτρης Χαρισιάδης. Ανταρτοπόλεμος. Τραγωδία της Ζέρμας. Οκτώβριος 1948].

όπου ήτο εκτισμένος ομώνυμον χωρίον πλησίον του άλλοτε χωρίου Λιάσκα.», [όρα Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος ΙΒ΄/1937, σελ. 211, λήμμα «Καντσκοούλι». | Ιδέ και σημ. 25].

Το όνομα του οικισμού αυτού είναι υποκοριστικό του οικωνύμου Κάντσκο. Λογικό είναι να προϋπήρχε το Κάντσκο, ως πρωτεύων οικισμός, και μετά να δημιουργήθηκε το υποκοριστικό του Καντσκοούλι, ως δευτερεύων οικι-

σμός, οπότε για κάποια περίοδο συνυπήρχαν. Κατά γενικό κανόνα, το αντίθετο δεν φαίνεται λογικό. Εξ αυτού εικάζω ότι κάποιοι Καντσιώτες, επειδή δεν είχαν επαρκή γη στον χώρο τους, θα κατοίκησαν εδώ ως «μισιακάρηδες/μισισαραίοι» καλλιεργητές των χωραφιών, είτε των πρότερων προεστών της Λιάσκας [Πρωτόγνηρος, Πρωτόπαπας, Μαργαρίτης, κ.ά.], είτε του μετέπειτα μουσουλμάνου τσιφλικά. Ένδειξη

περί αυτού αποτελεί ο μετέπειτα κομψασμός τους ότι «από μισαιραίοι γίγκαμι Νταβελαίοι». Έτσι δημιουργήθηκε ο καλυβοοικισμός αυτός που τον ονόμασαν Καντσικούλι, δηλ. μικρό Κάντσικο. Κατόπιν, θα συνοίκησαν εκεί και άλλοι κολλήγοι γεωργοί του τσιφλικά, οι οποίοι καλλιεργούσαν τα πολλά και καλά χωράφια γύρω από τη Λιάσκα και στις θέσεις «Μηλιά», «Κόντσμα», κ.ά.. Το ότι η Λιάσκα, όπως φαίνεται στον χάρτη [όρα (Φωτ. Γ8-3)], βρίσκεται ανάμεσα από το Κάντσικο και το Καντσικούλι είναι ένδειξη ότι με αυτά είχε περισσότερες σχέσεις και όχι με άλλα απόμακρα χωριά.

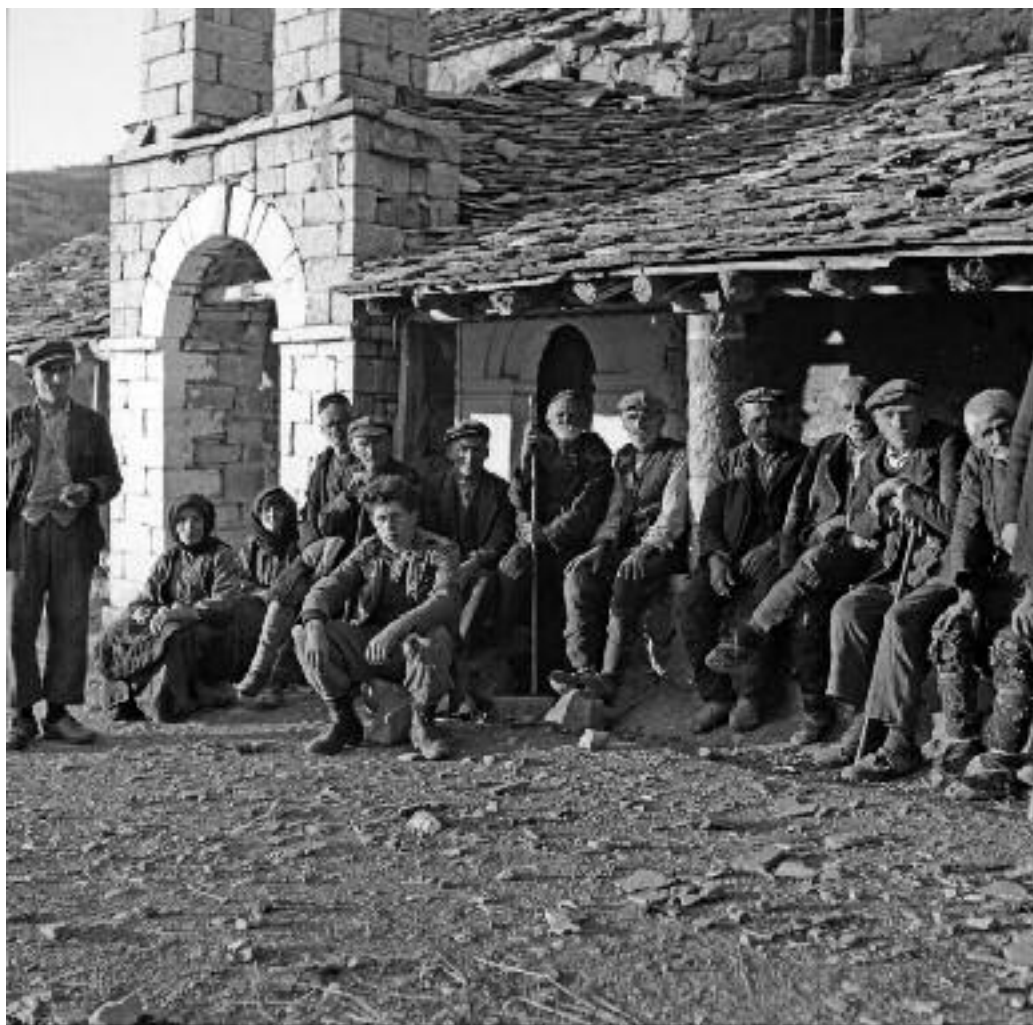
Το οικωνύμιο Καντσικούλι σημαίνει «σκοπιά», αν γίνει δεκτό ότι Κάντσικο²⁵ σημαίνει «φυλασόμενος τόπος, σκοπιά, φυλακείο». Η ερμηνεία αυτή δικαιολογεί την άποψη ότι πιθανώς να κατοικούσαν εκεί και όσοι από τη γειτονική θέση «Νταλόγια» επιτηρούσαν το προς και από την Μακεδονία πέρασμα του Σαραντάπορου ποταμού στη θέση «Στόμιο», όπου ήταν χτισμένη η «γέφυρα Ξέρμας/γέφυρα Στομίου». Αυτό έχει βάση, διότι «Νταλόγια» [στον χάρτη (Φωτ. Γ8-5)] γράφεται εσφαλμένως «Αλώνια»] σημαίνει «θέση που εξέχει/προβάλλει | παρατηρητήριο», [Αλβ. dalloj (= διακρίνω, ξεχωρίζω - εξέχω, προβάλλω)], πράγμα που και από το ανάγλυφο του εδάφους επιβεβαιώνεται, αφού από εδώ πανοραμικά φαίνεται η κοίτη του Σαραντάπορου.

2.β) Η Κλαδόρμη

Κανείς δεν θυμάται, εδώ και πάμπολλα χρόνια, αυτόν τον μικροοικισμό, ούτε και την ακριβή θέση του στην περιοχή. Οπωσδήποτε βρισκόταν αρκετά κοντά στην ομώνυμη Μονή. Αυτή είναι και η γνώμη του Ι. Λαμπρίδη που το 1876 έγραψε²⁷, χωρίς να αναφέρει την πηγή του: «Άξιον δε σημειώσεως είναι, ότι η κατά την κώμην Φούρκα εύπορος Μονή της **Κλαδόρμης** επιλεγόμενη (εξ ομωνύμου **κοινότητος διαλυθείσης** και **εν τέταρτον** της ώρας ταύτης απεχούσης) προσέφερεν άλλοτε γρ. 1.000 προς διατήρησιν Σχολής εν τη αλληλογλώσσω ταύτη κοινότητι, εν ώ ώφειλε σήμερον και προς συν-

τήρησιν Παρθεναγωγείου γενναίως να χορηγή». Η ονομασία Κλαδόρμη [οι γιαγιάδες μας την ονόμαζαν **Κλαδόρα**] λεγόταν ανέκαθεν ως προσδιοριστικό της Μονής και πάντα σε πτώση γενική κτητική, που παρέπεμπε σε οικισμό. Η πριν το 1692 γραφή Κλαδόρομι στον κώδικα της Ζάμπορδας, σε συνδυασμό με τα άλλα πλησιόχωρα χωριά που περιέχει αυτός, είναι το πρώτο και μοναδικό γραπτό τεκμήριο που έχουμε για την ύπαρξή του. Μετά το 1692 όνομα οικισμού Κλαδόρομι/Κλαδόρμη δεν ανευρίσκεται πουθενά, τουλάχιστον μέχρι τώρα. Ούτε και διασώθηκε κάπου ως τοπωνυμία θέσης στην πέριξ περιοχή, όπως έπρεπε και όπως συμβαίνει με τους άλλους μικροοικισμούς που μελετώνται εδώ, ωσάν να τον κατάπιε η γη και εξαφανίστηκε. Και αυτό θα έγινε σε εποχή αρκετά παλιά, αφού θύμηση για την ύπαρξή του δεν διασώθηκε σε κανένα γειτονικό χωριό. Αν καταστρεφόταν από ληστές ή επιδημίες, θα διασώζονταν κάπου τα δομικά κατάλοιπα (θεμέλια) και η τοπωνυμία «Κλαδόρμη» της θέσης του, όπως αυτό συμβαίνει με τους υπόλοιπους οικισμούς που διαλύθηκαν. Επομένως δεν πρόκειται περί «*κοινότητος διαλυθείσης*», αλλά κυριολεκτικά για εξαφανισθέντα οικισμό.

Απ' όλα τα παραπάνω, κάνω τη σκέψη ότι πράγματι τον κατάπιε η γη και εξαφανίστηκε παντελώς λόγω βίαιης φυσικής καταστροφής, εν προκειμένω λόγω γαιοκατολίσθησης. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε αυτός πρέπει να ήταν χτισμένος σε περιοχή κοντινή και προς τα δυτικά της Μονής, στην κατεύθυνση προς Λιάσκα. Η περιοχή αυτή είναι μια τεραστίων διαστάσεων ενεργή και έρπουσα ακόμη κατολίσθηση [είναι διακριτό το μέγεθός της στους χάρτες της Google], φτάνει μέχρι τα χαμηλώματα πάνω από το Κουσαρτσκό, απέχει από τη Μονή περί τα 15 λεπτά πεζοπορία και καλείται «Ούσαλη» που σημαίνει «γαιοκατολίσθηση» [όρα σημ. 28]. Προηγουμένως, θα ήταν κατάφυτη από βαλανιδιές, όπως δείχνει και τώρα ο περίγυρός της, στον οποίο υλομανούν πυκνά δρυόδενδρα, και με αυτό μάλλον σχετίζεται η ονομασία Κλα-

(Φωτ. Γ8-10): Ζέρμωινοί το 1948, στο χαγιάτι της εκκλησίας Άγιος Δημήτριος. [Πηγή: Αρχείο Μουσείου Μπενάκη. Λεζάντα: ΑΕ.340-1 Δημήτρης Χαρισιάδης. Ανταρτοπόλεμος. Τραγωδία της Ζέρμας. Οκτώβριος 1948].

δόρμη [ιδέ σημ. 32]. Μετά την εξαφάνιση του οικισμού Κλαδόρμη /Κλαδόρμη, ολάκερη η έκτασή του περιήλθε στη Λιάσκα, που ήταν το **πλησιέστερο** χωριό και όπου μάλλον μετακόμισαν οι κάτοικοί του. Υστερότερα, η έκταση αυτή αποκτήθηκε από το Κάντσικο, με την εξαγορά του τσιφλικιού της Λιάσκας περί το 1750, στοιχεία που εξηγούν λογικά και πειστικά το γιατί πλησιάζουν τόσο πολύ κοντά στη Μονή

Κλαδόρμης τα τωρινά όρια της έκτασης του Κάντσικου.

2.γ) Το Κουσαρτσικό

Βρίσκεται χαμηλά στην κοιλάδα του ομώνυμου ρέματος, στην αριστερή του όχθη. Το Κουσαρτσιώτικο ρέμα/ποτάμι, στη υψηλή του κοίτη, μέσα στο χώρο της Φούρκας, το ονομάζουν **Μαρίτσα**. Είναι χαμήλωμα, με άφθονη βλά-

σπηση, γι' αυτό πάντα ήταν χειμαδιό, όπου ξε-
χείμαζαν το βιό τους οι διάφοροι αυτόχθονες
κτηνοτρόφοι. Τώρα κατέχεται από τους Ξερ-
μωτινούς. Για να επικοινωνούν, κατά τη χειμε-
ρινή περίοδο, με την απέναντι όχθη και πλευρά
προς το βουνό Κούτσουρο, φτιάχτηκε στη θέση
«Ποδαρικό» ξυλογέφυρα με λιθόδομητο μεσό-
βαθρο/στήλη, το οποίο οι ντόπιοι ονομάζουν
«ποδαρικό», εξού και η ονομασία της θέσης.
Λέγεται ότι και αυτή η έκταση [στο χάρτη της
(Φωτ. Γ8-3) σκιασμένη με πορτοκαλί] είχε αγο-
ρασθεί αρχικά, περί το έτος 1750, από το Κάν-
τσικο, αλλά στα επόμενα χρόνια οι κατοικούντες
στους παλιούς οικισμούς της περιοχής, [σημει-
ώνονται στον χάρτη της (Φωτ. Γ8-3)], δηλ. οι
σημερινοί Ξερμωτινοί, έκαναν αυθαίρετες κα-
ταλήψεις ή επιμέρους αγορές και συν τω χρόνω
την κατόχεψαν. Το γεγονός ότι αρκετές Καν-
τσιώτικες οικογένειες είχαν χωράφια εδώ και
τα καλλιεργούσαν, τουλάχιστον μέχρι τον 2^ο
παγκόσμιο πόλεμο, επιβεβαιώνει του λόγου το
αληθές. Ούτε να το ελέγχουν μπορούσαν οι
Καντσιώτες, γιατί βρίσκεται πολύ μακριά από
το χωριό τους, πέρα και πίσω από την ορατή
ράχη της Λιάσκας [όρα (Φωτ. Γ8-6)]. Τα πολύ
μπλεγμένα²⁶ τωρινά σύνορα μεταξύ Κάντσικου
και Ξέρμας, σε όλο το μήκος του Κουσαρτσκού,
τα οποία δεν ακολουθούν κανέναν υδροκρίτη,
αυτό ακριβώς μαρτυρούν. Δεν γνωρίζουμε
πως και πότε αυτή η περιοχή έχει υπαχθεί στο
χωριό Ξέρμα, το οποίο κείται πολύ μακριά στην
απέναντι μεριά του Σαραντάπορου. Βέβαιο εί-
ναι, και μαρτυρείται μάλιστα, ότι τα δυο χωριά,
Κάντσικο και Ξέρμα, από παλιά και πάντα, φι-
λονικούσαν για το Κουσαρτσκό, [ιδέ και σημεί-
ωση 12].

Υπάρχουν λείψανα μικροοικισμού και εκκλη-
σίας στη θέση «Λίμνες», της οποίας τα ίχνη
έχουν πλέον εξαφανιστεί. Μια συστάδα με ψη-
λές βαλανιδιές δείχνει ότι εκεί ήταν κτισμένος
ναός, και λέγεται ότι έφερε το όνομα του Άγιου
Χριστόφορου. Ίσως, γι' αυτό υστερότερα έχτι-
σαν, εις ανάμνηση του Αγίου, άλλο φερώνυμο
εξωκλήσι σε υποπεριοχή της τοποθεσίας
«Γκουστερίτσα», προς τα όρια με το γειτονικό

χωριό Λούψικο (Κεφαλοχώρι/Λυκόρραχη), το
οποίο δεν διασώθηκε· μόνο η τοπωνυμία «Αι
Χριστόφορος» θυμίζει την ύπαρξή του. Κατά
τα φαινόμενα, ο μπένες τσιφλικάς της Λιάσκας
εδώ θα ξεχείμαζε τα κοπάδια του και μαζί μ'
αυτά, στις γύρω καλύβες, κατοικούσαν οι βο-
σκοί κολλήγχι με τις οικογένειές τους.

Σημειώνω ότι το 1937 λανθασμένα γράφτηκε:
«**Κουσαρτσικό**, το, στου Κουσαρτσικό, τοποθε-
σία και **πρώην συνοικία** Ξέρμας (N), ης αρχηγός
ήτο εις Κώστας.», [ιδέ Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π.,
τόμος ΙΒ' /1937, σελ. 222, λήμμα «Κουσαρ-
τσικό»], διότι δεν λέγεται έτσι, ούτε και υπήρχε
φερώνυμη συνοικία/μαχαλάς στη Ξέρμα, μήτε
και είχε αρχηγό έναν Κώστα εκ του οποίου και
ονοματίστηκε. Το οικωνύμιο ή τοπωνύμιο
«Κουσαρτσκό» ερμηνεύεται ως «Ληστήριο |
Λημέρι κλεφτών | Άντρο ληστών», [από το θέμα
του παλ. Σλ. korjsarj/Αλβ. kusar-i (= άρπαγας,
κλέφτης, ληστής, πειρατής, Ελλ. κουρσάρος,
Ιταλ. cossaro) < Λατ. cursus (= δρόμος, φορά,
πλους) + Σλ. κατάληξη -sko/-sko], και ίσως
αυτό έχει κάποια ιστορική αξία.

2.5) Τα Αρσέλια

Βρίσκεται σε παρόχθια περιοχή του Σαραντά-
πορου. Λέγεται ότι εδώ υπήρχαν, πάλαι ποτέ,
διάσπαρτες καλύβες, που όλες μαζί αποτελού-
σαν έναν μικροοικισμό, τα Αρσέλια. Το όνομα
είναι διατυπωμένο και λέγεται πάντα στον πλη-
θυντικό, γεγονός που γεννάει τη σκέψη ότι μάλ-
λον θα υπήρχαν εκεί αρκετά σπίτια/καλύβες.
Εδώ και πολλά χρόνια δεν φαίνονται κατάλοιπα
αυτών των οικιών. Επειδή το όνομα περιέχει
την παλ. Σλ. λέξη selo/selj (= χωριό), που είναι
ταυτόσημη με την έννοια «χωριό, οικισμός»,
το πιθανότερο είναι να προέρχεται από τη σλά-
βικη ομογλωσσίας. Για τους παραπάνω λόγους,
η τοπωνυμία αποδίδεται ως «τα Οικήματα | τα
Κατοικημένα», [από το Βουλγ. razsélja (= κα-
τοικώ, αποικίζω, εγκαθιστώ) > με αναγραμμ.
της πρώτης συλλαβής arzsélja < παλ. Σλ. razj
(= πρόθεμα διάσπασης ή επίτασης) + παλ. Σλ.
selj/selo (= αγρός - χωριό - χώρα)]. Παλιότερες
δικές μου παρεμφερείς ερμηνείες εκ του selo

ελέγχονται τώρα ανεπιτυχείς. Ούτε από το Λατ. *arsus* (= καμένος) και το τοπικό λατινογενές «Αρσάλια» (= Πεντηκοστή - το Ψυχοσάββατο της Πεντηκοστής) μπορεί να προκύψει ερμηνεία συμβατή με κατοικημένο τόπο.

Το 1934 γράφτηκε το εξής σχετικό: «**Αρσάδες**, οι, σ' τ'ς Αρσάδεις, συνοικία Βούρμπιανης, Συγγενής προς αυτήν είναι η τοπωνυμία **Αρσέλια**, τα, στ' Αρσέλια, τοποθεσία Ζέρμας, όπου κατά την παράδοσιν **κατώκουν** άνθρωποι καλούμενοι Αρσάδες. **Δεν φαίνεται η παράδοση αυτή αληθινή.**», [ιδέ Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος Θ' /1934, σελ. 217, λήμμα «Αρσάδες»]. Τώρα, το μέρος αυτό ανήκει και στους Καντσιώτες και στους Ξερμωτινούς, χωρίς να είναι σαφή τα όρια διαχωρισμού. Οι Ξερμωτινοί λένε, χωρίς καμία τεκμηρίωση, ότι οι κάτοικοι από τα «Αρσέλια» μετακόμισαν, τον παλιό καιρό, στη Ζέρμα.

2.ε) Το Παλιοχώρι [χαμπλά στο βουνό Κούτσουρο]

Λόγω της πετρώδους υφής του επιφανειακού εδάφους σε όλη την πλαγιά του βουνού Κούτσουρο, το μέρος δεν προσφέρεται για γεωργήματα, παρά μόνον ως βοσκότοπος αιγών. Έγραψα ήδη ότι δεν είναι τελείως ξεκάθαρο αν η απέναντι από το Κουσαρτσιώτικο ρέμα πλαγιά του βουνού Κούτσουρο ανήκε στο τσιφλικί της Λιάσκας. Μάλλον όμως ανήκε, γιατί, μετά την πώληση του τσιφλικιού της Λιάσκας στο Κάντισικο, περί το 1750, τη διεκδικούσε, εκτός από τη Ζέρμα, και το γειτονικό Μπουρμπουτσκό (τώρα Επταχώρι). Τα δυο χωριά μάλωναν επί πολλές δεκαετίες για την κατοχή της, [ιδέ σημείωση 12]. Δεν ξέρουμε πώς και πότε διακατονίστηκε αυτή υπέρ της Ζέρμας. Στην παρακείμενη θέση «Στόμιο» του Σαραντάπορου είχαν φτιάξει και τη «γέφυρα Ζέρμας/γέφυρα Στομίου» [υπάρχουν ερείπιά της], για να επικοινωνούν με την απέναντι έκταση της Ζέρμας. Για τη γέφυρα τούτη έχουμε βεβαία γραφή ότι επισκευάστηκε αμέσως μετά το 1860, την εξής: «**Η Μονή της Βελλάς...** Ανακαλύψαντες δε (1859-1860) τα εν παραβύστω κατά την των

*Ιωαννίνων πόλιν γινόμενα κατώρθωσεν, ίνα ου μόνον εφ' απαξ 57.000 γρ. από των διαρπαζομένων αποσπάση, δι' ων η τε ιερά της επισκοπής μητρόπολις ανεκαινίσθη και τα ιερά των Πιερίδων τεμένη ιδρύσαν και η εν Ζέρμα αρ-
χαιοτάτη γέφυρα επεσκευάσθη, ...», [όρα Ι. Λαμπρίδη, σημ. 27].*

Αναφέρω εδώ το Παλιοχώρι, γιατί εκτιμώ ότι οι κάτοικοί του θα είχαν σχέσεις με τον γειτονικό οικισμό Κουσαρτσκό, αφού είναι τόσο κοντά, και κατ' επέκταση με τη Λιάσκα. Το 1938, σχετικά γράφτηκε το εξής: «**Παλιοχώρι**, το, *στού Παλιουχώρ', 1) 2) 3) τοποθεσία εις Κουσαρτσιόν Ζέρμας (Α).*», [ιδέ Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος ΙΓ' /1938, σελ. 154, λήμμα «Παλιοχώρι»].

Λέγεται επίσης και είναι αλήθεια ότι στα χρόνια του μεσοπολέμου αρκετοί Καντσιώτες κατείχαν και καλλιεργούσαν χωράφια και πέρα από το Κουσαρτσιώτικο ρέμα, προς τη θέση «Σανίδα» του βουνού Κούτσουρο, όπου υπάρχει κατάλληλο έδαφος, γεγονός που είναι θετική ένδειξη για όσα έγραψα πιο πάνω για το μέγεθος και τα όρια της έκτασης της Λιάσκας.

3) Η ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΛΑΔΟΡΜΗΣ

Παραπάνω, [ιδέ παρ. 1 περί Λιάσκας], πολλές πληροφορίες αναφέρθηκαν για το μοναστήρι. Απ' αυτές ξεκινώντας, θα προσδιορίζαμε λογικά τρεις ιστορικές περιόδους γι' αυτό, τις εξής:

3.α) 1^η περίοδος - [Μονή Παναγία Κλαδόρμης]. Είναι το διάστημα από την ίδρυσή της, που μας είναι άγνωστη και χάνεται στα άδυτα του παρελθόντος, μέχρι την καταστροφή της Μονής, η οποία θα έγινε μαζί με τη δήωση της Λιάσκας. Τα διάστημα αυτό χωρίζεται σε δυο υποπερίοδους: την **πρώτη**, από την ίδρυση της Μονής μέχρι τον ολοσχερή αφανισμό του οικισμού Κλαδόρμη λόγω κατολίθωσης, και τη **δεύτερη**, από την εξαφάνιση του οικισμού μέχρι την καταστροφή της Μονής. Σ' αυτήν την περίοδο λεγόταν «Παναγία Κλαδόρμης» [οι γιαγιάδες μας

την ονόμαζαν «Παναγία Κλαδόρα»] και υπαγό-
ταν στην μεν πρώτη υποπερίοδο στον μικρο-
οικισμό Κλαδόρομι/Κλαδόρμη, στην δε δεύτερη
περιήλθε στη **πλησιέστερη** Λιάσκα. Η γραπτή
μαρτυρία του οικωνυμίου Κλαδόρομι στον κώ-
δικα της Ζάμπορδας ξεκαθαρίζει αυτό το θέμα
άπαξ δια παντός. Από τη γραφή αυτή μαθαί-
νουμε ότι υπήρχε οικισμός Κλαδόρομι πριν το
1692, εποχή αρκετά παλιά, γι' αυτό και θύμηση
για την ύπαρξή του δεν διασώθηκε σε κανένα
γειτονικό χωριό. Αυτός θα ήταν χτισμένος σχε-
τικά κοντά στη Μονή²⁷ και προς τα δυτικά της,
στην κατεύθυνση προς Λιάσκα, [όρα χάρτη
(Φωτ. Γ8-3)], αλλιώς δεν εξηγείται πως πλη-
σίασε τόσο κοντά στη Μονή η έκταση του Κάν-
τσικου, με την εξαγορά του τσιφλικιού της Λιά-
σκας περί το 1750. Ως προς την απόσταση της
θέσης του από τη Μονή υπάρχει σύμπτωση με
όσα γράφει ο Ι. Λαμπρίδης [ιδέ σημ. 27]. Η κον-
τινή αυτή περιοχή, που ανήκει τώρα στο Κάν-
τσικο και απέχει από τη Μονή περί τα 15 λεπτά
πεζοπορία, ονομάζεται και από τους Καντσιώ-
τες και τους Ξερμωντινούς «Ούσσαλη²⁸» και ση-
μαίνει «γαιοκατολίσθηση». Και πράγματι είναι
μια τεράστια κατολίσθηση που φτάνει μέχρι τα
χαμηλώματα πάνω από το Κουσαρτσκό. Είναι
πολύ πιθανό η εξαφάνιση μετά το 1692 της ονο-
μασίας Κλαδόρομι από τον κώδικα της Ζάμ-
πορδας να σχετίζεται με αυτό το γεωλογικό
συμβάν, το οποίο δεν γνωρίζουμε πότε ακρι-
βώς έλαβε χώρα. Επειδή γνωρίζω την περιοχή
και την κατολίσθηση, εκτιμώ, λόγω και του γαι-
ώδους αργιλικού εδάφους της που ακόμη έρ-
πει, ότι μάλλον θα συνέβη το πολύ πριν από 4
με 5 αιώνες, και εξ αυτού παρέπεται ότι ο οικι-
σμός Κλαδόρομι/Κλαδόρμη θα παρασύρθηκε
εξ ολοκλήρου από την κατολίσθηση και χάθηκε
δια παντός, μη αφήνοντας κανένα ίχνος, ούτε
καν την τοπωνυμία της θέσης του.

Την περίοδο αυτή, ο ναός της Μονής ήταν αφιε-
ρωμένος στη «γέννηση της Θεοτόκου», γιατί,
εκτός των άλλων που παρακάτω αναφέρω, το
κοντινό και ορατό από τη Λιάσκα μοναστήρι
της Ξέρμας είναι αφιερωμένο στην «κοίμηση
της Θεοτόκου». Δεν θα ήταν σωστό, σε παρα-

πλήσιο τόπο, να υπάρχουν δύο μοναστήρια που
να γιορτάζουν την ίδια μέρα. Η απόσταση με-
ταξύ τους δεν δικαιολογεί κάτι τέτοιο.

3.β) 2^η περίοδος - [Η Μονή είναι κατεστραμ-
μένη].

Είναι τα χρόνια που το κατεστραμμένο ήδη μο-
ναστήρι δεν λειτουργούσε και ο γύρω απ' αυτό
βακούφικος χώρος βρισκόταν μέσα στο νεο-
σύστατο τσιφλίκι της Λιάσκας. Πόσα έτη διήρ-
κνε αυτή η περίοδος δεν μπορούμε ακριβώς
να προσδιορίσουμε. Ασφαλώς, όμως, έληξε το
1747, γιατί αυτήν την χρονολογία γράφουν οι
σωζόμενες επιγραφές στο μοναστήρι [όρα
(Φωτ. Γ8-1.Α) και (Φωτ. Γ8-1.Β)]. Εκτιμώ ότι
πρέπει να κράτησε καμιά πενήντα χρόνια,
[μια ή το πολύ δυο γενεές]. Αυτό προκύπτει
από το γεγονός ότι η Μονή ξαναλειτούργησε
το 1747 με το ίδιο ακριβώς όνομα, δηλ. ως
«Παναγία Κλαδόρμης», σημάδι, ότι δεν είχε
σβήσει από τη μνήμη των ανθρώπων των γει-
τονικών χωριών το **ξεχωριστό** αυτό όνομα της
Παναγίας. Επίσης, δεν είχε ξεχασθεί ότι η Μονή
ήταν αφιερωμένη στη «γέννηση της Θεοτόκου»
και γιόρταζε την 8^η Σεπτεμβρίου. Αυτό το τε-
λευταίο φαίνεται ότι το αγνόησαν οι νέοι κτή-
τορες και αφιέρωσαν με δική τους θέληση το
ναό στην «κοίμηση της Θεοτόκου», η οποία
γιορτάζεται την 15^η Αυγούστου. Όμως, ο ευ-
σεβής και θρησκευόμενος λαός, έχοντας ακόμη
στη μνήμη του όλα τα στοιχεία και την παρά-
δοση που σχετιζόταν με το παλιό μοναστήρι,
επέβαλε πάλι να εορτάζει το μοναστήρι τη «γέν-
νηση της Θεοτόκου», παρόλο ότι η εντοικισμένη
επιγραφή του 1747 γράφει ότι αφιερώνεται
στην «κοίμηση της Θεοτόκου». Νομίζω ότι έτσι
εξηγείται ιστορικά αυτή η αντίφαση²⁹.

Επειδή Λιάσκα και Μονή Κλαδόρμης είχαν
κοινή μοίρα, γι' αυτό γράφω παραπάνω ότι δεν
μπορεί να έγινε η καταστροφή τους γύρω στο
1740, όπως ο κ. Μακρής γράφει [στη σελ. 77 |
ιδέ και σημ. 6], γιατί τότε πρέπει να δεχθούμε
ότι το τσιφλίκι της Λιάσκας είχε ζωή μόνο μια
δεκαετία, αφού περί το 1750 αγοράστηκε από
το Κάντσικο, πράγμα που δεν φαίνεται καθόλου
πιθανό και λογικό, γιατί τόσο βραχύ χρονικό

διάστημα δεν επαρκεί για να συμβούν όλα τα παραπάνω γεγονότα.

3.γ) 3^η περίοδος - [Μονή Παναγία Κλαδόρμης Φούρκας].

Είναι η περίοδος από το 1747, που ξανακτιζείται, μέχρι σήμερα. Αυτή την περίοδο και με το πέρασμα του χρόνου, η Μονή γίνεται γνωστή ως «μοναστήρι Φούρκας» και τα πάντα δείχνουν ότι συνδέθηκε άρρηκτα με το χωριό αυτό.

Πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι νέοι κτήτορες ξαναέκτισαν τη Μονή με **άδεια** των οθωμανικών Αρχών και την ανοχή της μπέισας, γιατί μέσα στο δικό της τσιφλίκι ήταν ο βακούφικος χώρος της και θα ήταν αφύσικο να συνέβη κάτι διαφορετικό. Είπαμε ότι, προκειμένου να γιάνει το παιδί της, τα πάντα θα μπορούσε να επιτρέψει.

Περί το 1750, όταν όλο το τσιφλίκι πουλήθηκε στους Καντσιώτες, βεβαίως και θα έγινε για τη Μονή και τη μοναστηριακή περιουσία της κάποιος διακανονισμός. Είναι γνωστό ότι οι εκκλησιαστικές περιουσίες (βακούφικα) δεν καταπατούνταν από τους χριστιανούς, ούτε και από τους μουσουλμάνους, διότι αμφότεροι απόφευγαν να τις κατοχήσουν, από τον φόβο της θείας τιμωρίας. Έτσι, η Μονή και ο γύρω απ' αυτήν τόπος έμεινε αρχικά αυτόνομη. Με το πέρασμα του χρόνου, όλο και περισσότερο συνδεόταν αυτή με τη Φούρκα, που ήταν, ελλείψει πλέον της Λιάσκας, το εγγύτερο χωριό, τόσο ώστε επικράτησε να λέγεται «μοναστήρι Φούρκας» και μόνο λίγοι να θυμούνται την «Παναγία Κλαδόρμης». Αναγκαστικά, αυτός ο δεσμός είχε ως επακόλουθο όλος ο τόπος πέριξ της Μονής και η ίδια να υπαχθεί στη Φούρκα. Τούτο τεκμαίρεται και από τη τωρινή διάταξη των συνόρων Κάντσικου-Φούρκας κοντά στην περιοχή της Μονής, τα οποία, τελείως απροσάρμοστα προς το ανάγλυφο του εδάφους και τους υδροκρίτες, ορίσθηκαν βορειοδυτικότερα από τη Μονή, αλλά εγγύτατα σ' αυτήν. Έτσι, η Μονή βρέθηκε σε Φουρκιώτικο έδαφος, καθώς δεν ακολουθούνται τα παλιά όρια Λιάσκας-Φούρκας, όπως στο χάρτη σημειώνονται [ώρα

(Φωτ. Γ8-3)], τα οποία άφηναν τη Μονή μέσα στο χώρο της Λιάσκας. Γι' αυτό γράφω παραπάνω ότι το σημείο όπου σήμερα τα όρια Φούρκας-Ξέρμας-Επταχωρίου σμίγουν [τρία σύνορα], είναι χαρακτηριστικό και εκεί κατέληγαν τα παλιά σύνορα της Λιάσκας. Φαίνεται η ιδιαιτερότητά του και στην οριοθέτηση Ηπείρου-Μακεδονίας πάνω στο χάρτη, που σημαίνει ότι έχει κάποια ξεχωριστή και σημαδιακή σημασία.

Λίγο πολύ όλες τις ανεγέρσεις μοναστηριών η παράδοση τις έχει συνδέσει με την εμφάνιση ή με τα θαύματα κάποιας εικόνας. Και εδώ έχουμε μια παρόμοια ευλαβική παράδοση³⁰, που είναι σε περίληψη η εξής: «*Πολύ παλιά, κάπου μεταξύ Φούρκας και Σαμαρίνας, βρέθηκε η εικόνα της Θεοτόκου. Την διεκδίκησαν τα δύο χωριά και μάλωσαν. Τελικά, αποφάσισαν να την κρεμάσουν σ' ένα ξενοχωρίτικο άλογο, και όπου αυτό σταθεί, δικιά τους θα ήταν η Παναγία. Το άλογο στάθηκε σε τόπο Φουρκιώτικο, και η εικόνα βρέθηκε στα κλαδιά βελανιδιάς [εξού ίσως το λαϊκό «Κλαδόρα»]. Εκεί οι Φουρκιώτες έκτισαν ναό προς τιμή της, το σημερινό «μοναστήρι Φούρκας».* [Ορα και Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος ΙΒ' /1937, σελ. 239-240, λήμμα «Μοναστήρι»].

Παρόλες τις όποιες ατέλειες που έχει αυτή η παράδοση [π.χ. το άλογο στάθηκε σε τόπο της Κλαδόρμης, εξού και η ονομασία «Παναγία Κλαδόρμης»] και το σύνθετος ιστορικό της, το περιεχόμενό της ενέχει και αποκαλύπτει την κοινή απαίτηση και επιθυμία του ευσεβούς λαού όλων των γειτονικών χωριών (Φούρκα, Κάντσικο, Ζιούζιουλη, Επταχώρι) να ξανακτιστεί και να λειτουργήσει εκ νέου το κατεστραμμένο τότε [προ του 1747] μοναστήρι, του οποίου η μνήμη και το ξεχωριστό όνομα «Παναγία Κλαδόρμης» δεν είχε σβήσει ακόμη. Αυτή είναι η μεγάλη ιστορική της αξία και ασφαλώς σ' αυτήν την τρίτη περίοδο πρέπει να την κατατάξουμε. Στους Φουρκιώτες, που ήσαν οι άμεσοι γείτονες, απέδωσε η παράδοση την ευθύνη, τη μέριμνα και την τιμή της τωρινής επανακατασκευής της Μονής [ιδέ (Φωτ. Γ8-2),

ανακαίνιση], και δικαίως, αφού έκτοτε το ενδιαφέρον και η φροντίδα τους γι' αυτήν ήταν και είναι αδιάπτωτα. Αλλά και οι Καντσιώτες, γείτονες πλέον της Μονής από το 1750, την υπηρέτησαν επαρκώς, τουλάχιστον μέχρι τα χρόνια του μεσοπολέμου. Πάντα και ομαδικά εκκλησιαζόνταν στη Μονή, όταν αυτή γιόρταζε. Σε όλες τις αγροτικές εργασίες της (θέρος, τρύγος, κ.λπ.) ήταν παρόντες εργαζόμενοι αμισθί και διανυκτέρευαν στο δικό τους «Καντσιώτικο δωμάτιο» που είχαν στα βοηθητικά κτίσματα του μοναστηριού, [θύμηση μητέρας μου Γιαννούλας Β. Ζιώγα (1918-2015)]. Η Φούρκα, βεβαίως, ωφελήθηκε μεγάλως από τη Μονή, αφού αυτή συνεισέφερε στη λειτουργία του σχολείου του χωριού [όρα σημ. 27], όπως μας πληροφορεί το εξής κείμενο³¹ του 1875: *«Φούρκα. Κατοικείται υπό 116 οικογενειών, έχει σχολείον αλληλοδιδασκτικόν εις ο φοιτώσι μαθηταί 15. Ο διδάσκαλος λαμβάνει μισθόν γρ. 3.500 εκ φόρου επί των εγχωρίων βοσκημάτων κατά κεφαλήν, συνεισφέροντος και του παρκειμένου μοναστηρίου της Κλαδόρμης.»*.

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι υπάρχουν εικόνες στο τέμπλο της Μονής με χρονολογία πριν το 1747. Οι νέοι κτήτορες, αλλά και ο θρησκευόμενος λαός, είναι πολύ πιθανόν να αφιέρωσαν στη Μονή Κλαδόρμης³² παλαιότερες εικόνες, ή ακόμη να ήταν εικόνες που σώθηκαν από την καταστροφή του παλιού ναού και να ξανατοποθετήθηκαν στη θέση τους. Οι χρονολογίες 1681 και 1702 που φέρουν δικαιολογούν ιστορικά αυτή τη σκέψη.

Κάπως έτσι σκιαγραφείται η ιστορία της Λιάσκας και του χώρου της, με τα μέχρι τώρα στοιχεία που υπάρχουν. Νομίζω, μάλιστα, ότι καλά έκανα και την έγγραψα, γιατί θα αποτελέσει αφορμή και αιτία να αποκατασταθούν μερικές ιστορικές αναλήθειες που παρεισέφρησαν στα λαμπρά βιβλία των δύο γειτόνων Φουρκιωτών δασκάλων, τα οποία στην αρχή σε τούτο το πόνημά μου αναφέρω.

Σημειώσεις

1. Η ονομασία αποδίδεται ως «Λεπτοκαρυά», εξηγούμενη από το παλ. Σλ. *ljeska* (= λεπτοκαρυά, Πολωνικά *łaska*, Βουλγ. *leska*), με τροπή του *e/je* σε *a/ja*, [κατά το σχήμα: παλ. Σλ. *ljeto* > Βουλγ. *ljato* (= θέρος) | Σλ. *sjeno/seno* > Ελλ. «σανός» (= χόρτος, χιλός, φορβή) | Λεσκοβίκι > Λιασκοβίκι]. Θεωρώ σωστή τούτη την ερμηνεία, διότι στη σλάβικη ομογλωσσία απαντούν και οι τύποι: παλ. Σλ. *ljeskonj*, Βουλγ. *leskon*, Πολωνικά *łaskowy* (= λεπτοκάρινος). Ο τόπος θα είχε, στο απώτερο παρελθόν, πολλές λεπτοκαρυές. Χωλαίνει γραμματικά η ερμηνεία «Προσήλια», από το Ελλ. «ηλιάζω/λιάζω» > *λιάστηκα/λιάσκα* > Λιάσκα, παρόλο που αυτό είναι αληθέστατο. [Ιδέ βιβλίο «Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας», Αθήνα 2013, σελ. 165, του Θωμά Β. Ζιώγα].
2. Η παράδοση έχει σχέση με το «Καντσιώτικο γεφύρι», για το οποίο όρα άρθρο μου «Η Δροσοπηγή και το γεφύρι της», περ. «Κόνιτσα», τεύχ. 21, 22, 23/1988 και τεύχη 24, 25, 28, 30/1989, όπου υπάρχει και σχετική αρθρογραφία με τους έχοντες αντίθετη γνώμη Ξερμωτινούς, που ισχυρίζονται ότι το γεφύρι είναι της Ξέρμας. [Επίσης, ιδέ βιβλίο μου «Κουδαρίτικα», Αθήνα 2010, σελ. 81-89. | Κυρίως, όρα άρθρο και γραφές μου της σημ. 8, όπου λεπτομερώς αναφέρονται οι μαρτυρίες και τα επιχειρήματα ότι το γεφύρι λεγόταν και λέγεται «γέφυρα Κάντσικου». Είναι πολλά και για λόγους οικονομίας χώρου δεν τα μεταφέρω εδώ. | Εξ αυτών γίνεται φανερό ότι από το μπερδέμα των δυο γεφυριών, δηλ. της «γέφυρας Κάντσικου» με τη «γέφυρα Ξέρμας» στη θέση «Στόμιο», αλλά και από το γεγονός ότι το «Καντσιώτικο γεφύρι» έχει το ένα ακρόβαθρό του στην όχθη της Ξέρμας, και βρίσκεται σχετικά κοντά στο μοναστήρι της Ξέρμας, πολλοί αδικαιολόγητα και αβασάνιστα δέχτηκαν πρόσφατα για το γεφύρι αυτό και τη λαθεμένη ονομασία «γέφυρα Ξέρμας». Γι' αυτό, και για όσα άλλα παραθέτω στις γραφές μου της σημ. 8, θεωρώ ότι είναι λάθος και ανιστόρητο να ονομάζεται και «γέφυρα Ξέρμας» το «Καντσιώτικο γεφύρι».
3. Σε μεταφρασμένο εκ της τουρκικής κτηματικό πίνακα του χωριού Κεράσσοβο, του ισλαμικού έτους 1249, (με το δικό μας ημερολόγιο 1833), αναγράφεται ότι ο εκ Κερασόβου Νικ. Τέλνς κατέχει «*Εν τη θέσει Λάκυμα πέντε σύνορα* εις (μια λέξις δυσανάγνωστη) *συνορευόμενος με Φούρκα και με Λάσκα* (Λιάσκα), *με Κάνισκο* (Κάντσικο), *Νηλιζιάν* (Μηλήζιαν) *και με Ριάχοβο* (παλιχώρι Κερασόβου), *εκτάσεως 35 στρεμμάτων*», δηλ. εγγύς στο «Ταμπούρι» και στον ραχιαίο υδροκρίτη, όπου έσμιγαν τα σύνορα των πέντε αυτών χωριών, [όρα «Κεράσσοβον Κόνιτσης και ο δικαστικός αγών» του δικηγόρου Γ. Δ. Σακκά, Ιωάννινα 1915, (επανεκδόση 1975, με α/α 55)]. Εξ αυτού προκύπτει: α) ότι είναι σωστή η θέση της Λιάσκας, όπως τη χωροθέτησα στην τωρινή ομώνυμη τοποθεσία με το εξωκλήσι του Άγιου Παντελεήμονα, διότι άλλως δεν θα έσμιγαν τα σύνορά της με τη Μηλήζιαν (τώρα Λαγκάδα) και το Ριάχοβο Κερασόβου, και

- β) ότι η θύμηση για την ύπαρξη της Λιάσκας, ως αυτοτελούς χωριού ή τσιφλικιού, διατηρήθηκε επί πολλά έτη μετά την πώλησή της, περί το 1750, στους Καντσιώτες.
4. Ιδέ σημ. 5. | Λέγεται και Ζάβορδα ή Ζάρδοβα. | Όρα και άρθρο μου "Το Κεράσοβο στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας Γρεβενών", περ. "Κεράσοβο", τεύχ. από Οκτ.1994 έως Μάρτ. 1995, σελ. 1.
5. — Είναι μια μονή «... του Οσίου Νικάνορα (Ζάρδοβα), που είναι ανδρικό και αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρα. Χτίστηκε το 1534, κοντά στο παλιό χωριό Ζάρδοβα, πάνω στο βουνό Κονιβό (Καλλίστρατο), από τον Όσιο Νικάνορα. Στο μοναστήρι ισχύει το άβατο για τις γυναίκες. Έχει όμορφες τοιχογραφίες, θαυμάσια ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο, με παραστάσεις από την Αγία Γραφή. Στο μοναστήρι, που παρουσιάζει εικόνα μικρού κάστρου, βρίσκεται ο τάφος του Αγίου Νικάνορα κι εκεί κοντά είναι η σκήπη του Αγίου. Στο σκευοφυλάκιο φυλάγονται φορητές παλιές εικόνες, ιερά άμφια από τον 17^ο αιώνα, ένας επιτάφιος του 1588, διάφορα εκκλησιαστικά σκεύη, λειψανοθήκες, ξυλόγλυπτα δεσποτικού κ.α, χειρόγραφα και κώδικες, στους οποίους περιλαμβάνεται και το περίφημο "Λεξικό" του πατριάρχη Φωτίου». [Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ].
- Ο Μιχ. Καλινδέρης, εμβριθής ερευνητής και συγγραφέας θεμάτων εθνικού και θρησκευτικού περιεχομένου που άπτονται του χώρου της Δυτ. Μακεδονίας, στο βιβλίο του "Γραπτά μνημεία από τη Δυτ. Μακεδονία χρόνων τουρκοκρατίας", Πτολεμαΐδα 1940, δημοσίευσε στοιχεία από τους κώδικες της μονής Ζάμπορδας. (Βρήκα εκ των υστέρων το βιβλίο στη βιβλιοθήκη της Βουλής).
- Επίσης, ιδέ βιβλίο "Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην περιοχή του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία – ο κώδικας αρ. 201 της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Ζάβορδας" της Μαρίας-Χριστίνας Χατζηϊωάννου, Αθήνα 2000, σελ. 205. Στα σχόλια αυτού του βιβλίου, στη σελ. 81, εσφαλμένως ταυτίζεται, για την μετά το 1692 περίοδο, το χωριό Φούρκα με τον οικισμό «Κλαδόρομο».
- Σημειώνω ότι, όταν πρωτοέγραφα το παρόν άρθρο, την περίοδο 1992/4, δεν είχα πρόσβαση στο ως άνω πρώτο βιβλίο, ενώ το δεύτερο δεν είχε εκδοθεί. Αναγκαστικά, στηρίχτηκα στις γραφές, περί του περιεχομένου του κώδικα Ζάμπορδας, που είχε το βιβλίο του κ. Δημ. Μακρή. Η ασαφής διατύπωσή του «... σημειώνονται στον κώδικα και το Μοναστήρι(;) της Κλαδόρμης(;) και η Λιάσκα(;)» **μ' ένα όνομα**, με προσθήκη του όρου «Μοναστήρι» και αποκλίσεις στις ακριβείς ονομασίες των οικισμών, με παραπλάνησαν και παρανόησα το νόημά της, υποθέτοντας ότι ο κώδικας γράφει «Κλαδόρομο Λιάσκα», ως ένα/ενιαίο όνομα, πράγμα που δεν είναι ορθό.
6. Στο βιβλίο του Χαρίλ. Γκούτου "Η επαρχία της Κόνιτσας και η Μόλιστα επί τουρκοκρατίας" - Αθήνα 2003, σελ. 50-51 αναγράφεται: «... Ο Γιάννης Πρίφτης, ο οποίος μαζί με τον Μπουκουβάλα (αλλιώς ο ένας από τους δυο), το 1743, καταδίωξε από την Σαμαρίνα και από το Κεράσοβο μέχρι το Τεπελένι τον Βελή μπέη (πατέρα του Αλή

πασά), ο οποίος τότε έκανε επιδρομές στον καζά της Κόνιτσας...», και στην υποσημείωση 172 γράφει: «Τότε [το 1743] **μάλλον** καταστράφηκε η μονή της Κλαδόρμης, που ξανακτίστηκε το 1747», με παραπομπή στο βιβλίο του Φουρκιώτη Δημ. Μακρή. Επίσης στη σελ. 26 γράφει: «η Λιάσκα πλησίον της μονής Κλαδόρμης καταστράφηκε μετά το 1692», με παραπομπή στον Κ.Δ. Στεργίόπουλο, ό.π. που δεν αναφέρει ποθενά κάτι τέτοιο. Θεωρώ λαθεμένη αυτή την πιθανότητα. Ο χρόνος από το 1743 έως το 1747 δεν ήταν επαρκής, με τις τότε συνθήκες, για να κτιστεί εκ νέου η Μονή. Απαιτούνταν κάποιες δεκαετίες, λόγω και της επελθούσης δόησης, για όλες τις διαδικασίες, (διοικητικές, οικονομικές, εκκλησιαστικές, κατασκευαστικές, κτητορικές, κ.λπ). Με βεβαιία την χρονολογία 1747, η χρονολογία καταστροφής της Μονής είναι πολύ προγενέστερη του 1743. Μάλλον περί τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έγινε αυτή η καταστροφή [όρα σχετικά συμβάντα στη σημ. 7], ταυτόχρονα με την τότε πυρπόληση της Φούρκας, την οποία περιγράφει ο κ. Δημ. Μακρής στη σελ. 28 του βιβλίου του, χωρίς να αναφέρει τη συγκεκριμένη ιστορική πηγή.

7. Για να αισθανθούμε την ανασφάλεια που επικρατούσε τότε, παραθέτω τα εξής αποσπάσματα:

— «...Από **εκατόν** ήδη ενιαυτών, καθώς διηγούνται οι πατέρες μας, πιθανώς δε και έτι πρότερον, στήφη κλειτών αναφαινόμενα από καιρού εις καιρόν, ως επί το πλείστον το καλοκαίριον, κατηρήμαζαν τα χωριά. Οι κλέπται ούτοι ήσαν διττοί γένους, Αλβανοί Μωαμεθανοί και Χριστιανοί, οίτινες ή εσμίγοντο μ' εκείνους, ή ελεηλάτουν χωριστά...», [ιδέ Κ.Μ. Κούμας, "Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων", Βιέννη, 1832].

— «Εξ άλλου, τον 17^ο αιώνα και μετέπειτα πολλά χωριά του Γράμμου και του Σμόλικα δεινοπάθησαν κατά περιόδους είτε από επιδημίες είτε από επιδρομές Αλβανών, οι οποίοι απαιτούσαν να γίνουν έμμισθοι προστάτες ή τσιφλικάδες και λήστευαν ή κατέστρεφαν τα ανηιστάμενα χωριά, Κατά τα έτη 1667-69, λόγω επιδημίας πανούκλας, πιθανότατα ερημώθηκαν τότε και η Μαλνίτσα Καστάνιανης, τα παλιοχώρια Στράτσιανης και Ζέρμας, η **Λιάσκα**, η Πιστίλιανη, κ.α.», [όρα βιβλίο "Από την ιστορία της επαρχίας Κόνιτσας", του Χαρίλ. Γκούτου, Αθήνα 2017, σελ. 205, με παραπομπή στον Απ. Βακαλόπουλο].

— Οι παραπάνω χρονολογίες βρίσκονται σε αναντιστοιχία με όσα γράφει ο Χαρ. Γκούτος στη σελ. 201 του ως άνω βιβλίου, τα εξής: «Πλησίον του [στο χωριό Φούρκα] βρισκόταν η μονή Κλαδόρμης και το **βλαχοχώρι** (:) Λιάσκα που ερημώθηκε το 1743, ίσως», με οίκοθεν χρήση του όρου «βλαχοχώρι», με βάση τη Φουρκιώτικη βιβλιογραφία στην οποία παραπέμει.

— «Την ίδια εποχή [στα τέλη του 17^{ου} αιώνα] τέθηκαν υπό την "προστασία" ενός τεκέ της Κόνιτσας το χωριό Φετόκος, Κολωνιανών δε ή Καραμουρατών τα χωριά Κεράσοβο (έπειτα έγινε τσιφλίκι τους) και Πληκάτι, ενώ καταστράφηκαν από αυτούς τα χωριά **Λιάσκα**,», [ιδέ "Η επαρχία Κόνιτσας στους αιώνες 13^ο έως 19^ο", του Χαρίλ. Γκούτου, ανάτυπο περ. ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ, τόμ. 17, σελ. 52].

8. Η χρονολογία, ύστερα από πρόσφατη ψηφιακή επεξεργασία υψηλής ανάλυσης της σχετικής διαφάνειας του 1989, διορθώθηκε σε 1717 από 1747, [ιδέ άρθρο μου "Το Καντσιώτικο γεφύρι στο Σαραντάπορο - Διόρθωση χρονολόγησης", περ. "Καντσιώτικα", τεύχ. 21/2014, σελ. 14-21. Επίσης στο βιβλίο μου "Τα θολογυριστά πετρογέφυρα της επαρχίας Κόνιτσας", Αθήνα 2017, σελ. 81-95]. | Η ίδια διόρθωση πρέπει να γίνει: στο άρθρο μου "Η Δροσοπηγή και το γεφύρι της - Συμπλήρωμα", περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 30/1989 | στο βιβλίο μου "Κουδαρίτικα", Αθήνα 2010, σελ. 81 έως 89 | στην ιστοσελίδα της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών www.drosopigi.org | και σε άλλους ιστότοπους όπου ανακλώθηκε.
9. — "Ένας τέτοιος τόπος είναι το χωριό Βλάστη (πρώην Μπλάτσι) Κοζάνης, στο οποίο μεγάλης τιμάται ο Άγιος Παντελεήμονας, (όπως άλλότε και στη Λιάσκα), και όπου πολλοί στη μεν βλαχόφωνη γειτονιά του λένε ότι κατάγονται από τη Φούρκα, στη δε ελληνόφωνη από τη Ζέρμα [π.χ. οι οικογένειες Τσιρούλης (πρώην Τσίρος) και Γιαννιώτης (πρώην Τσάγκας) που γνώρισα εγώ]. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και η εξής γραφή: «Μετά το 1770, εξ αιτίας των ορλωφικών, μετοίκησαν από την Ζέρμα στην Βλάστη Κοζάνης οι εξής οικογένειες: Χατζηκωνσταντή, **Τσάγκα, Τσίρου**, Τσέστη, Χρηστίδου, Χουλεβάτου, Τιώνια, Τσαπάντα, κ.ά.», [Χαρίλ. Γκούτος, περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 159/2011, σελ. 254, 255, όπου και η σχετική βιβλιογραφία που κάνει σύνδεση με τα ορλωφικά]. Η μόνη δική μου αίρεση είναι ότι τα ορλωφικά συνέβησαν στο Μωριά, στα νησιά και στην παράλια Ελλάδα. Η μεσόγειος, ηπειρωτική και ορεινή χώρα, λόγω απόστασης, δεν συμμετείχε και ίσως μόνο εξ ακοής τα γνώρισε, αν και υπέστη κατόπιν και αυτή μερικώς τις συνέπειες των ορλωφικών. Και ασφαλώς δεν είναι λογικό να δεχθούμε ότι κατ' εξαίρεση ένα και μοναδικό χωριό, η Ζέρμα, επαναστάτησε τότε στην επαρχία μας. Μάλλον, από κάποιον **εξαναγκασμό** επιβίωσης μετοίκησαν όλοι αυτοί οι άνθρωποι. Τέτοιοι ήταν, τότε, η πώληση του σιφλικιού της Λιάσκας.
- Ο πάππος Γιώργος Δημητρούλης (1888-1974), Καντσιώτης, μολογούσε ότι, όταν μετανάστευε στην Αμερική, στη δεκαετία του 1900, συνάντησε Ρουμελιώτες μετανάστες με το επώνυμο Λιάσκας, οι οποίοι έλεγαν ότι κατάγονται από κάποιο χωριό Λιάσκα της Ηπείρου. Έτσι, τουλάχιστον, είχαν ακούσει αυτοί να μολογούν οι γεροντότεροι. Γι' αυτό, έλεγαν, είχαν και το επώνυμο Λιάσκας. Από σχετική έρευνα που έκανα βρήκα ότι στο χωριό Μακρακώμη Φθιώτιδος υπάρχει μεγάλη γενεά, όχι βλαχόφωνη, με το επώνυμο Λιάσκας. Γνωρίζουν ότι είναι Ηπειρώτες στην καταγωγή, αλλά δεν ξέρουν από ποιά ακριβώς χωριό κατάγονται. Ένας πάππος τους είχε πάει και έζησε στην Αμερική. Ίσως είναι αυτός, για τον οποίο έκανε λόγο ο πάππος Δημητρούλης, γιατί οι χρονολογίες συμπίπτουν.
10. Ο «μύθος» υπάρχει στο άρθρο μου "Η Δροσοπηγή και το γεφύρι της", περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 21/1988. Εδώ, όμως, τον καταχωρώ, για την πληρότητα και την αποφυγή παραπομπών, ελάχιστα συμπληρωμένο, με όσα

νέα στοιχεία στο μεταξύ προέκυψαν.

11. Πέρα από το φυσικό θάνατο, πρέπει να σκεφτούμε το ενδεχόμενο ο νεαρός μπέης να σκοτώθηκε στον τουρκοβενετικό πόλεμο του 1715. Τότε ο σουλτάνος Αχμέτ Β΄ κήρυξε πανστράτι για να διώξει τους Βενετούς από την Πελοπόννησο και άλλα παραλιακά οχυρά ερείσματά τους. Και τα κατάφερε. Ίσως και επιστρατεύτηκε και ο νεαρός μουσουλμάνος μπέης με τους ματοβίκους του, όπως είχε υποχρέωση ως σιφλικός, και να μη γύρισε ποτέ από τον πόλεμο.
12. Μέχρι τα χρόνια του μεσοπολέμου, οι έριδες των δύο χωριών για την κατοχή και νομή του «Κουσαρτσκού» ήταν έντονες και διαρκείς. Είχαν συνθέσει μάλιστα και στίχους αντιλογίας μεταξύ τους, οι οποίοι σώθηκαν μέχρι τώρα. Οι Καντσιώτες έλεγαν στους Ξερμωτινούς: «*Ξερμωτ'νοί καταραμένοι | μέσ' το Λάκκο τρυπωμένοι | τρώτε βρίζα και τσιλιέστε | και στο Κούτσουρο κυλιέστε.*». Με τον όρο «Λάκκο» εννοούσα το Κουσαρτσιώτικο ρέμα. Οι Ξερμωτινοί ανταπαντούσαν: «*Καντσιώτες, Μπουρμπουτσιώτες, | όπου πάτε πολεμάτε | στο χωριό μας δεν πατάτε.*». Τα παραπάνω δείχνουν ότι, προκειμένου να εξασφαλίσουν οι Ξερμωτινοί τον ζωτικό γι' αυτούς χώρο του Κουσαρτσκού, μάλλον και με τους κατοίκους του όμορου μακεδονικού χωριού Μπουρμπουτσκό (Επταχώρι), για την κατοχή της πλαγιάς του βουνού Κούτσουρο, δεξιά από το Κουσαρτσιώτικο ρέμα μέχρι την κορυφογραμμή του.
13. Έτσι έλεγαν το επίσημο **κτηματολόγιο**, θεωρημένο με βούλα από την τουρκική Διοίκηση, όπου καταγράφονταν όλες οι περιουσίες, για τον καταλογισμό του κτηματικού φόρου (βεργί). Το κατείχε στο σπίτι του ο Στέργιος Κουτρομπίνας/Αναγνώστης (1901-1980), επί πολλά έτη αγροφύλακας/δραγάτης του χωριού, γιατί το βρήκε από τον πατέρα του Δημήτρη, ισόβιο δραγάτη του Κάντσικου που γι' αυτό τον αποκαλούσαν «Πρίγγκο» (= αυτός που συλλαμβάνει), από το λατινογενές Βλάχ. pringu/prindu (= πιάνω, συλλαμβάνω) < Λατ. prendo/prehendo (= δράττομαι, συλλαμβάνω).
14. Ιδέ σημ. 8.
15. — Υπάρχει πλάκα στην κεντρική βρύση της Ζέρμας που γράφει το έτος 1750. Η χρονολογία αυτή θεωρείται από τους Ξερμωτινούς ερευνητές είτε ως χρονολογία ίδρυσης ή συγκρότησης του χωριού, είτε και ως καταληκτική χρονολογία αυτών των διεργασιών, [ιδέ "Κονιτσιώτικα-Ξερμωτινά", του Ιωάννη Τσάγκα, τόμ. Α', Αθήνα 2004. | Ο ίδιος στο περ. "Κόνιτσα", τεύχος 25/1989], — Ο επίσης Ξερμωτινός Γρηγ. Δ. Γκατζουγιάννης αναφέρει ότι η συγκρότηση της Ζέρμας σε χωριό έγινε γύρω στα 1810-1820, δηλ. ακόμη υστερότερα, [όρα βιβλίο του "Το χωριό Ζέρμα (Πλαγιά) Κόνιτσας Ηπείρου", Αθήνα 1982, σελ. 23]. Κανείς τους δεν δέχεται ότι το 1750 μπορεί να ήταν απλά η χρονολογία κατασκευής της βρύσης και τίποτα παραπάνω. Όρα και σημ. 17 και 18.
- Είναι καταφανές ότι η Ζέρμα άργησε να ξεπεράσει το στάδιο της κοινότητας των διάσπαρτων μικροοικισμών, εκ των οποίων συγκροτήθηκαν κάποτε στο παρελθόν τα μεγαλύτερα χωριά. Τέτοιοι πλησιόχωροι μι-

- κροοικισμοί, ενώ ήταν επώνυμοι, συνήθιζαν να αυτο-προσδιορίζονται και να χρησιμοποιούν προς τα έξω, λόγω της σμικρότητάς τους, κοινή ονομασία, ωσάν να ήταν ένα ενιαίο χωριό. Η κοινή αυτή ονομασία ήταν κατά κανόνα η τοπωνυμία της περιοχής όπου κτίστηκε το συγκροτημένο χωριό και σώθηκε έως τις μέρες μας ως οικωνύμιο του χωριού αυτού. Εν προκειμένω, η τοπωνυμία της ευρύτερης περιοχής ήταν «Ξέρμα», [όρα βιβλίο μου «Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας», Αθήνα 2013, σελ. 39]. Και η γραφή «... έκτισαν τον συνοικισμόν Ξέρμα, όστις εις το Κτηματολόγιον του Τουρκικού κώδικος εφέρετο **μέχρι τινός Μοναστήρι Ξέρμας**», στο άρθρο της σημ. 21, αυτό αποκαλύπτει. Τα παραπάνω αιτιολογούν και τις παλιότερες του 1750 γραφές σε εικόνες που καταγράφονται στο βιβλίο της σημείωσης 22, εφόσον αυτές αναφέρονται στη Ξέρμα της Κόνιτσας.
16. Με βάση αυτήν την πρώτη εκδοχή, η λέξη «Ξέρμα» ήταν αρχικά τοπωνυμία του ευρύτερου χώρου, από την οποία προέκυψε η ονομασία «μοναστήρι Ξέρμας», όταν αυτό πρωτοκτίστηκε εκεί (το1656 ή έστω το 1618;;), πριν ιδρυθεί το χωριό Ξέρμα. Σχετικές και οι σημ. 15, 17, 18. | Η τοπωνυμία «Ξέρμα», σλάβικης αρχής, σημαίνει «καμένη, ανθρακασμένη, κεκαυμένη» και αποδίδει τη μαύρη όψη των πρανών του βουνού «Μπουχιέτσι». [Όρα «Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας», Αθήνα 2013, σελ. 38, 39, του Θωμά Β. Ζιώγα].
17. Με βάση αυτήν την δεύτερη άποψη, προϋπήρχε η τοπωνυμία «Ξέρμα» από την οποία προέκυψε πρώτα το οικωνύμιο «Ξέρμα» του χωριού και κατόπιν η ονομασία «μοναστήρι Ξέρμας», όταν υστερότερα αυτό κτίστηκε εκεί. Σχετικές και οι σημ. 15, 16, 18. Στον κώδικα της Ζάμπορδας, η γραφή «Ξέρμα», που είναι τόπος καταγωγής ενός δωρητή, ονόματι Δημήτριος, και μνημονεύεται άπαξ πριν το 1692, αναφέρεται σε οικισμό/χωριό.
18. Μια πρόσθετη ένδειξη γι' αυτό βρίσκουμε στο περιεχόμενο των παρωνυμίων «Τρυπολό(γ)ηδες» και «Γιακαλιά», που σώθηκαν μέχρι σήμερα και λέγονται ανέκαθεν για τους Ξερμωτινούς: και είναι γνωστό ότι κρύβουν πολλή αλήθεια να παρατσούκλια. Το μεν πρώτο λέγεται με την έννοια «αυτός που κατοικεί σε τρώγλες/τρύπες» [από το Ελλ. «τρύπα» + «λέγω»], το δε δεύτερο σημαίνει «ταλαγάνι» [από το τοπικό κουδαρίτικο «γιακαλί» (= είδος ελαφριάς ποιμενικής κάπνας) < Ιταλ. giacca (= σακάκι, πανωφόρι)]. Και τα δύο φανερώνουν αγροκτηνοτροφικό βίο σε διάσπαρτες αχυροκαλύβες και ασφαλώς οι «τρύπες» δεν μπορούν να θεωρηθούν δομικά στοιχεία ενός συγκροτημένου οικισμού. Τα δυο αυτά παρωνύμια είναι πλήρως συμβατά και εναρμονισμένα με όσα γράφω για τη ζωή των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής της Λιάσκας. Ιδέ και σημ. 12, 15, 16, 17.
19. Ιδέ σημ. 22.
20. Όρα ενδείξεις μόνον εκ των επωνύμων στη σημ. 23.
21. Άρθρο «Η ιερά μονή Ξέρμας» του Χαράλ. Ν. Ρεμπέλη, [“Ηπειρωτικά Χρονικά” - τεύχος Α ‘& Β’ - Ιωάννινα 1930,

- σελ. 19-29], ο οποίος πήγε επί τόπου στη Ξέρμα και συνέλεξε πληροφορίες από τους γέροντες του χωριού.
22. Η μονή έγινε το 1656, κατά τη διόρθωση στο άρθρο της σημ. 21. Το αυτό αναφέρεται και στο βιβλίο της σημ. 29. [Όρα και “Μαστόροι Χτίστες, από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας”, τόμ. Α ‘, Ιωάννινα 2008, των Αργ. Πετρονάκη και Βασ. Παγουεργιώτη, σελ. 50-70, με τη σχετική βιβλιογραφία, όπου οι αναφερόμενες εκεί χρονολογίες των εικόνων είναι όλες μετά το 1656 (ή έστω το 1618;;) που χτίστηκε το «μοναστήρι Ξέρμας», και είθε οι γραφές στα τεκμήρια αυτά να αφορούν τη Ξέρμα της Κόνιτσας και όχι άλλο χωριό με ίδιο ή παραπλήσιο όνομα, αφού υπήρχαν τότε αρκετά ομώνυμα χωριά.
23. Το επώνυμο “Στυλαίοι/Στουλαίοι”, απ’ όπου το Καντισιώτικο τοπωνύμιο “Στουλανάδικα” (= τα χωράφια των Στουλαίων), υπήρχε και στη Δροσοπηγή τα περασμένα χρόνια. Στο άρθρο της σημ. 21 αναφέρεται ότι από το «Κουσαρτσκό» κατάγεται αυτή η γενεά. Επίσης, στη Ξέρμα υπήρχε γειτονιά “Γκατζουναίοι” - τώρα λέγεται “Γκατζογιανναίοι” - ενώ στο Κάντσιο υπήρχε γενεά “Γκάτζιος”, που μετανάστευσε στον Αμπελώνα (πρώην Καζακλάρ) Λάρισας, και υπάρχει ακόμη γένος “Γκατζουναίοι”.
24. Η γραφή του Χαρίλ. Γκούτου «Ο Γάλλος πρόξενος Πουκεβίλ έγραψε ότι το 1806, ευρισκόμενος πλησίον της Ανασελίτσας είδε ανάμεσα στην Σαμαρίνα και την Κιάφα, στην πλαγιά που λεγόταν Κούλα (Πύργος), τα ερείπια ενός χωριού **βλάχων** που άλλοτε ήταν ανθηρό. ...», [βιβλίο “Οι οικισμοί της επαρχίας Κόνιτσας στο παρελθόν”, Αθήνα 2015, σελ. 105 | περ. “Κόνιτσα”, τεύχ. 159/2011, σελ. 251] από την οποία πιθανολογεί, βάσει των ασάφειά της, ότι ίσως πρόκειται για τη Λιάσκα, έχω παραβνα γνώμη ότι αναφέρεται σε άλλο χωριό και όχι στη Λιάσκα που μελετούμε εδώ, κυρίως για πραγματολογικούς λόγους της θέσης της (υψόμετρο, απόσταση, προσανατολισμός, ορατότητα). Η Λιάσκα (1.128 μ) στενίζει βόρεια και απέναντί της στον χώρο της Ξέρμας το βουνό Μπουκέτι [ιδέ (Φωτ. Γ8-6)], ενώ ανατολικά προς Μακεδονία, όπου είναι και το Βόιο/Ανασελίτσα, υπάρχει φραγή θέασης, όπως ακριβώς και για το Κάντσιο, από το υψηλό βουνό Ροσιωτάρι (1.805 μ) μεταξύ Επταχωρίου και Πενταλόφου [ιδέ (Φωτ. Γ8-7)], οπότε αποκλείεται να ήταν ορατή η Λιάσκα από την περιοχή της Ανασελίτσας/Βόιου, πέραν της τεράστιας απόστασης μεταξύ τους. Ούτε και διασώθηκε στην περιοχή της κάποια τοπωνυμία «Κούλα».
25. — Για τις άλλες πιθανές εξηγήσεις του οικωνυμίου «Κάντσιο», ιδέ “Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας”, Αθήνα 2013, σελ. 41-43, του Θωμά Β. Ζιώγα.
- Μεταφέρω εδώ αυτολεξεί μια άλλη εκδοχή της παράδοσης(;;) για τους υπό κρίση εδώ οικισμούς, τα μάλα συγκεκριμένη και αμφίβολη, η οποία αντίκειται σε όσα παλαιότερα οι υπέργηροι μολογούσαν για **αγορά** από τους Καντισιώτες του τσιφλικιού της Λιάσκας. Αν και συνδέει άμεσα τους Καντισιώτες με τη Μονή Κλαδόρμης (κατόπιν Φούρκας), ενώ δεν αναφέρει κάποιον δεσμό της με τη Φούρκα, δεν θεωρώ πιθανό το πολύπλοκο

σενάριό της. Η εκδοχή είναι η εξής: «**Κάνταικον**, το, *σου Κάντα'κου, χωρίον της επαρχίας Κόνιτσης παρά τα σύνορα με την Μακεδονία. Ο Αραβαντινός (τ. Β', σ. 340) το γράφει Κάντζκον θεωρών την λέξιν αλβανικήν. Το ελληνόφωνον τούτο χωρίον έχει την παράδοσίν του περί της ιδρύσεώς του. Προ πολλών δηλ. εκατονταετηρίδων υπήρχε μονή, η της Φούρκας, που είχαν εις την κυριότητά της πολλά κτήματα. Εκεί άνθρωποι μακεδονικής προελεύσεως ολίγοι τον αριθμόν ἔζων ως υπηρέται του μοναστηρίου καλλιεργούντες τα κτήματα αυτού. Οι ίδιοι αυτοί αργότερα έγιναν κύριοι όλων των κτημάτων στον τόπον που είναι σήμερα το χωρίον, γιατί όλος ο τόπος αυτός ανήκε εις την μονήν· ένα μέρος αυτού κατείχε ένα παλιό χωριό τότε η Λιάσκα, της οποίας ερείπια σώζονται και σήμερα. Οι κάτοικοι του χωριού τούτου εξεπατρίσθησαν, άδελον τότε, πάντως μετά την έλευσιν των παραπάνω ανθρώπων στο μοναστήρι της Φούρκας, προς το οποίον πλησιέστερα ήταν το χωριό Λιάσκα, παρά το σημερινόν Κάνταικον· οι κάτοικοι της Λιάσκας δεν έχουν καμμιά σχέση με τους σημερινούς Κανταϊκιώτες. Έτσι οι υπηρέτες του μοναστηριού έγιναν κύριοι του τόπου της Λιάσκας, και ήρχισαν προς ατομικήν ωφέλειαν να τον καλλιεργούν. "Από μισχαραίσι γίγκαμι νταβελαίσι", λέγουν εις το χωρίον, δηλ. από υπηρέτες αφεντάδες. Σιγά σιγά όμως ήλθαν όλοι οι υπηρέτες από το μοναστήρι της Φούρκας και κατώκησαν πέρα από το **Κανταϊκούλι**, βορειότερα. Το χωριό αυτό ωνομάσθη Κάνταικον. Ανεξαρτήτως του χρόνου της δημιουργίας των δυο τούτων χωρίων, εκ των οποίων το Κανταϊκούλι σήμερα δεν είναι, διότι ασφαλώς ιδρύθη το δεύτερον πρώτον και κατόπιν το μικρότερον, δια να λάβη το υποκοριστικόν, εξεταστέα ήδη η παραγωγή του ονόματος. Εκ της παραδόσεως τούτο είναι δεδομένον: ότι υπήρχε εκεί άλλοτε χωρίον Λιάσκα και επ' αυτού ιδρύθη το Κανταϊκούλι. Εκ της ερμηνύσεως ταύτης φαίνεται ότι πρέπει να εξαγωγμεν την παραγωγήν της ονομασίας του χωριού. Εις την κουτσοβλαχικήν κάντα, κανζού, κανζούτα, κ.λπ., σημαίνει πίπτω (κατά Νικολαΐδη εν λ.) και δεν φαίνεται απίθανον τόπος τις να έπεσε κάποτε. Πλην τούτου το πίπτω τούτο, δηλ. το κάντου, πρέπει να ληφθή υπό την έννοιαν του ερηνώνομαι και η ονομασία η ημετέρα να σημαίνη τον πεσμένον κατ' αρχάς, τον ερηνωμένον, εγκαταλειφθέντα τόπον.», [όρα Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π. IB' /1937, σελ. 210-211, λήμμα «Κάνταικο»]. Από τη δυσνόητη αυτή περιγραφή, στην οποία τα περισσότερα στοιχεία αλληλοαναιρούνται μεταξύ τους και αντιβαίνουν στην παράδοση για ίδρυση του Κάνταικου μόνον από οικισμούς εκτός του χώρου της Λιάσκας (π.χ. Κάνταικο, Λευτεροχώρι, Πάτρες, Παλιοχώρι, Καστανάδικα, Χατζή, κ.α.), φαίνεται πως ο εκ των ιδιωτών πληροφοριοδότης «Ιω. Μπαμπαγιάννης (εκ Κανταϊκού)» δεν ήταν Κανταϊώτης, πολύ δε περισσότερο που αυτό το επώνυμο δεν υπήρχε στο Κάνταικο τη δεκαετία του 1930 που γράφτηκε το κείμενο, ούτε και το θυμόταν κάποιος στο χωριό.*

26. Ιδέ σημ. 12.

27. Όρα "Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων", του Ι. Λαμπριδίου, Αθήνα 1880, μέρος Α', σελ. 59. | Του ιδίου

μέρος Α', σελ. 76-77, για τη γέφυρα Ξέρμας. | Είναι ξεκάθαρο ότι η γραφή «Κλαδόρομη» στον κώδικα της Ζάμφορδας αναφέρεται σε οικισμό. Και η συνήθης εκφορά «Παναγία Κλαδόρμης» ή «Μονή Κλαδόρμης», με κτητική έννοια, παραπέμπει σε ύπαρξη ομώνυμου οικισμού.

28. — **Ούσαλη(η) n:** [Στ'ν Ούσαλ' > Στ' Νούσαλ'] Περιοχική γειτονική στη Μονή Κλαδόρμης, με τεράστια και εκτεταμένη εδαφική κατολίσθηση που φθάνει μέχρι το Κουσαρτσκό. Από αυτό το πραγματολογικό στοιχείο, ερμηνεύεται ως «Γαιοκατολίσθηση», από το τοπικό «ούσαλη» (= κατολίσθηση γαιών) < Ελλ. «χούς» (= χώρα) + «σάλος» (= κούνημα, ταραχή, παρακύλημα). Όρα ίδια τοπωνυμία κατολίσθησης στην άκρη του χωριού Σέλτση (τώρα Οξυά) και στη Ξέρμα (τώρα Πλαγιά), [ιδέ "Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας", του Θωμά Β. Ζιώγα, Αθήνα 2013, σελ. 170]. | Το 1937 γράφτηκε το εξής σχετικό: «**Ούσαλη**, η, στ'ν *Oúschalη*, 1) Τοποθεσία Κανταϊκού (ΝΑ), ης το έδαφος **καταρρέει**, 2) τοποθεσία Ξέρμας (Α).», [ιδέ Κ.Δ. Στεργιόπουλο, ό.π., τόμος IB' /1937, σελ. 251, λήμμα «Ούσαλη»]. | Καμία απολύτως σχέση με το Λατ. *ursus/ursa* (= άρκτος, αρκούδα) απ' όπου και το Βλάχ. *ούραλι* (= αρκούδες).

— Σημειώνω εδώ ότι οι παρυφές της κατολίσθησης αυτής, όπου μάλλον ήταν χτισμένος ο οικισμός Κλαδόρμη, απέχουν από τη «Μονή Κλαδόρμης» περί τα 1,25 χλμ σε ευθεία γραμμή, ήτοι 15 λεπτά πεζοπορία, όσα ορίζει και ο Ι. Λαμπριδής στο κείμενο της σημ. 27.

29. "Μοναστήρια Επαρχίας Κόνιτσας", του Πρεσβ. Διον. Τάτση, έτος 1987, σελ. 48, 49, όπου επισημαίνεται και η σχετική αντίφαση.

30. Ιδέ βιβλίο σημ. 29.

31. Όρα "Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου", 1875.

32. Το οικωνύμιο «Κλαδόρμη» οπωσδήποτε σχετίζεται με το τοπικό «**κλαδόρμος-η-ο**» [= (για ζώα) αυτό που καταφεύγει/κρύβεται ολόμονο σε κλαδοσυστάδες και δεν ανευρίσκεται εύκολα, άφαντο, | (για παιδιά και ζώα, αραδικώς) μεταφ. κακότυχο, δύσμοιρο, π.χ. στη φράση: «Μωρέ κλιόρμω, μωρέ κλαδόρμω, η γη σε κατάπιε και χάθηκες;»] και ετυμολογείται από το αρχ. Ελλ. «κλάδος» + αρχ. Ελλ. «όρμος» (= μέρος για άραγμα, καταφύγιο, άσυλο).

Θωμάς Β. Ζιώγας

(Εγγραφα, τον Μάρτη του 1990)

[Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό "Κόνιτσα", τεύχη 46, 47, 48/1992]

Μαρτυρίες μιας διαδρομής 1913-1949

Η Αγγλογαλλική κατοχή - λιμός
1916-1918

Χαράλαμπος Βετσόπουλος
Έπαρχος Κονίτσης
1920-1922

Η “σωληνωτή” γέφυρα
της Στράτσιανης και η κρεμαστή
στο Ντέρτι

...ζητούμεν συγκοινωνίαν

Οι φωτογραφίες είναι από το αρχείο του περιοδικού
«Αρμολόι» & Μουσείου Ηπειρωτών Μαστόρων,
Πυρσόγιαννη.

Από την απελευθέρωση του 1912 έως την Μικρασιατική καταστροφή μεσολάβησε μία περίοδος γοργών μετασχηματισμών και μια από τις πιο τραγικές και ταραγμένες στιγμές της ιστορίας μας.

Τα δεινά του πολύχρονου πολέμου φάνηκαν στο μεγάλο κύμα μετανάστευσης για την Αμερική, το Σουδάν και την Αιθιοπία, στην δυσκολία των μαστόρων να βρουν δουλειές, στην πολύχρονη στρατιωτική θητεία και στο σκληρό τίμημα σε νεκρούς.

Με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν καιροί που τα μπουλούκια των μαστόρων γυρόφερναν όλη την Ήπειρο και την Αλβανία και δεν εύρισκαν δουλειά. Κατάφερναν μόνο να βρουν λίγο φαί για να σιτίζονται, και να πορέψουν.

Ο μάστορας Αντώνης Πάσχος (1920-2017) διηγείται: «Το 1914 έκλεισε η Αλβανία. Όλα τα μπουλούκια ήρθαν στα Πωγώνια. Χαμηλότερο το μεροκάματο. Πολλές φορές χαμηλότερο κι απ' του γαϊδάρου».

Ιδιαίτερα τέτοια σκληρή περίοδος ήταν στα 1916-1918, όταν οι Άγγλοι - Γάλλοι (Αντάντ) σχημάτισαν ουδέτερη ζώνη απ' το Αιγαίο έως το Ιόνιο. «Ο πόλεμος έφερε στους εργάτες απότομη πτώση του βιοτικού επιπέδου και μεγάλες στερήσεις, με αποκορύφωμα το λιμό που προκάλεσε ο αποκλεισμός της Αντάντ»¹.

Στην Πυρσόγιαννη οι Γάλλοι είχαν έδρα μεγάλης μονάδας. Οι ντόπιοι θυμούνται ότι η μονάδα είχε ασύρματο. Δεν υπήρχαν τρόφιμα και μοίραζαν στην Πυρσόγιαννη, που ήταν κέντρο, αλεύρι και ρύζι με δελτίο. Έτσι σώθηκαν πολλοί από την πείνα και το θάνατο. Τότε πρωτοείδαν και μαύρους (οι ντόπιοι τους έλεγαν «μπακιρένιους»). Οι Σενεγαλέζοι (Tirailleurs Senegalais), αποικιακά στρατεύματα, που χρησιμοποιήθηκαν από τον Γαλλικό στρατό, ανήκαν κατά κανόνα σε μονάδες Πεζικού (αμιγείς Σενεγαλέζων ή μικτές με άλλους Αφρικανούς ή Γάλλους). Όσοι πέθαναν απ' αυτούς τους έθαβαν στο εξωκκλήσι της Ανάληψης, χωριστά από

¹ ΓΙΩΡΓΟΣ Θ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ, 1915. Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ – ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ - 2015.

το νεκροταφείο του χωριού. Είχε έρθει ευλογία. Πέθανε πολύς κόσμος. Μερικοί που επέζησαν έφεραν σημάδια στο πρόσωπό τους έως τα γεράματά τους.

Τότε οι κάτοικοι κυκλοφορούσαν με φύλλα πορείας και γινόταν αυστηρός έλεγχος. Σώζεται άδεια (Laisser - Passer) για τον μάστορα Απόστολο Τσιτσιράγκα, τότε 68 ετών, ο οποίος βάσει πιστοποίησης της 27 Φεβρουαρίου 1918 του Παρέδρου της Κοινότητας Πυρσόγιαννης πρέπει να πάει στην Κοζάνη με δύο ζώα να φέρει σιτάρι για τις ανάγκες των κατοίκων του χωριού. Μια άλλη άδεια δόθηκε στον Αντώνη Πύρσο να πάει από την Κοζάνη στην Κοτύλη, στο γαλλικό κείμενο Cotili, με εμπορεύματα. Η άδεια της 16 Μαρτίου 1918 ίσχυε μόνο για 48 ώρες και την υπέγραφε ο Διοικητής Ασφαλείας της περιοχής (Le Chef de la Sureté du Territoire) υπαγόμενος στη γαλλική Στρατιά της Ανατολής (Armée d' Orient).

Τότε πολλοί μαστόροι, ακόμα και γέροντες, ακόμα και γυναίκες, ακόμα και μικρά παιδιά στη μεγάλη πείνα (1916-18) πήγαν στην Κοζάνη (επικράτεια των γαλλικών στρατευμάτων) και εργάστηκαν στην κατασκευή δρόμων (τοιχοποιίες - στρώσιμο δρόμων). Συγκεκριμένα έσπαζαν οι γυναίκες και τα μικρά παιδιά πέτρες για γαρμπίλι, με σφυριά. Ο γαλλικός στρατός κατασκεύαζε καινούργιο οδικό δίκτυο, και χρειάστηκε εργατικά χέρια. Ο ένας δρόμος ήταν στο χωριό Δρέπανο και ο άλλος στη Σιάτιστα προς τα Καραγιάννια.

Πολλές οικογένειες χωριανών έμειναν μόγιμα εγκατεστημένοι σ' εκείνα τα μέρη και δεν ξαναγύρισαν στα χωριά μας.

Ο Γιάννης Μαυρομμάτης (1909-1998) διηγείται: «Πολλοί άνδρες από το χωριό τότε πήγαν στην Κολώνια της Αλβανίας στο χωριό Σελενίτσα που έκαναν οι Σύμμαχοι ένα αεροδρόμιο και δούλευαν εκεί όπου εκτός από το μεροκάματο

Άδεια από τις Γαλλικές Στρατιωτικές Αρχές μετάβασης του Πυρσογιαννίτη μάστορα Απόστολου Τσιτσιράγκα να πάει στην Κοζάνη με δύο ζώα να φέρει σιτάρι {της 27 Φεβρουαρίου 1918}.

Άδεια εξέδου για 48 ώρες από την Κοζάνη των Γαλλικών Στρατιωτικών Αρχών, 16 Μαρτίου 1918.

τους έδιναν και μια κουραμάνα ψωμί κάθε δυό μέρες. Γι' αυτό πολλοί έπαιρναν και τις οικογένειές τους εκεί να δουλέψουν όσοι μπορούσαν.

Θυμάμαι ήμουν οχτώ χρονών που με πήρε κι εμένα ο αδελφός μου Νίκος, που είχε πάει εκεί με τη Βικτωρία, τη γυναίκα του, όπως έκαναν κι άλλοι, για να ψωμοζήσουμε. Αυτοί δούλευαν στο αεροδρόμιο κι εμείς τα μικρά φυλάγαμε τα αντίσκηνα στον καταυλισμό. Παίρναμε όμως μια κουραμάνα ψωμί δυό οκάδες κι εμείς τα παιδιά»².

Οι Γάλλοι πρέπει να αποσύρθηκαν στις 10 Αυγούστου 1918.

Χαράλαμπος Βετσόπουλος Έπαρχος Κονίτσας 1920-1922

Θα ανοίξουμε μια αναγκαία παρένθεση, απόλυτα δικαιολογημένη, με τις μικρές ή μεγάλες προσφορές ανθρώπων του τόπου μας, σε όλη τη διάρκεια της σκληρής δεκαετίας 1912-1922. Αυτό το μικρό αφιέρωμα είναι μια γνωριμία με τον Χαράλαμπο Γ. Βετσόπουλο, έπαρχο Κονίτσης την περίοδο 1920-1922.

Γεννήθηκε στην Πυρσόγιαννη το 1887. Μαθαίνει τα πρώτα γράμματα στο σχολείο του χωριού του και συνεχίζει τη φοίτησή του στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο στο Πέραν της Κωνσταντινούπολης. Χρηματιστές - αργυραμοιβοί ο πατέρας του και οι θείοι του με τραπεζικά γραφεία στο Λεσκοβίκι της Αλβανίας και στην Κωνσταντινούπολη.

Μετά την αποφοίτησή του εγγράφεται στην νομική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στην περίοδο των Βαλκανικών πολέμων 1911-1913 κατατάσσεται εθελοντής στον εθνικό στρατό, 2^η Μεραρχία, επιδεικνύοντας ευψυχία και μαχητικότητα. Στο οικογενειακό του αρχείο διασώθηκε επιστολή του Βασιλιά Κωνσταντίνου με αφιέρωση «... *διά τους γενναίους συμπολεμιστάς μου, δύο ενδόξων πολέμων*».

² ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ 1989.

Συμμετέχει στον βορειοηπειρωτικό αγώνα «και ορίζεται μέλος της προσωρινής κυβερνήσεως της Αυτονόμου Ηπείρου εν Λεσκοβικίω την 1^η Μαρτίου 1914. Αναλαμβάνει ως ειρηνοδίκης της περιφέρειας Λεσκοβικίου». Πρόκειται για μια περίοδο ματαιωμένων ελπίδων και διαψεύσεων του βορειοηπειρωτικού αγώνα.

Μετά το 1914 εγκαθίσταται στην Κόνιτσα και αρχίζει την σταδιοδρομία του ως δικηγόρος.

Στην μεγάλη πείνα, Αγγλογαλλική κατοχή 1916-1918 επιτυγχάνει παρεμβάσεις για τον επισιτισμό χωριανών του. Αξιοποιεί γνωριμίες του στην Κωνσταντινούπολη και Αθήνα και με τις χορηγίες τους προμηθεύεται σιτάρι και λάδι που μεταφέρουν Πυρσογιαννίτες κερατζήδες από το Τσιάμ'κο (Θεσπρωτία).

Παρακολουθούσε τις πολιτικές εξελίξεις. Στις εκλογές του 1920 πολιτεύεται με το Λαϊκό Κόμμα ως υποψήφιος βουλευτής στο νομό Ιωαννίνων, αλλά δεν εκλέγεται. «Μετά την επικράτησιν της Αντιβενιζελικής παρατάξεως κατά τας εκλογάς του Νοεμβρίου του 1920 διωρίσθη υποδιοικητής Κονίτσης (καθήκοντα επάρχου περιού). Απεμακρύνθη δε της θέσεως ταύτης μετά την Μικρασιατικήν καταστροφήν. Μετά τινα έτη πάσχων εκ καρδιακού νοσήματος, απεβίωσεν εν Κονίτση»³.

Επί των ημερών του έγινε η «σωληνωτή» γέφυρα της Στράτσιανης στα ίδια βάθρα της γκρεμισμένης παλιάς πέτρινης γέφυρας που χτίστηκε το 1872.

Ο Χαράλαμπος Βετσόπουλος
Έπαρχος Κονίτσης (1920-1922)

³ ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΟΥΛΗΣ: Η ΚΟΝΙΤΣΑ ΠΟΥ ΕΣΒΗΣΕ. ΑΘΗΝΑ 1972.

Η “σωληνωτή” γέφυρα της Στράτσιανης και η κρεμαστή στο Ντέρτι

Ποια είναι αυτή η γέφυρα που την ονομάτισαν σωληνωτή οι Στρατσιανίτες;

Η Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη μεθοδικά και πάντοτε με δεισιδυτικότητα, συγκέντρωσε ένα πλούσιο αρχειακό υλικό για την ιστορία της Στράτσιανης, πριν παραδοθεί στη λήθη.

«Το παλιό πέτρινο γεφύρι έπεσε την ίδια χρονιά που έπεσε και το μοναστήρι της Στράτσιανης. Ο Βασίλης Καρακώστας (1934-) το άκουσε στο μύλο του παππού του, όταν ήταν μικρός και πήγαινε εκεί. Ο μύλος του Καρακώστα ήταν χαμηλά στην ποταμιά, στα Μολισ'νά. Η γιαγιά μου Αγαθή Τσάνου (1897-1991) έλεγε ότι το μοναστήρι της Αγίας Τριάδος έπεσε το 1914. Ακούστηκε η βουή μέχρι το χωριό. Έλεγαν ότι ήταν το Άγιο Πνεύμα πούφυγε.

Ο Σπύρος Μαντάς στο υπό έκδοση βιβλίο του «ΓΕΦΥΡΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ - Πέτρινα γιοφύρια & Μαστόροι κουδαράιοι» γράφει: «Το Φεβρουάριο του 1917 ομάδα Συνεγαλέζων ακροβολιστών προερχομένων από το Λεσκοβίκι (Αλβανία) διανυκτέρευσε στον Ίσβορο (Αμάραντο) και στη συνέχεια διάβηκαν το γεφύρι της Στράτσιανης κατευθυνόμενοι στην Πυρσόγιαννη και Καστάνιανη. Την ομάδα συνόδευε ο Robert Vaucher, Γάλλος ανταποκριτής της εφημερίδας L' Illustration. Την άλλη μέρα έγραψε τούτος προς δημοσίευση: «Η φάλαγγα ανασχηματίζεται, προχωρά με ελιγμούς ανάμεσα στα βουνά, κατεβαίνει απότομες πλαγιές, περνά από μικρά αλβανικά γεφύρια πάνω σε ζώα και ύστερα από αρκετές ώρες φθάνει στο γεφύρι της Στράτσιανης απ' όπου οι ακροβολιστές και ο διοικητής τους συνεχίζουν για την Πυρσόγιαννη, ενώ εμείς διαβαίνουμε τον Σαραντάπορο κατευθυνόμενοι στην Καστάνιανη» [Dans le neiges de l' Epire avec les troupes coloniales françaises (= Στα χιόνια της Ηπείρου με τα γαλλικά αποικιακά στρατεύματα),

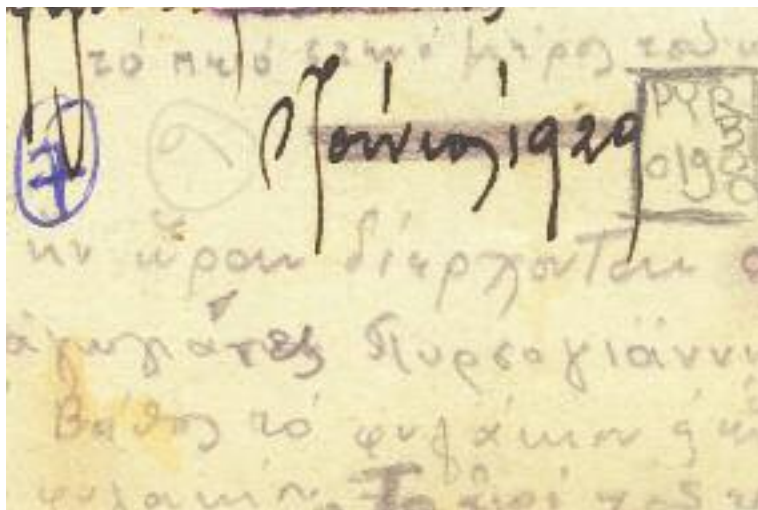
“L' Illustration”, 3863/17 Μαρτίου 1917, 225].

Πάντως κανένας απ' όλους δεν θυμόταν το πέτρινο γεφύρι που χτίστηκε το 1872· ενώ αρκετοί

θυμήθηκαν το σωληνωτό της φωτογραφίας και όλοι είχαν ακούσει ότι το είχαν φτιάξει οι Γάλλοι με δαπάνη του Ελληνικού Δημοσίου».

Προκύπτουν αβίαστα πολύτιμες πληροφορίες για το σωληνωτό γεφύρι από τρία ανεκτίμητα ντοκουμέντα. Αφετηρία μια φωτογραφία 3x5 εκατοστά που εικονίζεται η σωληνωτή γέφυρα της Στράτσιανης, που την περνάνε κυρατζήδες με τα μουλάρια τους. Το κατάστρωμα-πάτωμα είναι στρωμένο με χοντροσάνιδα, μαδέρια. Δεξιά στο βάθος διακρίνεται το φυλάκιο – αστυνομικός σταθμός. Η φωτογραφία ατύχησε. Κάποιος ανεγκέφαλος την ψαλίδισε απ' όλες τις πλευρές. Ευτυχώς διασώθηκαν η γέφυρα και το φυλάκιο. Στο οπισθόγραφο διαβάζουμε ό,τι

Οπισθόγραφο φωτογραφίας της σωληνωτής γέφυρας.

απόμεινε. «... Το πιο στενό μέρος του ... Ιούνιος 1929 ... ήν ώραν διέρχονται ... αγωγιάτες Πυρσογιάννης... βάθος στο φυλάκιον... φυλάκιον. Το επι...».

Η δεύτερη φωτογραφία είναι βγαλμένη μπροστά στο φυλάκιο της γέφυρας με τον Πυρσογιαννίτη κυρατζή Μίχο Πύρσο (Πούρτσιο) (1876-1942) να σέρνει πρώτος το χορό. Στο βάθος δεξιά είναι καθιστοί οι οργανοπαίχτες. Στη μέση με το βιολί ο Νάσιος Χαλκιάς - Χριστόπουλος (1893-1973), ένα από τα καλύτερα, αν όχι το καλύτερο βιολί της επαρχίας μας. Ακουστός για τα νουμπέτια και τα μοιρολόγια του, την τεχνική και τα πατήματά του που έμειναν αζεπέραστα.

«Αχ ο πατέρας μου! Να αυτός είναι που χορεύει πρώτος, - αναφώνησε έκπληκτη η Όλγα Τζάφου (1921) - όταν της έδειξα τη φωτογραφία - Α ρε πατέρα, σε βλέπω σαν τώρα με το γιλέκο και την τσ'πούνα. Ήταν μερακλής στο χορό. Δεν πατούσαν τα πόδια τ' κάτω στη γη. Χόρευε την γκάϊτα και τον ζήλευαν ακόμα και οι γυναίκες.

Είχε τρία μουλάρια κι ένα μπινέκι. Δούλευε Πυρσόγιαννη Κόνιτσα και πιο πολύ με την Καστάνιανη.

Έφυγε παραπονεμένος, είχε μεγάλη στενοχώρια. Έχασε δυο παιδιά, δυο παλικάρια. Είκοσι

δύο χρονών ήταν ο αδερφός μ' ο Φάνης που πέθανε από τύφο και δεκατέσσερα ο Κώστας έφαγε μούρβες και κλώτσησε το άντερο (σκωλικοειδίτις)».

Υπάρχει κάτι αναπόδραστα μαγικό στις παλιές φωτογραφίες που έχουν τη δύναμη να μας αιφνιδιάζουν. Μέσα απ' το ασπρόμαυρο σύμπαν τους αναβλύζουν ξεχασμένες ιστορίες, εικόνες από μια ζωή που σταμάτησε.

Ξεχωριστή θέση αξίζει στο μάστορα και ερασιτέχνη φωτογράφο Γιάννη Μαυρομμάτη (1909-1998). Οι δύο φωτογραφίες αποτυπώνουν την ιδιαίτερη ματιά του. Είναι ο ίδιος που στα χρόνια της Κατοχής 1941-1942 με τη μεγάλη πείνα και το διακονιό, φωτογράφησε ομάδες λιμοκτονούντων (όπως γράφει ο ίδιος στο οπισθόγραφο) συγχωριανών του να διασχίζουν το χιονισμένο Ρουσιοτάρ, το βουνό του μαρτυρίου, για λίγο σιτάρι από τα ψωμοτόπια της Δυτικής Μακεδονίας.

Η τρίτη μαρτυρία, πηγή πληροφοριών για την κατασκευή της σωληνωτής γέφυρας είναι ένα ποίημα γραμμένο από το μάστορα Δημοσθένη Γκόπη (1899-1983). Άνθρωπος διορατικός και ευαίσθητος, πρωτοστάτησε το 1926 στην ίδρυση της Προοδευτικής Ενώσεως Πυρσογιάννης.

Ένα ποίημα, απόπειρα, με λεπτή ειρωνεία

Ο Μίκης Πύρσος (Πούρτσιος) σέρνει πρώτος το χορό μπροστά από το φυλάκιο της γέφυρας.

αποκαλύπτει εικόνες και λεπτομέρειες από την κατασκευή της γέφυρας το 1920-1921. Οι σκαπανείς που εργάστηκαν και χρησιμοποίησαν σχεδία, η ανταπόκριση και τα δώρα των προ-

έδρων από τα γύρω χωριά, ο πρόεδρος της Πυρσόγιαννης Γρηγόρης Σούρλας (1872-1943) που φρόντιζε για το φαΐ και το γλέντι των σκαπανέων.

Ο Δημοσθένης Γκόψης (1899-1983)

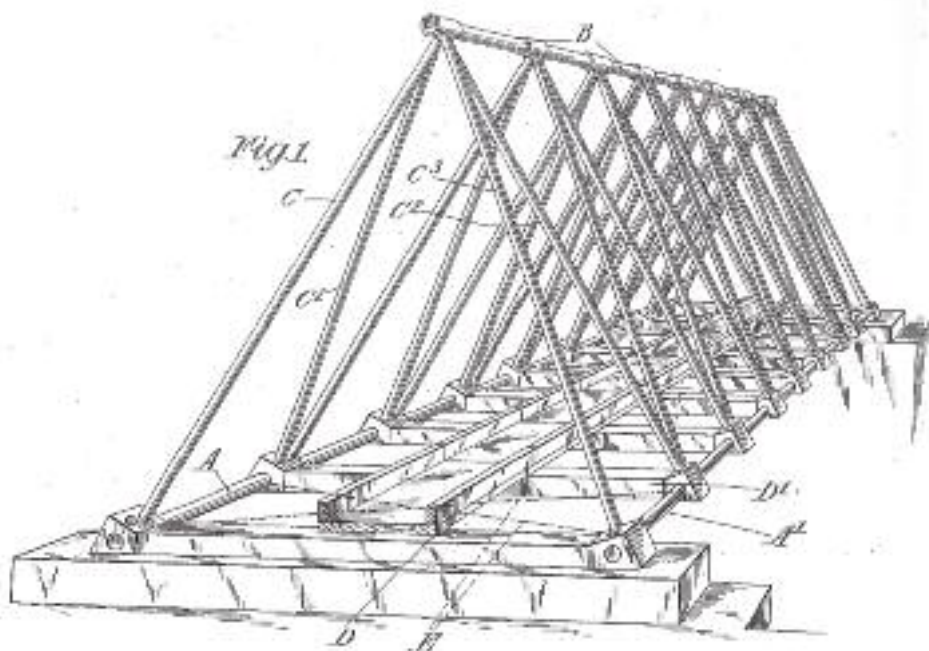
Ο Γρηγόρης Σούρλας (1872-1943)

1920-1921

Το γεφύρι,
 τὸν Στράτσιανης
 ποὺ φτιάχνουν, οὐκ αὐτοὶ
 ἔχουν καμὲν καὶ φέρω
 τὸ περνοῦν, ὁ δὲ αὐτοὶ
 ἦλθον πρόεδροι μὴ μὲν
 ἀπὸ τοῦ γύρω τοῦ χωριῶ
 καὶ πολλὰ ἦτον τὰ δῶρα
 πίτες-κόττες καὶ κρασιά.
 Πρωτοπόρος Γρηγόρης Σούρλας
 με βιολιά καὶ τραγούδια
 φώναξε τοὺς σκαπανεῖς
 γιὰ νὰ φάνε καὶ γλεντήσουν.
 Μόνο ὁ Νένης ὁ καϊμένος
 νὰ περάσῃ δὲν μπορῇ
 (ἀν)τράλα μούρχειται φωνάζει
 μὴν τραβάτῃ τὸ σχοινί.

1920-1921

Το γεφύρι,
 τῆς Στράτσιανης
 ποὺ το φκιάχνουν οἱ σκαπανεῖς
 ἔχουν κάμη καὶ σχεδιά
 νὰ περνοῦν οἱ σκαπανεῖς.
 Ἦλθαν πρόεδροι μὴ μὲν
 ἀπὸ τὰ γύρω τὰ χωριά
 καὶ πολλὰ ἦτον τὰ δῶρα
 πίτες-κόττες καὶ κρασιά.
 Πρωτοπόρος Γρηγόρης Σούρλας
 με βιολιά καὶ τραγούδια
 φώναξε τοὺς σκαπανεῖς
 γιὰ νὰ φάνε καὶ γλεντήσουν.
 Μόνο ὁ Νένης ὁ καϊμένος
 νὰ περάσῃ δὲν μπορῇ
 (ἀν)τράλα μούρχειται φωνάζει
 μὴν τραβάτῃ τὸ σχοινί.

Ευχαριστίες στη Σχολή Μηχανικού του Ελληνικού Στρατού και στον Πυρσογιαννίτη Πέτρο Ζαραβέλλα, ταξίαρχο ε.α. για τη συνδρομή τους στον εμπλουτισμό αυτού του αφιερώματος (επιστολή 5 Απριλίου 2018).

«Η γέφυρα που απεικονίζεται στη φωτογραφία, είναι τύπου Inglis Portable Military Bridge.

Ο υπόψη τύπος γέφυρας σχεδιάστηκε από τον Βρετανό Charles Edward Inglis, για το Βρετανικό στρατό, το 1913. Θεωρείται ως η πρώτη τυποποιημένη, συναρμολογούμενη στρατιωτική γέφυρα, παγκοσμίως. Είναι δυνατόν να απαντηθεί και με την ονομασία Inglis Pyramid Bridge, λόγω του σχήματός της.

Σχεδιάστηκε ως πεζογέφυρα. Με συνδυασμούς και ελαφρές τροποποιήσεις χρησιμοποιήθηκε και ως γέφυρα ελαφρών οχημάτων. Ακολούθησαν και άλλοι τύποι γεφυρών Inglis, βαρύτερες γενικά κατασκευές, για διέλευση οχημάτων και αρμάτων. Εκτιμάται ότι:

α. Την προμηθεύτηκε αποκλειστικά ο Βρετανικός στρατός. Γενικά, σε άλλες χώρες, έχουν κατασκευαστεί γέφυρες για την κάλυψη αναγκών και του πολιτικού τομέα. Η τελευταία γνωστή γέφυρα του τύπου, βρίσκεται στη Βρετανία.

β. Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για την κάλυψη στρατιωτικών αναγκών. Όσες από τις γέφυρες δεν αποκαθελκύστηκαν για διάφορους λόγους, κατά την αποχώρηση των στρατιωτικών τμημάτων, παρέμειναν προς χρήση από την τοπική κοινωνία.

γ. Η συγκεκριμένη γέφυρα επί του ποταμού Σαρανταπόρου, κατασκευάστηκε από έναν εκ των οργανικών Λόχων Μηχανικού των Βρετανικών Μεραρχιών που έδρασαν στο Βαλκανικό μέτωπο κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο».

Η Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη σημειώνει: «Το 1938 το Φθινόπωρο, μια πολλή δυνατή καταιγίδα, τόσο δυνατή που στο εκκλησάκι στην άκρη του χωριού της Άι-Σωτήρας, ξέθαψε τα πτώματα απ'το παρακείμενο παλιό νεκροταφείο. Το ποτάμι παρέσυρε ένα πελώριο πλάτανο και φτάνοντας στο σωληνωτό γεφύρι σκάλωσε με την ορμή του νερού και το γκρέμισε.

«Από το 1938 οι Στρατιανίτες για να ταξιδέψουν στην Κόνιτσα κατέβαιναν χαμηλά στο βακούφ' κο το μύλο κι ανάλογα με τον καιρό περνούσαν το ποτάμι κι έπιαναν τα Μολισ' νά. Πολλές φορές το περνούσαν μαζί με τον Παναγιώτη τον Σουρέλη που πήγαινε συχνά στην Κόνιτσα για να φέρει εμπορεύματα για το μαγαζί του. Είχε μουλάρια που έμπαιναν και στο πολύ νερό, ήξεραν να κολυμπάνε» .

Ο Σωτήρης Βλάχος (1921-1992), κυρατζής από την Πυρσόγιαννη θυμάται:

«Πολλές φορές πνιχτήκαμε εδώ στο Σαραντάπορο, γιατί τύχαινε πολλές φορές να πάρει το γιοφύρι, όπως το 'χε πάρει θυμάμαι το 38, παρακάτω από το Ντέρτι... Υποφέραμαν πολύ, πάρα πολύ υποφέραμαν. Όταν ήλθε λοιπόν φουρτούνα μεγάλη και πήρε το γιοφύρι αναγκαστήκαμε να κάνουμε τέσσερις μέρες ταξίδι για να πάμε από Πυρσόγιαννη στην Κόνιτσα. Από δω ξεκινούσαμε, φτάναμαν στον Αμάραντο, περνούσαμε τα Αλβανικά σύνορα, πηγαίναμαν στο Σκορδύλι κι από το Σκορδύλι στα Καβάσιλα και μπαίναμαν από κείνη τη μεριά να μπούμε στη Κόνιτσα.

Ύστερα ήτανε στο ποτάμι το Βουρκοπόταμο. Είχε δυο βάσεις και πάνω ξύλινο. Ήταν κι εκεί απελπισία να περάσεις. Πολλές φορές, τις περισσότερες φορές, το περνούσαμε μέσα στο νερό, κι ήταν αυτό, ήταν επικίνδυνο. Κατεβαίναν κάποτε από πάνω οι Μολιστινοί, φτιάχναν ένα προσωρινό γιοφύρι, πληρώναμαν απ' ένα τάληρο το ζώο και σχολνούσε η δουλειά»⁴.

Σημ.4: ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΜΑΝΤΑΣ – ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΚΙ Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ – ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Ε. – 1987.

«Την ίδια χρονιά, το 1938 που έπεσε η σωληνωτή γέφυρα – διηγείται η Λευκοθέα Καρακώστα (1931) ξαναφτιάχτηκε η γέφυρα στο Ντέρτι, στο Κόκκινο που το λέμε εμείς οι Στρατσιανίτες. Είναι κοντά, λίγο παραπάνω απ' την παλιά μας γέφυρα. Αυτή στο Ντέρτι όλο την έφκιαναν και όλο έπεφτε. Ο τόπος απ' το Καστανιανίτ'κο φεύγει, νεροκρατάει ενώ απ' το Στρατσιανίτ'κο είναι σταθερό.

Τη δουλειά την πήρε ο πατέρας μου Ζώνης Ταμπάκης (1905-1940) υπεργολαβία από έναν Ζαγορίσιο, τον Χρήστο Τζούφνι. Έριξε φουρνέλα και την πασσάλωσε γερά για να κρατάνε τα συρματόσχοινα. Θα περνούσαν χωρίς φόβο άνθρωποι και ζώα.

Είχε πάει μικρός στην Ιταλία το 1913 για να σπουδάσει μηχανικός. Έκατσε 6 χρόνια αλλά δεν τελείωσε και γύρισε πίσω. Σκοτώθηκε στις 11 Νοεμβρίου το 1940, όταν οι σύμμαχοι βομβάρδισαν τη Στράτσιανη. Τον είχαν επιτάξει οι Ιταλοί ως μάγισσα.

Στη γέφυρα δούλεψαν μαστόροι από τη Στράτσιανη και τη Βούρμπιανη. Τους Βουρμπιανίτες δεν τους θυμιάει. Απ' τη Στράτσιανη ήταν ο Νίκος Βαζούκης (Κατσιούδας), Νίκος Πούλιος (Αυστρίας), Αντώνης Γκριμότσης, τα αδέρφια Νίκος και Γιώργος Ταμπάκης -Σωτηρίου, Ιωάννης Μακρής, Λάμπρος Παπαχρήστος και ο Λάμπρος Βαζούκης. Πολλές γυναίκες απ' το χωριό μας δούλεψαν σαν εργάτες. Ήταν η Αθηνά Βαζούκη, η Ευδοκία Μακρή, Αναστασία Γκριμότση, Ευδοκία Τσάνου και η Αφροδίτη Μανούση.

Έκανε καλή δουλειά ο πατέρας μ' και πήρε συγχαρητήρια και απ' τους Έλληνες και απ' τον Ιταλό. Στη Στράτσιανη είχε έδρα το ελληνικό ιππικό. Όταν πήρε εντολή να καταστρέψουν τη γέφυρα για να μη τη χρησιμοποιήσουν οι Ιταλοί, ο Έλληνας αξιωματικός την λυπήθηκε. Δεν την πείραξε από τη μεριά της Στράτσιανης. Απ' την άλλη μεριά απ' το Καστανιανίτ'κο έκοψε τα συρματόσχοινα και τη γέφυρα στη μέση. Μετά όταν ήρθε ο Ιταλός ήταν πεσμένη η γέφυρα. Είδε την καλή δουλειά απ' τη μεριά της Στράτσιανης και του είπε μπράβο».

«Τότε το 1946 – διηγείται ο μάστορας Γιάννης

Περώνης (1924-2017) – πήρε ο Θόδωρος Παπανικολάου (1884-1960) απ' την Πυρσόγιαννη, ο Στρέκος όπως τον λέγαμε, εργολαβία τη γέφυρα στο Βουρκοπόταμο. Εκεί δούλεψε κι ο αδερφός μου ο Μανώλης (1927-2008), ο Μίκος Γκάσιος (Κέλας) (1927-2017) και ο Λάζος Γιαντσούλης (1926-2010). Μικρά παιδιά ήταν. Κουβαλούσαν πέτρες.

Μετά το 1947, με τον ανταρτοπόλεμο, χτίστηκε και το γεφύρι εδώ στου Κοκοτά, κοντά στη σημερινή μεγάλη γέφυρα Σπηλιωτοπούλου. Πολύ καλή δουλειά, όλο αράδα. Πελεκούσαν τα αγκωνάρια στην ποταμιά. Ήταν ο Τόλης ο Μπαλτάς (1897-1986), ο Σπύρος Μπαλτάς (1926-2017) κι άλλοι απ' το χωριό μας.

Ήταν δύσκολη εποχή. Αντάρτες και στρατός ναρκοθετούσαν και γκρέμιζαν γέφυρες. Να εδώ κάτω απ' το Μαυροβούνι, στο δρόμο Καλπάκι-Βίγλα σκοτώθηκε ο Νίκος Τσούβαλης (1902-1948). Έφκιανχαν με το Γιώργο τον πατέρα του ένα γεφύρι. Σήκωσε μια πέτρα με παγιδευμένη νάρκη. Από τύχη γλύτωσαν και οι υπόλοιποι. Τους είχε επιστρατεύσει ο ελληνικός στρατός».

Την άλλη χρονιά το 1947 – συνεχίζει ο Θόδωρος Ρήγας (1925-), τότε με τους αντάρτες ξαναφτιάχτηκε η γέφυρα η κρεμαστή στο Ντέρτι. Δεινοπαθούσαν όλα τα χωριά εδώ τον ανήφορο από Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη μέχρι το Πληκάτι.

Την πήρε εργολαβία ο Στρατσιανίτης Νίκος Βαζούκης (Κατσιούδας) (1892-) με τον Νίκο Πούλιο (1920-) και τον Ευριπίδη του Γιάννη Πούλιου. Ήξεραν καλά τη δουλειά γιατί είχαν ξαναδουλέψει και το 1938 με τον Ζώνη Ταμπάκη.

Πληρώθηκαν για τη δουλειά τους με 1000 οκάδες καλαμπόκι από την Αλβανία. Τα καρφιά τάφκιαξε ο Νάσιο γύφτος απ' την Πυρσόγιαννη και πληρώθηκε κι αυτός με καλαμπόκι.

Το φυλάκιο της γέφυρας που φαίνεται στη φωτογραφία ήταν αστυνομικός σταθμός μέχρι το 1940 και υπάγονταν στην υποδιοίκηση της Πυρσόγιαννης. Ο Θόδωρος Ρήγας θυμάται την ταμπέλα που έγραφε: ΣΤΑΘΜΟΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΣΤΡΑΤΣΑΝΗΣ.

Επειδή το φυλάκιο ήταν ετοιμόρροπο ζήτησαν από τον Παναγιώτη Βαζούκη, που ήταν πρόεδρος της Στράτσιανης, να βρει στο χωριό ένα οίκημα να στεγαστεί ο σταθμός. Υπήρξε αντίδραση: εμείς εδώ έχουμε κορίτσια και γυναίκες και οι άντρες είναι ταξιδεμένοι. Δεν θα αφήσουμε ν' αλωνίζουν οι χωροφύλακες.

... Ζητούμεν συκοινωνίαν

«Αυτοκίνητα πρωτοείδαμν στα Μαστοροχώρια κατά τον εμφύλιο, στη διάρκεια των επιχειρήσεων, το 1948-49. Πέρασαν άκρη-άκρη την ποταμιά και από το Κεχρί ανέβηκαν στη Βούρμπιανη και ήρθαν στην Πυρσόγιαννη που ήταν έδρα ταξιαρχίας. Αν δεν ήταν ο πόλεμος, όπως σε βλέπω και με βλέπεις, ακόμα με τα γομάρια θα είμασταν. Τ' άλλα τα χωριά, Ζέρμα, Λυκόρραχη, Κάντσ'κο παιδεύονταν ως τα τώρα, το 1968, που άνοιξε ο δρόμος με τη Μακεδονία. Μέχρι τότε κυρατζήδες (αγωγιάτες), ξενιτεμένοι και τα μπλούκια των μαστόρων ταξίδευαν με τα ζώα. Ήθελες 6 ώρες για την Κόνιτσα. Φτάναμεν στα Γιάννενα ύστερα από 14-15 ώρες, δύο μέρες ταξίδι.

Ήμουν νιός και γέρασα. Ξέρω τι σου λέω. Ο πατέρας μου έκανε ένα φεγγάρι και τον κυρατζή».

Συνέντευξη από τον μαστορά Ελευθέριο Ζαφείρη (1921-2009). Πυρσόγιαννη 11-7-2004.

Από το βιβλίο πρακτικών της Κοινότητας Βούρμπιανης, 1923-1929 - Πράξις 87, στις 6 Απριλίου 1927. Πληροφορούμεθα ότι: ιδρύεται Σύλλογος Κοινοτήτων Κονίτσας (με έδρα την Μόλιστα) για την επέκτασιν της αμαξιτής οδού Ιωαννίνων-Κονίτσας προς την Μακεδονίαν.

Δύο χρόνια αργότερα στις 16 Μαρτίου 1929 διαβάζουμε στην εφημερίδα ΑΩΟΣ: «...διά την εθνικὴν οδὸν Κονίτσας-Ανασελίτσας (Μακεδονία), ὅτι ἡ οδοποιία καθυστέρησεν καὶ πρόκειται νὰ βραδύνῃ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα. Ἀδυνατοῦντες νὰ ἐννοήσωμεν οἱποῖοι λόγοι ... καθυστέρησαν τὸ ζήτημα τῆς οδοποιίας.

Ὁ ληστοκρατούμενος καὶ ἀνευ ἐπικοινωνίας Ἡπειρωτικὸς λαὸς προσέφερε πάντοτε ἀγογγύστως ὅ,τι του ἐζητήθη... καὶ οὐδέποτε ἐζήτησεν ἀντάλλαγμα τὸ ἐλάχιστον.

Ἔως πότε θὰ ἀποναρκώνουν τὸν Ἡπειρωτικὸν λαόν; ... Εἶναι καιρὸς νὰ ξυπνήσωμεν ἀπὸ τὸν λήθαργον, ἵνα μὴ ζῶμεν μοιρολατρικῶς καὶ διεκδικήσωμεν ... εἴμεθα πάντες υποχρεωμένοι νὰ φανερώσωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἔστω καὶ ἀν κατακριθῶμεν ὡς ἀντιφρονούντες.

Εἴμεθα καὶ ἡμεῖς Ἕλληνες καὶ ἔχομεν ἴσα δικαιώματα... ἐφ' ὅσον ἐπιστρατευόμεθα καὶ φορολογούμεθα, δὲν ζητοῦμεν θέσεις καὶ διάφορα ἄλλα ρουσφέτια. **Ζητούμεν συκοινωνίαν καὶ ἀσφάλειαν.**

Σπονδή σε δύο

–Παρ’το παληκάρι, συναγωνίστρια,
και κάμε όσο πιο γλήγορα μπορείς.

–Είναι βαριά...

κι είναι παιδί στα δεκαεννιά.

Ψηλά απ’τον Πύργο, νύχτα

να φτάσει στο ποτάμι κάτω, στο πρόχειρο νοσο-
κομείο

τρεις-τέσσερες ώρες δρόμο, μέρα

και με λεύτερο το ζώο

νύχτα και με φορτιό, πόσο νάταν;

... –Και να του κρένεις

μη και κοιμηθεί τ’αφήσεις...

Τη διάλεξαν μέσα σε δέκα

–κι ας ήταν μια γροθιά–

γιατί ήθελαν κάποια με ψυχή που να το λέει,

και το πείσμα της δεν τ’όκρυναν τα μάτια της.

–Εσύ μπορείς!!! Θα πας;

–Θα πάω!!!

Και κίνησαν. Κι ο χρόνος πίσω τους, τρέχοντας,

ν’ακούει το λαχάνιασμό του.

Μια πίσω να βιτσίξει τη Ρούσσα της

και μια μπροστά να την τραβάει

και δρόμο να κόβει.

Ροβολούσαν στην κατηφόρα, ίδια ξωτικά,

και μήτε οι πέτρες κάτω απ’τα λιωμένα ποδέ-
ματα,

μήτε τα σκραπιά – που ξέскиζαν ρούχα και σάρκα
το ίδιο –

έκοβαν το δρόμο τους.

Και το ζωντανό κατάλαβε τ’ αλλιώτικο φορτιό
κι αλαφροπατούσε, μη και το τραντάξει, κι
έφευγε.

Κι αυτή ξωπίσω με την ψυχή στο στόμα,

πιο πάνω κι απ’ του λαβωμένου

που όλο βόγγαγε και δεν μπόραγε.

Και μέσ’το παραμιλητό του μάνα, πατρίδα, λευ-
τεριά, πληγή,

να τον πονούν το ίδιο

και να σβήνουν όλα, μαζί με τ’ όνειρό του,

σταγόνες αίμα, ’χνάρια στην τελευταία στράτα.

–Φτάνουμε ... τόσπα... τόσπα

–Για... εκεί παρακάτω είναι...

...φτάνουμε ...

–Άιντε Ρούσσα μου, ίσια...

Η νύχτα τ’ Απρίλη γλυκιά

και το φεγγάρι λειψό

–μια σχίζα δαδί–

να φέγγει όσο μπορεί.

Και το «ωχ μάνα μου» όλο να σβήνει.

–Ωχ μάνα μου! το παληκάρι,

κι αυτή

–Αχ Παναγιά μου! για να προκάμει.

Και νάταν ο δρόμος τζαντές

νά’φευγε, νά’τρεχε, νά’φτανε.

–Από πού είσαι;

–Ωχ!!!...

Ίσια στην καρδιά το ωχ,

να την τρυπάει, να την τσιραλάει

σαν τότε ποΰχανε τριάντα πέντε χρονώ λεβέντη

το Νάκο της

κι έμεινε πίσω με τέσσερα παιδιά

–όλο ορφάνια.

Και ζύγωναν, όλο ζύγωναν

τρεις ώρες δε θάκαναν όλο κι όλο.

... –Ακούς; έχω μια κόρη ίσα με σένα,

άμα γένεις καλά, θα σε κάμω γαμπρό...

... ακούς;

Ούτε ωχ.

Σταμάτησε τη Ρούσσα της. Πήγε κοντά.

–Μ’ ακούς;

Ούτε που κατάλαβε τι ψιθύριζε.

Μάτια λιγωμένα που άλλο κόσμο έβλεπαν πιά.

Το πήρε στην αγκαλιά της,

έκατσε κατάχαμα και τ’όκλεισε στον κόρφο της,

σφιχτά,

πολύ σφιχτά, μη και δε βγει η ψυχή του,

και μάτωσαν τα ρούχα της

κι έγιναν ένα με την καρδιά της

και πήρε να του τραγουδά:

–Κοιμήσου αυγή, κοιμήσου αστρί,

κοιμήσου νιο φεγγάρι...

Και το νανούρισμα έγινε μοιριολόϊ.

Κι ο πόλεμος κατάρα.

Τ’ έχεις μανούλα κι αδερφή

να σπούν’το μοιριολόϊ.

Κι έλεγε ... κι έκλαιγε

ως το πρωϊ.

Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη (2006)

Το ποίημά μου αυτό, είναι εμπνευσμένο από ένα αληθινό περιστατικό που το έζησε και μου το διηγήθηκε η γιαγιά μου Αγαθή Τσάνου (1897-1990). Την Άνοιξη του 1949, οι αντάρτες την επίταξαν μαζί με το μουλάρι της για τις ανάγκες των επιχειρήσεών τους στον Πύργο της Στράτσιανης. Εκεί κάποιο βράδυ του Απριλίου, έπεσε μια οβίδα από τον Εθνικό Στρατό από την Μόλιστα, και αυτό το παλγκάρι τραυματίστηκε βαριά. Η γιαγιά μου ήταν αυτή που επιλέχτηκε να το μεταφέρει στο στρατιωτικό νοσοκομείο που βρίσκονταν στο Μπέλες, στο Βουρκοπόταμο. Ο καπετάνιος πήρε αυτή την απόφαση επειδή το νοσοκομείο των ανταρτών βρίσκονταν στους Χιονιάδες, που ήταν πολύ πιο μακριά. Μάλιστα του έβαλαν πολιτικά ρούχα και συμβούλεψαν τη γιαγιά μου να πει πως ήταν συγγενής της και τραυματίστηκε στο χωριό. Μόνο που τελικά δεν το πρόλαβε. Και τ'όχε καϋμό η γιαγιά μου...

Αυτή ήταν η γιαγιά μου, μια ολάνοιχτη αγκαλιά και καρδιά για όλους, όποιοι κι αν ήταν αυτοί.

Σ' αυτή τη γιαγιά είναι αφιερωμένο και το παρακάτω ποίημά μου.

Θύμισες

Θυμάμαι κάποια ροζιασμένα χέρια
μ'αριά δάχτυλα
σα λιανές κληματόβεργες,
κάποια μάτια δαδιά
ποϋσβηναν λες στα δάκρυα,
κάποια περασμένα λόγια,
λίγα παραμύθια.
Θυμάμαι τις αντικρουστές τις πόρτες
στο σοκάκι
και το σκαμνί στην οξώθυρά μας.
Τη μπρούτζινη χειρόλαμπα,
το πέτρινο το τζάκι
και τη μουριά μας ποϋφτανε
ως το παραθύρι
με τις σιδηριές,
και μες στο μαστραπά λίγα λουλούδια...
Κι ύστερα ήρθε το ... φως
και φώτισε το λιγοστό πάππου προς πάππου
βιός μας.
Κι έγιναν όλα ξαφνικά παλιά,
και τόσο φτωχικά.
Και κρύφτηκαν, χάθηκαν, να πάρουμε
καινούργια...
Θυμάμαι κάποια ροζιασμένα χέρια
μ'αριά δάχτυλα
σα λιανές κληματόβεργες,
να σκουπίζουν κρυφά,
δυο μάτια δαδιά,
Στο κούτσουρο π'απόμεινε απ'τη μουριά.

Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη (2000)

Η μονή της Μόλιστας

Εισαγωγική σημείωση: Το κείμενο που ακολουθεί βασίζεται σε πληροφορίες των βιβλίων μου "Από την ιστορία της επαρχίας Κόνιτσας" (έκδ. 2017) και "Η επαρχία της Κόνιτσας και η Μόλιστα επί τουρκοκρατίας" (έκδ. 2003), όπου μνημονεύεται και η προγενέστερη βιβλιογραφία.

Οι τρεις διαδοχικές θέσεις της

Στην κοιλάδα του βουνού Γύφτισσα που απολήγει στον Βουρκοπόταμο, ιδρύθηκε το 1328 μικρή μονή, αφιερωμένη στην Παναγία, από τον Ανδρόνικο Κομνηνό Παλαιολόγο, ανεψιό του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου Β΄ και διοικητή μιας ευρύτερης περιοχής που περιείχε και την κοιλάδα αυτή. Κατά τα έτη 1348-59, οπότε στην Ήπειρο επέδραμαν Σλάβοι, εγκαταστάθηκαν στην κοιλάδα μετανάστες, οι οποίοι κατάγονταν από την Σοποτσάνη της Σερβίας, όπου άκμαζε η αγιογραφική τέχνη, και έκτισαν στην κοιλάδα οικισμό τους που έλαβε το όνομα Σοποτσάνη, αλλά αργότερα αυτό μεταλλάχθηκε σε Σιουπόστιανη. Οι ίδιοι μετέφεραν από την πατρίδα τους και edώρισαν στην προαναφερθείσα μονή μια εικόνα της Παναγίας της Δεομένης (δηλαδή της προσευχόμενης με ανυψωμένα τα χέρια). Επειδή στα σλάβικα η Δεομένη λεγόταν Μόλι-

στα, η εν λόγω μονή ονομάστηκε μονή της Μόλιστας (της Δεομένης).

Το 1667 η Σιουπόστιανη, που είχε τότε 40 οικογένειες, χτυπήθηκε από επιδημία πανούκλας, γι' αυτό οι κάτοικοί της μετοίκησαν, οι πιο πολλοί κοντά στην Κωνσταντινούπολη, μερικοί δε στις απέναντι μικρές συνοικίες Γανναδιό, Μεσαριά και Μποτσιφάρι. Οι μοναχοί της μονής αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν και οικοδόμησαν νέα κτήριά της δίπλα στη συνοικία Μποτσιφάρι, το έτος 1672 (το οποίο χαραχτηκε σε λίθινη πλάκα της), και μετέφεραν εκεί και την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Μόλιστας (της Δεομένης). Η νέα μονή ονομάστηκε και αυτή «μονή της Μόλιστας», λόγω δε της φήμης της εικόνας της ονομάστηκε Μόλιστα και η γειτονική κοινότητα των ως άνω τριών συνοικιών. Η μονή αυτή (1667) καταστράφηκε λόγω κατολίσθησης του εδάφους της πριν από το 1819, μάλλον το 1818. Βρισκόταν κοντά στη θέση της τωρινής μονής. Στα νοτιοδυτικά της, όπου σήμερα φαίνονται τμήματα θολωτών κατασκευών ανάμεσα στα ερείπιά της.

Ο ναός της μονής που υπάρχει σήμερα κτίσθηκε το 1819, όπως υποδηλώνουν οι αναγραφές της χρονολογίας αυτής στην εξωτερική όψη του ιερού βήματος και σε λίθινη πλάκα μη εντοιχισμένη. Το σωζόμενο διώροφο κτήριο των κελιών πρέπει να οικοδομήθηκε ταυτό-

Η λειψανοθήκη που είχε κλαπεί και επέστρεψε στη μονή της Μόλιστας τον Φεβρουάριο του 2018, με δωρεά του εφοπλιστή Αθαν. Μαρτίνου. [Πηγή: Διαδίκτυο].

Η μονή της Μόλιστας το 2016. [Πηγή: Προσφορά Γιώργου Βέργου].

χρονα ή σε λίγα χρόνια, ενώ η διπλανή διώροφη αποθήκη κτίστηκε αργότερα με δαπάνες κάποιου μουσουλμάνου που η κόρη του θεραπεύτηκε στην μονή. Μετέπειτα έγιναν ανακαινιστικές εργασίες: το 1892 με δαπάνες των μοναχών, το 1963 με φροντίδες του ιερέα του χωριού Μποτσιφάρι (μετονομασθέντος Μοναστήρι) Βασιλείου Βέργου και μετά το 2015 με επιμέλεια του Γεωργίου Β. Βέργου που φρόντισε και για την αγιογράφηση του εσωτερικού του καθολικού.

Λατρευτικά αντικείμενα, σχολική διδασκαλία

Στις ιστορικές πηγές, δεν γίνεται λόγος για την τύχη της εικόνας της Παναγίας της Δεομένης,

αλλά αναφέρεται ότι στο καθολικό της μονής υπήρχε φορητή εικόνα της Παναγίας, η οποία ήταν θαυματουργή και εθεράπευε ιδίως φρενοβλαβείς και επιληπτικούς, ενίοτε δε μεταφερόταν σε σπίτια αρρώστων. Η εικόνα της Παναγίας που φιλοτεχνήθηκε το 1783 και υπήρχε στο προσκυνητάρι του καθολικού έχει κλαπεί από διαρρήκτες το 1976, μαζί με άλλες εικόνες και 5 λειψανοθήκες. Η μια από της λειψανοθήκες αγοράστηκε σε δημοπρασία από τον εφοπλιστή Αθαν. Μαρτίνο και δωρήθηκε από αυτόν στην μονή τον Φεβρουάριο του 2018. Το υπάρχον ξυλόγλυπτο τέμπλο του καθολικού ανήκε στον ναό που είχε κτισθεί το 1672. Τα υπάρχοντα δυο λιθόγλυπτα μανουάλια κατασκευάστηκαν το 1831 στο γειτονικό χωριό Γκρισμπάνι.

Οι μοναχοί της μονής, μέχρι το 1818 τουλάχιστον,

χιστον, είναι πιθανό να παρείχαν γραμματικές γνώσεις σε αγόρια των τριών συνοικιών της Μόλιστας, όπως συνέβαινε και σε άλλες μονές και όπως διαφαίνεται από τα ακόλουθα περιστατικά: Σε εκκλησιαστικά βιβλία της Μόλιστας έγραψαν τα ονόματά τους ο Φώτης δάσκαλος το 1787 και ο Αναστάσιος μαθηματικός το 1816. Στα βιβλία της μονής περιλαμβάνονταν ένας παλιός Νομοκανόνας, ένας Πανδέκτης του 1759 και η Εξάβιβλος του Αρμενόπουλου (1806). Στην μονή και στις τρεις συνοικίες το 1813 υπηρετούσαν 13 ιερείς (που ασφαλώς γνώριζαν ανάγνωση και γραφή). Γνωρίζουμε 37 εγγράμματος Μολιστινούς που είχαν γεννηθεί πριν από το 1820.

Μοναχοί, περιουσία

Αναφορικά με τους μοναχούς της μονής γνωρίζουμε τα ονόματα μόνον εκείνων που μνημονεύονται σε γραπτές πηγές ως διατελέσαντες ιερομόναχοι ή ηγούμενοι της μονής σε κάποια έτη της θητείας τους. Πρόκειται για τους εξής: Διονύσιος (1658, 1701), Φιλόθεος (1707), Καλλίνικος (1708), Νεόφυτος (ηγούμενος, 1722), Νικηφόρος (1757, 1780, 1783), Ανανίας (1794), Κύριλλος (1799), Μελέτιος (ηγούμενος, 1781, 1807), Νικηφόρος (1813, 1839), Δωρόθεος (1824), Άνθιμος (ηγούμενος, 1851), Νεόφυτος (ηγούμενος, 1873), Ιωακείμ (1876), Κωνσάντιος (ηγούμενος, 1880), Άνθιμος (ηγούμενος, 1892, 1903, 1909).

Το 1894 η μονή «είχε εισόδημα 60 λιρών και πολλά ιδιόκτητα κτήματα, αλλ' ένεκα της επελθούσης οικονομικής καταστάσεως εν Ελλάδι

απώλεσε και το ολίγον αυτό εισόδημα, διότι το κεφάλαιον είναι εις δημόσια χρεώγραφα της Ελλάδος». Το 1913 η μονή είχε «αρκετήν περιουσίαν, απεράντους εκτάσεις γαιών, κτηνοτροφίας και πολλά στρέμματα αμπελώνων», μολοντί από τίνων ετών είχε αρχίσει να παρακμάζει, ιδίως λόγω της κακής διαχειρίσεώς της. Λέγεται ότι ανήκαν σε αυτήν και τα εξωκκλήσια του Αγίου Νικάνορα και του Άι Λιά της Βράνιστας, καθώς και οι γύρω τους περιοχές, και ότι τα κτήματά της εκμισθώνονταν σε λαϊκούς. Το 1922, επειδή από τίνων ετών δεν υπήρχε ηγούμενος, διορίσθηκαν ως διαχειριστές της μονής τρεις λαϊκοί.

Η μονή σήμερα

Η μονή της Μόλιστας είναι μια από τις 30 μονές που ιδρύθηκαν στην επαρχία Κόνιτσας κατά τους αιώνες 11ο μέχρι 19ο και μια των 16 από αυτές των οποίων διασώθηκαν οι ναοί τους ή και τα κελλιά τους (οι υπόλοιπες 14 αφανίσθηκαν). Εκτός από το καθολικό της, σώζονται τα κτήρια των κελλιών της και της αποθήκης της.

Δεν έχει μοναχούς και τελεί υπό την διαχείριση ηγουμενοσυμβουλίου, στο οποίο προεδρεύει ο ηγούμενος της Μολυβδοσκεπάστης μονής. Είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου και λειτουργείται την 21 Νοεμβρίου, αλλά και σε λίγες άλλες περιπτώσεις. Οι ενδιαφερόμενοι να την επισκεφθούν πρέπει να συνεννοηθούν με τον επίτροπο Γεώργιο Βέργο (κιν. 6946700773). Είναι προσιτή με αυτοκίνητο και μπορεί να φιλοξενήσει προσκυνητές στο κτήριο των κελλιών της (10 κλίνες σε 6 δωμάτια).

Το πανηγύρι

Στην ψυχή του Ρωμιού το πανηγύρι κατέχει περίοπτη θέση. Ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες ολόκληρη η Ελλάδα γιορτάζει τα πανηγύρια της που είναι συνυφασμένα με την λαϊκή παράδοση.

Με την πάροδο του χρόνου ο άνθρωπος του μόχθου νιώθοντας έντονη την ανάγκη της ανάπαυλας από τη σκληρή δουλειά άδραξε την ευκαιρία των εορτών να πανηγυρίζει και να γλεντά. Ιδίως για τους κατοίκους των χωριών διότι σ' αυτό ανταμώνουν με φίλους και συγγενείς επισκεπτόμενοι τα χωριά τους μετά από ένα χρόνο σκληρής δουλειάς και ξενιτεμού.

Σε στιγμές νοσταλγίας ξενιτεμένοι τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού υποτονθούρουν κάτι που θυμίζει τον τόπο που γεννήθηκαν, γαλουχήθηκαν και ανδρώθηκαν με χορούς και πανηγύρια. Εδώ θα ταίριαζαν λίγες αράδες από το γνωστό άσμα της Σ. Βέμπο:

*«Χωριό μου χωριουδάκι μου
και πατρικό σπιτάκι μου
Στη σκέψη μου σας φέρνω νύχτα μέρα
εδώ στα ξένα πέρα»*

Τα πανηγύρια είναι μία συνάντηση, μία ευκαιρία χαλάρωσης του ανθρώπου, είναι θεσμός που εκφράζεται το λαϊκό αίσθημα. Μας διδάσκουν την απλότητα, την παρέα, τη συλλογικότητα, την αντάμωση στις πλατείες των χωριών αναβιώνοντας το κέφι, τη ζωντάνια, το γλέντι, το χορό, το χτύπημα στην πλάτη ακόμα και σε ανθρώπους ούτε κατ' όψιν γνωστούς.

Τα πανηγύρια είναι η απάντηση στον ξενόφερτο τρόπο ζωής ο οποίος μας αποκόπτει από τις ρίζες μας, από την εθνική μας παράδοση. Η

επιμελής φροντίδα της ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ των εκδηλώσεων και του χορού διατηρεί την αύρα της παράδοσης που συγκινεί το είναι μας.

Η νέα γενιά είναι ο κρίκος που συνδέει το σήμερα με το χθες καθώς και με το αύριο. Πανηγύρι σημαίνει: αποχαιρετούμε τη ρουτίνα της καθημερινότητας και υποδεχόμαστε τη διασκέδαση, τη χαλάρωση. Γι' αυτό ένα γιγαντιαίο ανθρώπινο ποτάμι που συγκεντρώνεται στο χοροστάσι όπου επικρατεί το αδιαχώρητο.

Πλούσιες είναι οι γιορτές που συνήθως έχουμε στο χωριό μας με αποκορύφωμα το πανηγύρι της Παναγιάς. Ο παραδοσιακός κύκλιος χορός που στήνεται κάθε χρόνο στο Αυγουσιάτικο τριήμερο θυμίζει χορό των Αρχαίων καθώς οι παλαιότεροι διδάσκουν τις νεότερες γενιές διατηρώντας αδιάκοπη την αλυσίδα της παράδοσης.

Το ντόπιο τραγούδι συνοδευόμενο από τα μελωδικά κλασιάρικα γυρίσματα που εκπέμπει το Ηπειρώτικο κλαρίνο αγγίζουν, ευχαριστούν και τέρπουν την ακοή μας. Άξιον προσοχής είναι το γεγονός ότι «ΝΤΕΛΙΡΙΟ» ενθουσιασμού καταλαμβάνει τα πλήθη κάθε φορά που εμφανίζεται ο ασυναγώνιστος καλλιτέχνης ΝΙΚΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ του οποίου η κλαρινάτη δεξιότητα εκτόξευσε την καριέρα του συνοδεύοντας τη διπλή αρμαθιά του χορού με κύρος και αξιοπρέπεια.

Τη θέαση και ακρόαση, τη συγκίνηση, το συναίσθημα και την απόλαυση των στιγμών αυτών της γύρω ανθρωποσύναξης καθιστούν την περιγραφή της ακριβούς εικόνας δύσκολο εγχείρημα. Πειθαρχημένα, με τάξη και συγχρονισμένα βήματα με συγκεκριμένο συνδυασμό κινήσεων του κορμού και των άκρων οι κατ' ηλικίαν πιασμένοι στη σειρά έτοιμοι να ξεδιπλώσουν τις χορευτικές τους ικανότητες υπακούοντας πιστά τον κρουστό ρυθμό του ντεφιού. Την δε ουρά του χορού αποτελεί μια σειρά από μικρά αγγελοúδια όπου με τα παιδικά τους ασυγχρόνιστα βηματάκια δίνουν μία ξεχωριστή γουστόζικη νότα.

Ρίγη συγκίνησης και συναισθηματικά φόρτιση δημιουργεί όλο αυτό το υπερθέαμα ιδίως σ'

αυτούς που ξενιτεύτηκαν στα πέρατα της οικουμένης.

Η αγαπητή μας Αδελφότητα συμβάλλει τα μέγιστα σε όλες τις εκδηλώσεις και ταυτόχρονα δίδει την ευκαιρία στους χωριανούς τη συχνή επίσκεψη και κατοίκηση των σπιτιών τους κρατώντας ζωντανό το χωριό. «Διαφορετικά θα ομοίαζαν τα σπίτια όπως σωστά είχε κάποιος με «νεκρά» στοιχειωμένα κτίρια χωρίς ζωή με τας γλαύκας θρηνούσας επ' αυτών».

Ιδίως τώρα που ο υπέρμετρος συγκεντρωτισμός στις μεγαλουπόλεις ευνοεί το ΦΑΣΜΑ της ερήμωσης να πλανάται ανενόχλητο πάνω από τα διάσπαρτα γραφικά χωριά της υπαίθρου.

Αυτά πέρασαν από το μυαλό μου καθώς περιδιάβαζα νοερά στους δρόμους και στα άφωνα σοκάκια του χωριού αντικρίζοντας νεόδομητα καλοσυντηρημένα σπίτια με αμπαρωμένες αυλόπορτες.

Οι συντονισμένες ενέργειες διοργάνωσης των πανηγυριών ακτινοβολούν την αγάπη και το σβέλτο ενδιαφέρον του Δ.Σ. στο αναληφθέν έργο με υπερβάλλοντα ζήλο. Εξοπλισμένο με γνώση και ενθουσιασμό ακολουθεί επιτυχώς τη σωστή κατεύθυνση και είναι πράγματι άξιοι συγχαρητηρίων, ενεργώντας πάντοτε με γνώμονα την διασκέδαση του κοινού.

Όσον αφορά εμάς της προχωρημένης ηλικίας «παλικάρια» τα οποία οσονούπω πλησιάζουν στη Δύση του βίου λέγω τα εξής:

Κυριευμένοι από ψυχική έξαρση του πανηγυρικού ξεφαντώματος η σκέψη μας επικεντρώνεται αναλογιζόμενη τη Λεβεντιά της νιότης μας ζώντας προς στιγμήν ενδόμυχα με την ψευδαίσθηση ότι βρισκόμαστε στα ... ANTA=(τριάντα) ξεχνώντας ότι ανήκουμε στα ...ONTA=(ογδόντα) συν οκτώ.

Ειπώθηκε επίσης ότι:

*«Ζωή χωρίς γιορτές είναι μακρύς
δρόμος χωρίς πανδοχείο»
«Βίος ανεόρταστος μακρά
οδός απανδόχευτος»*

Νικ. Βασ. Φασούλης

Πελατειακά πολιτικά εφήμερα

Τα πολιτικά κόμματα στη χώρα μας ιδρύθηκαν την εποχή της Βαυαροκρατίας (1833-1843) με όλες τις ιδεολογικές και κοινωνικές αντιθέσεις της Επαναστατικής περιόδου (1821-1833). Οι οργανωτικές δομές τους ήταν άτυπες, καθώς δεν υπήρχαν καταστατικά, γραφεία και ενεργά μέλη. Βασίζονταν στις νοοτροπίες των κοινωνιών της εποχής τους. Έτσι, όσοι ανήκαν σ' ένα κόμμα αποτελούσαν ένα δίκτυο μικρών φατριών. Συνδέονταν μεταξύ τους με δεσμούς συγγένειας εξ αίματος ή εξ αγχιστείας, καθώς οι οικογένειες ήταν πιο διευρυμένες από τις σημερινές.

Ακόμα και μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1843 και την εισαγωγή στην πολιτική των νέων κοινοβουλευτικών θεσμών μέχρι του κινήματος στο Γουδί (1909) και την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1910) στην πολιτική επικρατούσε η εκλογική βία και η νοθεία.

Από το τέλος του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου (1917) και μέχρι το έτος 1936, δηλαδή την αποκαλούμενη περίοδο του Μεσοπολέμου, στην πολιτική ζωή της χώρας κυριάρχησαν το κόμμα των Φιλελευθέρων και το Λαϊκό κόμμα, τα οποία συνέχισαν να μεσολαμβάνουν ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία, καθώς η νοοτροπία των πολιτών δεν άλλαξε σημαντικά και οι ψήφοι ανταλλάσσονταν πελατειακά. Τα κατά τόπους

κομματικά δίκτυα, ανάλογα με τις περιστάσεις, συνεργάζονταν ή συγκρούονταν μεταβάλλοντας τις πολιτικές συμμαχίες. Έτσι, οι κυβερνήσεις αδυνατούσαν να λειτουργήσουν χωρίς τις συναλλαγές με τα κάθε λογής αυτόνομα κομματικά κέντρα, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει η οικονομική κρίση του 1929 και το πολιτικό αδιέξοδο του 1936 με ολέθριες συνέπειες, καθώς κυριάρχησε κομματική αντιπαλότητα και η κοινωνική μιζέρια.

Όλα τα παραπάνω είναι ιστορικά γνωστά, αλλά τα τεκμήρια που αποδεικνύουν αυτήν την «συναλλαγή» είναι πλέον δυσεύρετα. Προέκυψαν στο παρελθόν για να εξυπηρετήσουν ένα φαινομενικά ασήμαντο πολιτικό σκοπό, δεν αποτελούσαν αρχειακό υλικό, δεν διατηρήθηκαν και θεωρούνται σπάνια. Απέκτησαν συλλεκτικό ενδιαφέρον και ανήκουν στην κατηγορία των «εφήμερων», ονοματολογία συλλεκτικά ελληνική, η οποία καθιερώθηκε και διεθνώς.

Ένα τέτοιο τεκμήριο, το οποίο έχει σχέση με την περιοχή μας αποτελεί η από 14 Ιουλίου του 1923 επιστολή των εκπροσώπων των κατοίκων της Πυρσόγιαννης, προς τον βουλευτή του κόμματος των Φιλελευθέρων, τον Σπύρο Σίμο, ο οποίος ήταν και εκδότης της εφημερίδας «Πατρίς». Η εν λόγω επιστολή έχει ως αποστολείς τους γιατρούς Χατζησπύρου, Στεφάνη και τον ιδιώτη Ι.Κ. Βετσόπουλο, αναφέρεται με καθαρά κομματικό γλαφυρό ύφος σε θέματα που απασχολούσαν την Πυρσόγιαννη και μας δίνει κάποια ιστορικά στοιχεία για την περιοχή μας. Στην Πυρσόγιαννη λειτουργούσε αστυνομικός σταθμός, μεταβατικό ειρηνοδικείο και ήταν κέντρο της περιοχής. Αποκαλείτο «ακρόπολις του Βενιζελισμού, ενώ οι βουρμπιανίτες ήταν πολέμιοι του κόμματος των Φιλελευθέρων, είχαν τα μέσα εις Αθήνας και Ιωάννινα και κατέπνιγαν αιωνίως το δίκιο της φωνής τους». Το ίδιο έτος πρωτολειτούργησε στη Βούρμπιανη ταχυδρομικό γραφείο και τηλεγραφείο, γι' αυτό το γεγονός, σύμφωνα με την επιστολή, «πληγώθηκε η φιλοτιμία των 620 ψηφοφόρων του κόμματος των Φιλελευθέρων της Πυρσόγιαννης και ζητούσαν την ίδρυση ανάλογων γραφείων

στο χωριό τους, με δικαιοδοσία της κοινότητας του νοτίου τμήματος του γραφείου της Βούρμπιανης, ήτοι την Πυρσόγιαννη, την Στράτσιαννη, την Πλάβαλη, το Μπελθούκι, το Κουσαρτσικόν και τον Ίσβορο». Επιπροσθέτως, στην ίδια επιστολή υπάρχει και το αίτημα της ανέγερσης σχολικού κτιρίου, το οποίο είχε αποτεφρωθεί το 1914, από άνδρες των εθελοντικών Σωμάτων του Βορειοηπειρωτικού αγώνος και η κατασκευή γέφυρας στο Βουρκοπόταμο.

Μεσολάβησε ο 2ος Παγκόσμιος Πόλεμος (1941-1944), ο αδελφοκτόνος Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949) και η Μετεμφυλιακή περίοδος (1950-1967) αλλά η δομή των πολιτικών κομμάτων δεν διέφερε σημαντικά από εκείνη που τα χαρακτήριζε προπολεμικά. Περίοπτη θέση εξακολουθούσαν να έχουν οι διάφοροι τοπικοί παράγοντες και οι επικεφαλής των κομματικών εξουσιών επιδίωκαν την επικοινωνία τους. Ως εξέλιξη αυτών των φαινομένων τα κόμματα για να ελέγχουν την εξουσία καθιέρωσαν το εκλογικό σύστημα του δικομματισμού, επέβαλαν το συγκεντρωτικό κράτος και ενίσχυσαν την αστυφιλία.

Οι ψηφοφόροι συνέχιζαν να καταφεύγουν στους πολιτικούς των κομμάτων, καθώς θεωρούσαν ότι με τις παρεμβάσεις και τις γνωριμίες τους μπορούσαν να αποκτήσουν την εύνοια των κρατικών υπηρεσιών. Μέσα από ένα μικρό αρχείο αλληλογραφίας αντλούμε σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο επικοινωνίας των κατοίκων της Δροσοπηγής, ψηφοφόρων του κόμματος της Ε.Δ.Α. με τον βουλευτή Μιχάλη Χριστογιώργο (1912-2008), ο οποίος ήταν εκλεγμένος στο Νομό Ιωαννίνων την περίοδο 1958-1961, αλλά η επαφή του με τους κατοίκους του χωριού συνεχίσθηκε μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του 1967, οπότε και εξορίσθηκε. Θα 'ταν παράλειψη εάν δεν αναφέρουμε ότι τα περισσότερα γράμματα στέλνονταν με έμπιστα πρόσωπα και όχι ταχυδρομικά, γιατί πάντα ελλόχευε ο φόβος της λογοκρισίας. Τα αιτήματα ήταν κυρίως τοπικού χαρακτήρα τα οποία αφορούσαν κυρίως την συγκοινωνία του χωριού και την αναγνώριση των ιδιοκτητών χωραφιών.

Ακόμα, υπάρχουν αναφορές σε κομματικά ζητήματα, όπως η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους κάποιων ψηφοφόρων, οι οποίοι εθεωρούντο «δικοί τους», η αποστολή έντυπου υλικού κ.α.. Δεν λείπουν βέβαια από κάποιους και τα «παράξενα» αιτήματα, όπως η παρέμβαση του πολιτευτή για την μετάθεση του Δασάρχη, επειδή προσημείωνε τα ξύλα του κοινοτικού δάσους πριν την υλοτομία. Αυτό, κατά το αποστολέα, «το έκανε για να εκδικηθεί το χωριό, επειδή σημείωνε άνοδο στους δημοκρατικούς ψήφους». Ακόμα κάποιος άλλος κάτοικος ζητούσε, αν ο πολιτευτής είχε γνωριμία με τον επόπτη της Αγροφυλακής να επέμβει ώστε «να μετατεθεί ο αγροφύλακας του χωριού, επειδή δρούσε ποικιλοτρόπως και έστεκε βραχνάς για το χωριό».

Βέβαια θα αναρωτηθείτε πως κάποιος αντιπολιτευόμενος πολιτικός μπορούσε να είχε παρεμβάσεις στον ελεγχόμενο από το κυβερνητικό κόμμα κρατικό μηχανισμό. Τα ίδια τεκμήρια αποδεικνύουν ότι οι εκλεγμένοι βουλευτές του Νομού συνεργαζόταν και υπήρχε «αλληλοεξυπηρέτηση», καθώς διατηρούσαν μεταξύ τους καλές σχέσεις και αυτό ήταν γνωστό σε ορισμένους ψηφοφόρους.

Μέσω των εφήμερων τεκμηρίων είδαμε τις περιπτώσεις που οι ψηφοφόροι απέβλεπαν στην προσοδοθηρία, παρακάτω θα αναφερθούμε σε ένα γεγονός το οποίο μπορεί να μην έχει την απόδειξη του εφήμερου, αλλά καταγράφεται ως προσωπική μαρτυρία και αποδεικνύει ό,τι και οι πολιτικοί επιδίωκαν την «πελατειακή συναλλαγή», με σκοπό την ψηφοθηρία.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 επισκέφθηκε σε προεκλογική περίοδο το χωριό υπουργός του κυβερνώντος κόμματος, ο οποίος εκείνη την εποχή μεσουρανούσε στην πολιτική και από τη Δροσοπηγή ελάμβανε τους περισσότερους ψήφους. Η προεκλογική συγκέντρωση πραγματοποιήθηκε στο καφενείο του Βασιλούλη, πιστεύω ότι κάποιος θα τη θυμούνται, γιατί περιείχε και κάποιες εντάσεις. Σε κάποια στιγμή ζήτησε και έλαβε το λόγο ο τότε Πρόεδρος του Χωριού, ο αείμνηστος Κώστας Ζιώγας, ο οποίος

έθεσε διάφορα ζητήματα της Κοινότητας. Ο υπουργός, αφού αντάλλαξε κάποιες κουβέντες με τους συνεργάτες, απάντησε ότι από τη Δροσοπηγή δεν έχει κανένα αίτημα. Ο πρόεδρος αιφνιδιάσθηκε και δεν αντέδρασε, καθώς δέχθηκε δημόσια κάποια επικριτικά σχόλια συγχωριανών. Την άλλη μέρα ήρθε στο κοινοτικό γραφείο καταστεναχωρημένος για την «προσβολή» που υπέστη και ευγενικά ζήτησε εάν τα αιτήματα για την εκτέλεση ορισμένων έργων, όπως ήταν αυτό της ύδρευσης, της κατάρτισης του δρόμου κ.α., στάλθηκαν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Διαπιστώσαμε ότι τα αιτήματα είχαν σταλεί, αλλά ο πρόεδρος δεν μπορούσε να κατανόησει ότι ο υπουργός όταν είπε «ότι από τη Δροσοπηγή δεν έχει κάποια αιτήματα» εννοούσε ότι αυτά δεν είχαν πάει στο πολιτικό του γραφείο.

Δυστυχώς αυτή ήταν η πολιτική κουλτούρα των κυβερνήσεων της Μεταπολίτευσης (1974-2009), παρότι εμφανιζόταν με φαινομενικά αριστερό πρόσωπο, γιατί στην παραπάνω περίπτωση ο πρόεδρος του χωριού, με την πολιτική αγνότητα που τον διέκρινε, λειτούργησε αξιωματικά, αλλά ο υπουργός του έδειξε έμμεσα το δρόμο της παράκαμψης.

Το περιστατικό αυτό, αλλά και άλλα καταγεγραμμένα και μη, αποδεικνύουν ότι οι εξουσίες των κυβερνήσεων του Π.Α.Σ.Ο.Κ. και της Νέας Δημοκρατίας, οι οποίες ήταν μετεξέλιξη των κομμάτων της Μετεμφυλιακής περιόδου, δηλαδή του κόμματος της Ένωσης Κέντρου και της Ε.Ρ.Ε. αντίστοιχα, χρησιμοποιούσαν τα δάνεια για την χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού και τα διένειμαν κατά βούληση με αναξιοκρατικό τρόπο, με σκοπό να αυξήσουν τη δημοτικότητα και συνεπώς την εκλογική νίκη. Τα αποτελέσματα είναι γνωστά, αφού όλοι μας βιώνουμε την οικονομική και κοινωνική κρίση των τελευταίων χρόνων, εξ αιτίας της «επιτροπείας» των δανειστών μας. Κρίση, το λογαριασμό της οποίας θα κληθούν να πληρώσουν οι αποκαλούμενες «επόμενες γενιές».-

Email: fasoulisn@ath.forthnet.gr

Η Ήπειρος σε χάρτες των ετών 1570, 1592, 1640

Σε μερικούς από τους πρώτους γεωγραφικούς χάρτες που καταρτίστηκαν από Ευρωπαίους κατά την περίοδο 1550-1600, απεικονίζεται και η Ήπειρος. Τα γεωγραφικά στοιχεία αυτών των πρώτων χαρτών χρησιμοποιήθηκαν και σε χάρτες των δυο επόμενων αιώνων, με λίγες μόνον διαφοροποιήσεις.

Οι γνώσεις που είχαν οι σχεδιαστές των χαρτών εκείνων για τους τόπους που φαίνεται ότι προήλθαν αφ' ενός από ιστορικές πηγές και αφ' ετέρου από πληροφορίες που κυκλοφορούσαν κατά την εποχή τους στα μεγάλα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης, ιδίως στην Βενετία, η οποία επί αιώνες διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με τα παράλια της Ηπείρου και ενίοτε με την ενδοχώρα της. Όμως οι γνώσεις αυτές ήσαν εν πολλοίς ελλιπείς, λανθασμένες και ασαφείς, γι' αυτό οι χάρτες εκείνοι εμφανίζουν πολλές ελλείψεις, αλλά και ανακρίβειες που δίνουν την εντύπωση ότι οι ποταμοί, τα βουνά, οι οικισμοί κ.λπ. έχουν χωροθετηθεί στους χάρτες σχεδόν τυχαία. Επί πλέον, στα τοπωνύμια, που είναι γραμμένα στην ιταλική γλώσσα, βρίσκομε συ-

χνά παραποιήσεις τους ή ανορθογραφίες. Πολλοί από τους εν λόγω χάρτες αναδημοσιεύτηκαν, σμικρυνμένοι και εν πολλοίς δυσανάγνωστοι, στο βιβλίο του Γ. Τόλιου *"Ιστορία της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου 1420-1800"*, που εκδόθηκε το 2008. Εξετάζοντας αν στους χάρτες αυτούς μνημονεύεται η Κόνιτσα, της οποίας την ιστορία ερευνούμε, διαλέξαμε προς μελέτη μεταξύ αυτών εκείνους που μπορούν να αναγνωσθούν με λιγότερες δυσκολίες. Πρόκειται για τρεις χάρτες που έχουν πρωτοεκτυπωθεί κατά τα έτη 1570, 1592 και 1640. Τους χάρτες τούτους τους μεγεθύναμε λίγο, τους ονομάσαμε με τα ψηφία Α, Β, Γ αντιστοίχως και τους παρουσιάζουμε εδώ, μαζί με λίγα σύντομα σχόλιά μας, υποθέτοντας ότι έτσι θα υποκινηθεί το ενδιαφέρον και άλλων Ηπειρωτών να αναζητήσουν ιστορικές πληροφορίες, έστω και αβέβαιες, στους παλιούς γεωγραφικούς χάρτες, οι οποίοι μέχρι τώρα έχουν αγνοηθεί από την ιστοριογραφία της Ηπείρου.

Στους τρεις χάρτες παρατηρούμε τα ακόλουθα, εξετάζοντας τον χώρο μεταξύ των Ιωαννίνων και της λίμνης Οχρίδος, στον οποίο υπογραμμίσουμε μερικά γεωγραφικά ονόματα: Βορειοδυτικώς των Ιωαννίνων (Iana), βρίσκομε τους οικισμούς Velicista (Βελτσίστα), Koliza (Κόνιτσα), S. Maria (δηλαδή Santa Maria, Σαμαρίνα), Voli (Περιβόλι), Corza (Κορυτσά). Στους χάρτες Α και Β, δεξιά της Corza έχουν σημειωθεί τα ονόματα Voidonar και Coniga, που σημαίνουν πιθανότατα Βοϊδομάτι και Κόνιτσα. Οι χάρτες Α και Γ απεικονίζουν ακριβώς δυο μικρούς ποταμούς να εκβάλλουν στην λίμνη των Ιωαννίνων. Στους τρεις χάρτες, βορείως της Αυλώνας (Valona), εκβάλλει ο ποταμός Αώος, ο οποίος στο πρώτο τμήμα της διαδρομής του έχει δίπλα του τους οικισμούς Promuti (Πρεμετή) και Clisura (Κλεισούρα). Βορείως, ο επόμενος ποταμός είναι ο Άψος, ο οποίος στο μέσο τμήμα του έχει δίπλα του το Belgrado (Βελέγραδο ή Μπεράτι), ενώ στον χάρτη Γ έχει δίπλα του την Choniza (Κόνιτσα). Ανάμεσα στις λίμνες Ocrida (Αχρίδα) και Prespa (Πρέσπα), έχει σημειωθεί

1570

το Παπίγο (Πάπιγκο), το οποίο στο χάρτη Γ είναι γραμμένο και στα αριστερά της Castoria (Καστοριάς) και της λίμνης της. Πιο κάτω εικονίζεται το συγκρότημα βουνών Donorigniza (χάρτης Α) ή Domonignisa Mont (Γ), το οποίο αντιστοιχεί ίσως στο ορεινό συγκρότημα Γράμμου, Σμόλικα, Τύμφης. Στο χάρτη Γ, επί των βουνών αυτών υπάρχει ο οικισμός Cogni (Κόνι), το όνομα του οποίου θυμίζει το φρούριον Κιόνιν που έκτισε ο Ιουστινιανός σε πλαγιά του βουνού Κόνις, το οποίο υπέρκειται της Κόνιτσας¹. Δεξιά του ως άνω συγκροτήματος βουνών, στους χάρτες Α και Β έχει σημειωθεί η Colognia (Κολώνια), η οποία γνωρίζουμε ότι βρισκόταν πίσω από τον Γράμμο. Άλλα τοπωνύμια των τριών χαρτών που μπορούμε να ταυτίσουμε με γνωστά τους τοπωνύμια της Μακεδονίας είναι τα εξής: Lefterochori (γνωστό από άλλες πηγές, πλησίον των Γρεβενών), Corza-

1592

pazari (Κέντρο, Βέντσια - Κορυτσά), Casi (Χάσια), Veria (Βέροια), Scydra (Σκύδρα), Bitolia (Μοναστήρι)².

Παραδόξως, στους τρεις χάρτες δεν έχει σημειωθεί κανένας από τους πολλούς οικισμούς που γνωρίζουμε ότι υπήρχαν ήδη κατά τον 14^ο ή τον 15^ο αιώνα και μετέπειτα στα Κούρεντα, στο Ζαγόρι και στο Πωγώνι, ούτε η Βελλά, για την οποία ο Ηπειρώτης γεωγράφος Μελέτιος έγραψε το 1692 ότι άλλοτε ήταν πόλη, όπως ήταν και η Κόνιτσα³.

Ασφαλώς, οι οικισμοί που έχουν καταγραφεί στους τρεις χάρτες υπήρχαν κατά τα έτη κατάρτισης των χαρτών, αλλά και λίγο ενωρίτερα τουλάχιστον, δηλαδή γύρω στο 1550 τουλάχιστον. Σήμερα βρίσκουμε στους χάρτες αυτούς πολλές ανακρίβειες, όπως προαναφέραμε.

1640

Όμως, η τότε πρώιμη τεχνική της χαρτογράφησης είχε να αντιμετωπίσει πολλές θεωρητικές και πρακτικές δυσκολίες, οι δε γεωγραφικές πληροφορίες που κυκλοφορούσαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης ήταν εν πολλοίς ασαφείς ή ασύμφωνες μεταξύ τους, ιδίως ως προς περιοχές δυσπρόσιτες και σχεδόν άγνωστες.

Υποθέτουμε ότι τα εμπορικά κέντρα εκείνα προμηθεύονταν από τους ως άνω οικισμούς κάποια προϊόντα τους (κτηνοτροφικά μάλλον) και ότι η καταγραφή των οικισμών τούτων στους χάρτες, καθώς και των άλλων που μνημονεύονται σε αυτούς, αποσκοπούσε στην γεωγραφική ενημέρωση των εμπορευομένων. Οι οικισμοί Veria και Parigo γράφτηκαν έκαστος σε δυο σημεία των χαρτών και η Κόνιτσα γράφτηκε σε τρία σημεία τους ως Coniga, Choniza και Coliza (ανορθόγραφα), ίσως επειδή οι πλη-

ροφορίες για τις γεωγραφικές θέσεις των οικισμών τούτων προήλθαν από διαφορετικές πηγές που ήταν ασύμφωνες μεταξύ τους.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. μελέτη μας εις "Πελοποννησιακά", τ. Α2, 2011, σελ. 528-529.
2. Για τα ονόματα της Δυτ. Μακεδονίας S. Maria, Voli, Lefterochori, Corzapazari, Casi, και για τα όρη Donorigniza, βλ. Γ. Τσότσος, "Ιστορική γεωγραφία της Δυτ. Μακεδονίας", 2011, σελ. 359, 362, 363 | Θ. Σαράντης εις "Μακεδονικά", τ. 1987-92, σελ. 245, 248-249.
3. Μελετίου, "Γεωγραφία παλαιά και νέα", 1728, σελ. 319 | Χ. Γκούτος, "Η επαρχία της Κόνιτσας και η Μόλιστα επί τουρκοκρατίας", 2003, σελ. 24-25 | Ο ίδιος, εις "Ηπειρωτικά Γράμματα", τ. 2010, σελ. 154-155.

...οι μήνες που πέρασαν στον τόπο μας!

9 Αυγούστου Εκδρομή στις Πρέσπες

Η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών στα πλαίσια των καλοκαιρινών της εκδηλώσεων, οργάνωσε στις 9 Αυγούστου μονοήμερη εκδρομή για τους κατοίκους του χωριού, στις Πρέσπες. Η συμμετοχή ήταν μεγάλη γι' αυτό και φέτος ανανεώνουμε το ραντεβού μας με νέο προορισμό! Μια υπέροχη εκδρομή με όμορφη παρέα, γέλιο, πειράγματα αλλά και συλλογή αναμνήσεων από τις όμορφες Πρέσπες!!

10 Αυγούστου Ομιλία-Βιβλιοπαρουσίαση Θωμά Β. Ζιώγα "Ηπειρώ- τικά Θολωτά Πετρογέφυρα"

Στις 10 Αυγούστου, στο Συνεδριακό Κέντρο Δροσοπηγής, πραγματοποιήθηκε η Ομιλία-Βιβλιοπαρουσίαση του Θωμά Β. Ζιώγα με τίτλο "Ηπειρώτικα Θολωτά Πετρογέφυρα". Αξίζει να σημειωθεί

πως το ενδιαφέρον, τόσο από τους Καντσιώτες όσο και από τους κατοίκους των λοιπών Μαστοροχωρίων ήταν αξιοσημείωτο. Τυχερή η επαρχία Κόνιτσας και μαζί της και η Δροσοπηγή που έχει στην ιστορική φαρέτρα της αυτήν την καταπληκτική έκδοση για τα γεφύρια της. Ευγνώμονες στο πρόσωπο του Θωμά Β. Ζιώγα γι' αυτήν την ερευνητική έκδοση.

12 Αυγούστου Διαγωνισμός Μπουρλότ

Για 2η συνεχόμενη χρονιά πραγματοποιήθηκε διαγωνισμός παιχνιδιών τράπουλας. Φέτος, οι χαρ-

τοπαίχτες διαγωνίστηκαν στο Μπουρλότ. Στιγμές "έντασης", γέλιου και ανατροπών πήραν τη θέση στα τραπέζια του γεροπλάτανου. Το μόνο σίγουρο είναι ότι αυτή η προσήλωση, μας έχει καθηλώσει και ο διαγωνισμός θα γίνει πλέον θεσμός! Νικήτρια ομάδα της αναμέτρησης ήταν ο Λέκκας Γιάννης και Σίμος Παύλος. Συμμετείχαν οι: Λέκκας Γιάννης, Σίμος Παύλος, Σίμος Κώστας, Σίμος Χρυσόστομος, Γιαννάκης Δημήτρης, Κοτσίνας Βασίλης, Ζηκούλης Σταύρος, Λέκκας Μιχάλης, Τσιλιμίγκας Θανάσης, Σιούτης Σπύρος, Λέκκας Θύμιος, Κοτσίνας Χρήστος.

11 Αυγούστου X-treme δραστηριότητα Νεολαίας

Από το προηγούμενο καλοκαίρι, η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών οργανώνει για τη Νεολαία του χωριού, X-treme δραστηριότητες καθώς η όρεξη για δράση το καλοκαίρι χτυπάει κόκκινο. Φέτος λοιπόν, ζήσαμε τη μοναδική εμπειρία με τη σχολή αλεξιπτώτου πлагιάς Fly & Fun και κάναμε μια όμορφη πτήση πάνω από την όμορφη Κόνιτσα! Η αδρεναλίνη έφτασε στα ύψη και όλα τα παιδιά ζήσανε μια αξέχαστη εμπειρία!

13 Αυγούστου

Αθλοπαιδιές - Αγώνες ανώμαλου δρόμου - Σκυταλοδρομίες

Τα παιδιά του χωριού μέσα από διασκεδαστικές αθλοπαιδιές, μας χάρισαν στιγμές γέλιου και το ευχαριστήθηκαν με την ψυχή τους!! Αγwνίστηκαν σε παιχνίδια στίβου ομαδικά και ατομικά. Ευχαριστούμε τον θάναση Τσιγκούλη για τον αθλητικό εξοπλισμό που μας παρέιχε καθώς επίσης και τη Δήμητρα Μανταφούνη για τις καλλιτεχνικές της δράσεις και το face painting που έκανε στους μικρούς μας φίλους.

Οι αγώνες ανώμαλου δρόμου έλαβαν χώρα και φέτος, που είχαν εκκίνηση και τερματισμό την κεντρική πλατεία του χωριού. Συνολικά 17 αγόρια και κορίτσια του Δημοτικού έτρεξαν στα γκαλντερίμια του χωριού. Δόθηκαν κύπελλα και μετάλλια στους τρεις πρώτους νικητές και νικήτριες και διπλώματα συμμετοχής σε όλα τα παιδιά που συμμετείχαν καθώς και από μια αναμνηστική μπλούζα με το σήμα της Αδελφότητας.

Στους αγώνες πήραν μέρος με σειρά κατάταξης:

Αγόρια (μίνι)

1. Λιβανίδης Θεόφιλος
2. Σίμος Ανδρέας
3. Χαρχαλάκης Κήρυκας
4. Κατσαμάνης Άγγελος
5. Μαργακάκης Ορέστης
6. Κατσούγκρης Βασίλης
7. Παμπουκίδης Κωνσταντίνος
8. Σιδηρόπουλος Γιώργος
9. Σπέλλας Τιμολέων - Θωμάς
10. Σιδηρόπουλος Φίλιππος

Κορίτσια (μίνι)

1. Ζηκούλη Ηλέκτρα
2. Κατσαμάνη Δέσποινα
3. Παπαδοπούλου Έλενα
4. Κεράζη Έλενα
5. Παπαδοπούλου Μιχαέλα
6. Καραμπούκα Ιωάννα
7. Κωτσίνη Σταματίνα

Τα αγόρια και κορίτσια του Γυμνασίου αγωνίστηκαν στη Σκυταλοδρομία. Υπήρχαν 4 ομάδες. Στην πρώτη θέση βρέθηκε η ομάδα Δ, στη δεύτερη θέση η ομάδα Α και την τρίτη θέση κατέκτησε η ομάδα Β.

Ομάδα Α

Σίμου Ναταλία
Σίμου Λυδία
Τσιγκούλης Δημήτρης
Κατσαμάνης Δημήτρης

Ομάδα Β

Μαυρομάτη Άννα
Κοτολούλης Γεώργιος
Χαρχαλάκη Μαρία
Βασιλόπουλος Χρήστος

Ομάδα Γ

Σκιάς Αντώνης
Σκιά Άρτεμις
Κυριαζόπουλος Κωνσταντίνος
Ταμπάκης Ιωάννης

Ομάδα Δ

Κατσιώτας Ιωάννης
Κατσαμάνης Κωνσταντίνος
Κατσιώτας Κωνσταντίνος
Λιβανίδης Πέτρος

Ομάδα Ε

Σπέλλα Σπυριδούλα
Κατσούγκρης Αλέξανδρος
Παπαδημητρίου Λεωνίδας

12 Αυγούστου

**Εργαστήριο Κατασκευής
Κούκλας και Παράσταση
Κουκλοθεάτρου από το
Antrala Puppet Theater**

Σε συνεργασία με το κουκλοθέατρο Αντράλα Puppet Theater είχαμε την τιμή να φιλοξενήσουμε στο χωριό μας τον Αντόνιο, με την παράσταση Μα-γυρεύοντας με τον Αντόνιο. Μια εκπληκτική παράσταση με όμορφα μηνύματα για τους μικρούς μας φίλους! Διασκεδάσαμε με την ψυχή μας και φυσικά φτιάξαμε με το κινητό εργαστήρι τη δική μας θεατροκούκλα.!!

Ανανεώνουμε με κάτι καινούργιο την χρονιά που ακολουθεί!

13 Αυγούστου

Εθελοντική Αιμοδοσία

Από το 2003, η καθιερωμένη ετήσια ομαδική αιμοδοσία σε κινητή μονάδα του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων, πραγματοποιήθηκε στις 13/08/2017 στο Συνεδριακό Κέντρο Δροσοπηγής. Αίμα έδωσαν οι: Λέκκα Ευτυχία, Κοτολούλης Χρήστος, Δημητρούλη Μαρία, Κουτρομπίνας Στέλιος, Μακρής Βασίλης, Καρρά Μαρίνα, Καπλάνη Σεβαστή, Μακρή Ιωάννα, Σπέλλα Ράνια, Μπολομύτης Στέφανος, Σπέλλας Αθανάσιος, Μουκούλης Κυρήκος, Κοτσίνας Άγγελος.

Προσήλθαν αλλά δεν έδωσαν αίμα: Σπέλλα Βάσω, Ζιώγας Βασίλειος, Σπέλλας Θωμάς, Μπαλτούμα Φωτεινή, Ίφτη Σόνια.

Αυτή η εκδήλωση αλληλεγγύης και ανθρωπιάς είναι χρήσιμη στους συνανθρώπους μας καθώς επίσης και στους συγχωριανούς μας. Μέχρι σήμερα εξυπηρετήθηκαν ανεξαιρέτως όλοι οι συγχωριανοί μας που είχαν ανάγκη αίματος. Συγχαίρουμε και ευχαριστούμε θερμά τους/τις αιμοδότες γι' αυτήν την υψηλής ευαισθησίας και ανθρωπιάς εκδήλωση και ευχόμαστε αυτή η πρωτοβουλία να γίνει παράδειγμα προσφοράς και αλληλεγγύης προς όλους!

14-15-16 Αυγούστου

Πανηγύρι Δροσοπηγής

Ο παραδοσιακός τρόπος του πανηγυριού της Δροσοπηγής ήταν και θα είναι πρώτιστο μέλημα της Αδελφότητας. Γι' αυτό και το πανηγύρι μας τη χρονιά που πέρασε άφησε τις καλύτερες των εντυπώσεων για μια ακόμη χρονιά. Το χωριό μας για πρώτη φορά, αλλά άκρως επιτυχημένα, συνεργάστηκε με την ορχήστρα του Ηλία και Κώστα Σμόλικα και του δικού μας Βασίλη Τσιγκούλη και του τραγουδιστή Φώτη Τράσια σε δυο πολύ όμορφα βράδια στις 14 και 15 Αυγούστου. Το μικρό μας χορευτικό, με τις παραδοσιακές του στολές και την επί σειρά 9 χρόνων δασκάλα τους Κωνσταντίνα Ζιώγα, χόρεψε τους Καντσιώτικους σκοπούς, μέσα σε κλίμα περηφάνιας και συγκίνησης από τους παππούδες και τις γιαγιάδες που καμάρωναν, στις 14 και 15 Αυγούστου, ημέρα γιορτής για το Κάντσκο, αφού γιορτάζει η Παναγιά μας. Στις 16 Αυγούστου, ο Νίκος Φιλιππίδης με την ορχήστρα του και πλήθος κόσμου να τον ακολουθεί, γέμισε το

χωριό μας με κάθε λογής ξενιτεμένο που ήθελε να ακούσει το παραδοσιακό Καντσιώτικο άκουσμα του κλαρίνου του. Το χορευτικό ενηλίκων με την εμπειρία του, χόρεψε με λεβεντιά, τα ακούσματα αυτού του τόπου. Ήταν μια υπέροχη βραδιά. Το τριήμερο πανηγύρι μας, στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία και ως Καντσιώτες, μη θέλοντας να χαθούν οι ρίζες και οι παραδόσεις μας συνεχίζουμε να τηρούμε τη μουσική του παράδοσης στον χορό και στα τραγούδια του. Σας ευχαριστούμε για την στήριξή σας!

4η Γιορτή Τσίπουρου

Η Γιορτή Τσίπουρου Δροσοπηγής έχει γίνει θεσμός. Φέτος, με απόλυτη και πλήρη οργάνωση πραγματοποιήθηκε η 4η Γιορτή Τσίπουρου στον πίσω χώρο του Συνεδριακού Κέντρου Δροσοπηγής. Η διαδικασία γνωστή σε όλους μας πλέον.. Κατά τον Σεπτέμβριο έγινε η αγορά των σταφυλιών, σειρά είχε το πάτημά τους από τη Νεολαία Δροσοπηγής και η τοποθέτησή τους στα βαρέλια, όπου η βράση ξεκινάει εις αναμονή της

28ης Οκτωβρίου και την 4η Γιορτή Τσίπουρου!! Η συμμετοχή ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Οι καζανιές διαδέχονταν η μια την άλλη, τα κοψίδια είχαν πάρει φωτιά στα κάρβουνα, καθώς πλήθος κόσμου περίμενε... και η μουσική ορχήστρα των Σαμαράδων έκανε το ζέσταμά της με τα παραδοσιακά μας Νουμπέτια. Το κέφι άναψε και οι χοροί κράτησαν έως αργά. Θέλουμε να ευχαριστήσουμε από καρδιάς όσους μας τίμησαν, καθώς ο κόσμος που ήρθε στο χωριό μας δεν είχε προηγούμενο χαροποιώντας μας ιδιαίτερα και φυσικά ευχαριστίες οφείλουμε σε όσους χωριανούς και χωριανές μας βοήθησαν και συντέλεσαν σε αυτήν την όμορφη βραδιά και σε όσους οικονομικά ενίσχυσαν τη Νεολαία Δροσοπηγής παρόλο που η εκδήλωση ήταν δωρεάν για όλους!! Ευχαριστούμε: τον **κ. Γιάννη Χατζόπουλο** για την προσφορά των σταφυλιών, τον **κ. Κώστα Τσάτσα** για την προσφορά μεγάλης ποσότητας κρέατος, την **κα Κιούσση Λίτσα** για το μαγείρεμα της βραστής γίδας, την **κα Ροϊδούλα Πατσιωτού** για την προσφορά μανιταριού για θέρμανση, τον **κ. Σταύρο** τον φούρναρη για την προσφορά ψωμιού,

τον **κ. Κοτολούλη Γιώργο** για την παραχώρηση του καζανιού, τον **κ. Ζιώγα Παύλο** για την παραχώρηση ψησταριάς, την **κα Λάρου Κατερίνα** για την προσφορά βαρελιών, τους

κ. Καζάκη και **Πέτρο Λέκκα** για την πολύτιμη βοήθειά τους στις καζανιές όπως κάθε χρόνο. Τέλος, την ορχήστρα των Σαμαράδων που σε κάθε εκδήλωση είναι δίπλα μας και μας στηρίζουν με τα μουσικά ηπειρώτικα ακούσματα.

Κοπή Πρωτοχρονιάτικης Πίτας

Στις 28 Ιανουαρίου η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών έκοψε την Πρωτοχρονιάτικη πίτα στο κατάστημα της Ροϊδούλας Πατσιωτού. Το πνεύμα των Χριστουγέννων, έδωσε τη δική του λάμψη στο χωριό μας! Το χωριό μας στολισμένο με φάνη και χριστουγεννιάτικο δέντρο στη "χώρας" του χωριού καθώς και με τον στολισμό και φωτισμό σε κάθε βρύση του χωριού, μας μετέφερε στη μαγεία των Χριστουγέννων. Οι τυχεροί του φλουριού της Πρωτοχρονιάτικης πίτας ήταν η Ευαγγελία Παπαδημητρίου και η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών. Ευχαριστούμε όλους όσους παρευρέθηκαν!

Απόκριες 2018

Τις Απόκριες στο Κάντσκο ανταμώνουμε και αναβιώνουμε τα πατροπαράδοτα έθιμά μας χρόνια τώρα!! Έτσι και φέτος, οι Καντσίωτες πιστοί στο κάλεσμά τους, τίμησαν ξανά τον τόπο τους δίνοντας ζωντάνια το τριήμερο της Απο-

κριάς. Την Κυριακή στις 18 Φεβρουαρίου το πρωί μαζευτήκαμε μικροί και μεγάλοι για το καθιερωμένο μάζεμα των κέδρων στην πλατεία Πατσιωτού.. Το βράδυ, η μεγάλη στιγμή για το καθιερωμένο καρναβάλι με τους μασκαράδες και το κάψιμο των κέδρων είχε φτά-

σει.. Το κέφι, ο χορός με την παρέα των Σαμαράδων, γύρω από τη μεγάλη φωτιά με τα αποκριάτικα τραγούδια, έδωσαν ζωντάνια στο χωριό. Στη συνέχεια, το έθιμο του χάσκαρου, μας χάρισε στιγμές άφθονου γέλιου. Χορέψαμε με τα παραδοσιακά ακούσματα με την παρέα των Σαμαράδων και γλεντήσαμε μέχρι πρωίας τραγουδώντας αποκριάτικα παραδοσιακά τραγούδια. Καθαρά Δευτέρα... η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών, προσέφερε σε όλους την ντόπια φασολάδα, λαγάνες, χαλβά και άλλα νησίσιμα εδέσματα στο κατάστημα Αμνηλιακό της Ευτυχίας Παπαδημητρίου. Η μέρα συνεχί-

στηκε με το πέταγμα καρταετών στην Αλατσά με άκρως επιτυχημένες προσπάθειες όπου καταφέραμε οι καρταετοί να ανέβουν ψηλά στον ουρανό!! Το τριήμερο έκλεισε με τον καλύτερο τρόπο σκεφτήκαμε!! Ραντεβού του χρόνου, που αλλού.. στο Κάντσκο!!

Υπενθυμίζουμε και πάλι στους απανταχού Καντσιώτες να συμβάλλουν στην προσπάθειά μας για την συγκέντρωση αρχαικού υλικού (φωτογραφίες, καρτ-ποστάλ, επιστολές, διαβατήρια, συμφωνητικά, προικοσύμφωνα, κιτάπια, τετράδια λογαριασμών μαστόρων, αποδείξεις πληρωμών κλπ.).

Το 2003 η “Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών” ξεκίνησε την έκδοση του περιοδικού “τα Καντσιώτικα”, έντυπο αφιερωμένο σε θέματα σχετικά με την Δροσοπηγή, αλλά και τα γύρω Μαστοροχώρια.

Ταυτόχρονα, ξεκινήσαμε την συλλογή Ιστορικού και Λαογραφικού υλικού, και την καταγραφή με συνεντεύξεις αφηγήσεων παλαιότερων συγχωριανών μας, φιλοδοξώντας να δημιουργήσουμε ένα τεκμηριωμένο αρχείο, πηγή για έρευνα και μελέτη, μια παρακαταθήκη μνήμης αλλά και αυτογνωσίας για τις νεώτερες και επερχόμενες γενεές.

Με περισσή αγάπη και φιλόκαλο μεράκι εργαζόμαστε για την διάσωση, συντήρηση και ανάδειξη του υλικού αυτού, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη μας σε όλους εκείνους που μας εμπιστεύονται τα οικογενειακά τους αρχεία.

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Δήμος Κόνιτσας: 26553 60326

Αστυνομικό Τμήμα Κόνιτσας: 26550 22202

Πυροσβεστική Υπηρεσία: 26550 22199

Κέντρο Υγείας Κόνιτσας: 26550 23111

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Δροσοπηγή 441 00, τηλ.: 26550 81414, E-mail: info@drosopigi.org

www.drosopigi.org